

L. ANNÆI FLORI

LIBRI IV.

CUM

TEXTU (ut speratur) PURISSIMO

Et Selectis quibusdam

VARIIS LECTIIONIBUS.

Accedit

JO. ISACI PONTANI

ORATIO ISAGOGICA

SIVE

INTRODUCTIO ad FLORUM

Romanamque Historiam.

Nec non

LUCIUS AMPELIUS

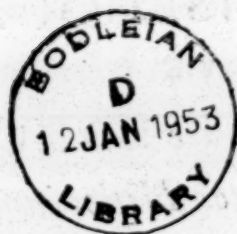
EX

Bibliotheca Cl. Salmasii.

LONDINI:

Typis GUL. BOWYER, pro Societate
Stationariorum, MDCCXV.

RE

gunt, n
eta disc
tus est,
rendisse
+praci
lit cogn
do, reru
faciam
breui q
nonnih
collatur
rudinen
manum
tatem p
quasi ac
stea vel
ejus inv
centos
sam ma
erat eju

I usque
maque o

L. ANNÆI FLORI
 RERUM ROMANARUM
 LIBRI IV.

Proœmium.

Opulus Romanus à rege Romulo
 1 in Cæsarem Augustum, septin-
 gentos per annos, tantum operum
 pace belloque gessit, ut, si quis
 magnitudinem imperii cum annis
 conferat, ætatem ultra putet. Ita
 2 latè per orbem terrarum arma
 circumtulit, ut, qui res ejus le-
 gunt, non unius populi, sed generis humani 3 fa-
 cta discant. Nam tot laboribus periculisque jacta-
 tus est, ut, ad constituendum ejus imperium, con-
 tendisse Virtus & Fortuna videantur. Quare quum
 4 præcipue hoc quoque, sicut cætera, operæ pretium
 sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitu-
 do, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit,
 faciam quod solent, qui terrarum situs pingunt; in
 brevi quasi tabellâ totam ejus imaginem amplectar,
 nonnihil, ut spero, ad admirationem principis populi
 collaturus, si pariter atque insimul universam magni-
 tudinem ejus ostendero. Si quis ergo Populum Ro-
 manum quasi hominem consideret, totamque ejus æ-
 tatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut
 quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut po-
 stea velut consenuerit; quatuor gradus processusque
 ejus inveniet. Prima ætas sub regibus fuit, prope du-
 centos quinquaginta per annos, quibus circum ip-
 sam matrem suam enim finitimis luctatus est. Hæc
 erat ejus Infantia. Sequens à Bruto Collatinoque

1 usque   2 latè ubique   3 facta   4 præcipua.
 1 usque opera pretium sit cognoscere sigillatim;

consulibus, in Appium Claudium, 5 Marcum Fulvium consules, ducentos quinquaginta annos patet; quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum; ideo quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit: 6 Hic jam ipsa Juventa Imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in seculum nostrum haud multo minus anni ducenti; quibus inertiam Cæsarium quasi consenuit atque decoxit; nisi quod sub Trajano principe movet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperii, quasi redditam juventute, revirescit.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. De Romulo primo Romanorum Rege.

Primus ille, & Urbis & Imperii conditor, Romulus fuit, Marte genitus & Rheâ Sylviâ. 1 Hoc de se sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberinus amnem repressit; & relictis catulis 2 lupa sequuta vagitum, 3 uber admovit infantibus, matremque se gessit. Sic repositos apud arborem, 4 regis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus; nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius jam bis 5 septimam sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filiâ Romulus. Igitur statim primam juventutem face, patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, moenia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur, & regeret, 6 adhibere piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat.

5 Quintum
dos gravidatam confessa est:

3 ubera

4 regii gregis pastor
6 adhibere placuit Deos.

6 Hæc

1 Hic sese Vesta sacerdos
2 vagitum sequuta,
5 septima soboles.

Prior

Pri
vid
spei
præ
bis
aug
justi
mun
crav
rat:
Asy
tini,
Phry
duce
cong
num
viros
quia
mula
spect
tim
Can
Spol
nibus
per v
quæ
peos,
ulcisc
moen
Rom
sisteret
dem
Sic p
secuta
novar
neris
brevis
public
equis

7 E
captum

Fulvi-
patet;
ris ar-
entiam
nti an-
m ipsa
natura-
haud
esarum
Traja-
omni-
te, re-

ge.
nditor,
eâ Syl-
essa est:
io abje-
potuit
pressit;
ber ad-
c reper-
sam, at-
out, Iuli
mpferat.
egnabat,
ulus. I-
mulium
minis a-
ducatus,
nt: uter
a. Re-
occupat.

esta sacer-
munia,
sobales.

Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim, videt. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore: Ita illi assuetæ sanguine & prædâ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cuius dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu; dubium an iussu fratris, occisus est. Prima certe victima fuit, munitionemque urbis novæ, sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus; hunc Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, Tuscique pastores; quidam etiam transmarini; Phryges qui sub Æneâ, Arcades qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum; populumque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis; populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, præda fuere; 7 & hæc statim causa bellorum. Pulsi 8 fugatique Veientes. Caninenſium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de rege, Feretrio Jovi manibus suis rex reportavit. Sabinis prodiæ portæ per virginem: nec dolo: sed puella pretium 9 rei, quæ gerebant in sinistris, petierat. Dubium clypeos, an armillas. Illi ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, *Ut scdam suorum fugam sifteret.* Hinc templum, & Stator Jupiter. Tandem favientibus intervenire raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœdusque percussum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit: juvenus divisa per tribus, in equis & armis, 10 ad subita excubaret: Consilium

7 Et statim causa bellorum.
captum.

9 rem.

10 ut ad

A,

8 fugatique Caninenses,

Rei-

Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repente, quum concionem haberet, ante urbem apud Capræ paludem, è conspectu ablatu-
tus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob as-
perius ingenium : sed oborta tempestas solisque de-
fectio, consecrationis speciem præbuere : cui mox
Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum
affirmans, augustiore formâ quàm fuisset ; manda-
re præterea, ut se pro numine acciperent : *Quirini-*
um in cœlo 11 vocari, placitum diis : ita gentium
Roma potiretur.

CAP. II. *De Numâ Pompilio.*

Succedit Romulo Numa Pompilius ; quem Cu-
ribus Sabinis agentem, ultro petivere, ob in-
clytam viri religionem. Ille sacra, & cære-
monias, omnemque cultum deorum immortalium
docuit : ille Pontifices, Augures, Salios, 1 cæteros-
que per sacerdotia ; annum quoque in duodecim
menses, fastos dies, nefastosque descripsit. Ille
Ancilia atque Palladium, secreta quædam imperii
pignora ; Janumque geminum, fidem pacis ac bel-
li ; in primis focum Vestæ virginibus colendum de-
dit ; ut ad 2 simulacrum cœlestium siderum, custos
imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi mo-
nitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent.
Eo denique ferocem populum redegit, ut, quod vi
& injuriâ occupaverat imperium, religione atque
justitiâ gubernaret.

CAP. III. *De Tullo Hostilio.*

Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius ;
cui in honorem virtutis regnum ultro datum.
Hic omnem militarem disciplinam, artem-
que bellandi condidit. Itaque mirum in modum
exercitâ juventute, provocare ausus Albanos, gra-
vem & diu principem populum. Sed quum pauci
robore frequentibus præliis utrique comminuere-

11 placitum diis esse, ut gentium Roma potiretur.

1 Ceteraque Sacerdotia ; 2 similitudinem

tur, misso in compendium bello, Horatiis, Curia-
tiisque, tergeminiis hinc atque inde fratribus, utri-
usque populi fata permixta sunt. Anceps, & pul-
chra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus
quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui
supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut di-
straheret hostem, simulat fugam: singulosque,
prout sequi i poterant, adortus, exuperat. Sic (ra-
rum alias decus) unius manu parva victoria est;
quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem spo-
lia circa se, sponsi quidem, sed hostis, sororem vi-
derat. Hunc tam immaturum virginis amorem ul-
tus est ferro. Citavere leges nefas: sed abstulit
virtus parricidam; & facinus intra gloriam fuit.
Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenate bello
missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos ex-
pectavere fortunam. Sed rex callidus, ubi incli-
nare socios ad hostem videt, tollit animos, quasi
ipse mandasset; spes inde nostris, metus hostibus.
Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste vi-
cto, ruptorem fœderis Metium Fufetium, religa-
tum inter duos currus, pernicibus equis 2 distrahit;
Albamque ipsam, quamvis parentem, æmulam ta-
men, diruit, quum prius omnes opes urbis, ipsum-
que populum Romam transfulisset: prorsus ut con-
fanguinea civitas non periisset, sed in suum corpus
redisset rursus videretur.

CAP. IV. *De Anco Marcio.*

Ancus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari
ingenio. Hic igitur & mœnia muro ample-
xus est, & interfluentem Urbi Tiberinum
ponte commisit: Ostiamque in ipso maris flumi-
nisque confinio coloniam posuit; jam tum videli-
cet præfagiens animo, futurum, ut totius mundi o-
pes & comineatus illo veluti maritimo Urbis hos-
pitio reciperentur.

---

1 poterat, 2 distraxit;

CAP. V. De Tarquinio Prisco.

Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum, ultro petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui, oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus majestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quamvis Attius Navius numerum augeri i prohibebat, vir summus augurio; quem rex in experimentum rogavit, *sierine posset quod ipse mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *posse*, respondit. *Atqui hoc*, inquit, *agitabam, an cotem illam secare novacula possem?* Augur, *Potes ergo*, inquit; & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde fasces, trabes, curules, anuli, phaleræ, paludamenta, prætexta: inde, quòd aureo curru quatuor equis triumphatur; togæ pictæ, tunicaque palmatæ; omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

CAP. VI. De Servio Tullio.

Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, annitente reginâ, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, Regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, i curiis atque collegiis distributus: summâque regis solertiâ ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, arrium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac sic maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

1 prohiberet, summus augurio;
2 si

1 Centuriis

CAP. VII. *De Tarquinio Superbo.*

Postremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immisissque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem salutarer, super cruentum patrem, vincta carpento, consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbiam, quæ crudelitate gravior est bonis, grassatus; quum sævitiam jam domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Oriculum, Gabii, Sueffa Pometia. Tum quoque cruentus in suos, neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam, apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios consulenti *quid fieri vellet*; eminentia fortè papaverum capita virgulâ excutens, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!) sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium Templum erexit; quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris Deis (mira rei dictu) restitère Juventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est caput. Nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tandiu superbiam regis Populus Romanus perpeffus est, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatissimæ feminae Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

I decussit,

CAP.

CAP. VIII. *Anacephalaosis de septem regibus.*

HÆC est prima ætas Populi Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quidam fatorum industriâ, tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? ita res poposcit, ut ferox populus Deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quam necessarius! ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem coloniâ extendere, ponte jungetet, muro tueretur. Jam vero Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosset Respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, 2 immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAP. IX. *De mutatione Reipublicæ.*

Igitur Bruto Collatinoq; ducibus, & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, Populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitie decus, quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eodem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex; ne potestas solitudine vel morâ corrumperetur: *Consulesque* appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati statûs fidem caperent; alterumque ex consulibus, tantum ob nomen & genûs regium, facibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola, ex summo studio annixus est ad 1 augendam liberi populi majestatem. Nam & fasces ei pro concione submisit, & jus provocationis adversus ipsos dedit.

1 nosceret

2 immo plurimum prof.

1 augendum

Et

Et ne specie arcis offenderet, eminentes ades suas in plana submisit. Brutus verò favori civium, etiam domus suæ clade & parricidio velificatus est. Quippe quum studere revocandis in Urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione mediâ virgis cecidit & securi percussit : ut planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus, prima adversus exteros arma pro libertate corripuit ; mox pro finibus ; deinde pro sociis, tum gloriâ & imperio, laceissentibus assidue usquequaque finitimis : quippe 2 cui patrii soli gleba nulla, sed statim hostile pomœrium, medi- usque inter Latium & Tuscos, quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incur- reret : donec quasi contagione quadam per singu- los itum est, & proximis quibusque correptis, to- tam Italiam sub se redigret.

C A P. X. *Bellum Etruscum cum Rege Porsenâ.*

PULSIS ex Urbe regibus, prima pro libertate ar- ma corripuit. Nam Porsena, rex Etruscorum, ingentibus copiis aderat, & Tarquinius manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatoque Janiculo ipsis Urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit. Novissimè etiam tantâ admiratione perculit, ut superior ultro cum pane victis amicitiaæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia : 1 quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cœcles, postquam hostes undique instantes solus submovere non poterat, ponte 2 reciso transnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius aggreditur : sed ubi frustrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, arden- tibus focis injicit manum, terroremque geminat dolo. *Ut scias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus ; quum interim (immane dictu !)* hic interritus, ille trepidaret, tanquam maris regis

2 quum

1 qui

2 recisso

arderet.

1 augendum
Et

arderet. Sic quidem viri ; sed 3 ne quis sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem, tot tantisque virtutum territus monstris, *valere, liberosque esse* iussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem, filium regis, manu suâ Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere expiravit ; plane quasi adulterum ad inferos usque 4 sequebatur.

CAP. XI. *Bellum Latinum.*

LAtini quoque Tarquinius asserebant, æmulatione, & invidiâ : ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium, Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud 1 Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur 2 cursu. Cossius equitum magister exuere frenos imperavit (& hoc novum) quò acrius incurrerent. Ea 3 denique atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit ; duos in candidis equis, Castorem atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit ; & reddidit, planè quasi 4 stipendium commilitonibus deis. Hactenus pro libertate ; mox de finibus cum eisdem Latinis assidue & sine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat ?) & Algidum terrori fuerunt, Satricum atque Corniculum provinciæ. De Verulis & Bovillis pudet ; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæstula, quod Carræ nuper : idem nemus Aricinum, quod Hercynius saltus : Fregellæ, quod Gesoriacum : Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque, prohi pudor ! victos, adeo gloriæ fuisse, ut captum op-

3 ne quid is   4 Insequeretur.   1 Regillum
2 Incursu.   3 demum   4 Commilitonibus stipendium.
I   pidum

pidum Caius Marcius Coriolanus, quasi Numan-
tiam aut Africam, nomini induerit. Extant &
parta de Antio spolia, quæ Mœnius in suggestu
fori, captâ hostium classe, suffixit; si tamen illa
classis; nam sex fuere rostrata. Sed hic numerus
illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi ta-
men Latinorum Æqui & Volsci fuere, & cotidiani,
ut ita dixerim, hostes. Sed hos præcipuè Lucius
Quinctius domuit, ille dictator ab aratro; qui ob-
fessa, ac panè jam capta, Marci Minucii consulis
castra, egregiâ virtute servavit. Medium erat
fortè tempus sementis, quum patritium virum in-
nixum aratro suo, licitor in ipso opere deprehendit.
Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis
imitatione cessaret, victos more pecudum sub ju-
gum misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves
rursus triumphalis agricola. Fidem numinum!
quâ velocitate? intra quindecim dies cœptum,
peractumque bellum: prorsus ut festinâsse dictator
ad relictum opus videretur.

C A P. XII. *Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.*

Assidui verò, & anniversarii hostes ab Etruriâ
i Veientes; adeo ut extraordinariam ma-
num adversus eos promiserit, privatumque
gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis super-
que idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecen-
ti, patricius exercitus; & scelerato signata no-
mine, quæ proficiscentes in prælium porta dimi-
sit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis,
postquam per alios atque alios duces robustissima
capta sunt oppida; vario quidem eventu. Falisci
se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates.
Rapiti funditus deletique Veientes. Falisci quum
obliderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec
immerito; quod ludi-magistrum, urbis prodito-
rem, cum iis quos 2 duxerat pueris, vinctum sibi
ultra remisisset. Eam namque vir sanctus, & sa-
piens, veram sciebat victoriam, quæ salvâ fide, &
integrâ dignitate pareretur. Fidenæ, quia pares

1 fuere veientes   2 eduxerat.

B

non

non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armata, & discoloribus, serpentum in modum, virtutis, furiali more processerant; sed habitus ille feralis, everfionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hiematum sub pellibus; taxata stipendio hiberna; adactus miles suâ sponte jurejurando, *nisi captâ urbe 3 remearet*. Spolia de Larte Tolumnio rege ad Fretium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cujus decimæ Apollini Pythio mitterentur: universusque populus Romanus ad direptionem urbis 4 vocaretur. Hoc tunc 5 Veii fuere: nunc fuisse quis meminit? quæ reliquæ? quodve vestigium? Laborat annalium fides, ut Veios fuisse credamus.

CAP. XIII. *Bellum Gallicum.*

HIC sive invidiâ deum, sive fato, rapidissimus procurantis imperii cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certe fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus, 2 adeo omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem, videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastâssent, positæ inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant. Pro sociis ac foederatis 3 Romanus intervénit, missi ex more legati. Sed quod jus apud barbaros? ferocius agunt, 4 inde certamen. Con-

3 non remeare. 4 convocaretur. 5 Veientes

1 Hinc 2 adeoque 3 populus Rom. 4 moventi 5 Cr

3 exinde certamen.

versis 12 alle

versis igitur à Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. Non 3 temerè scdior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs apparuit vera illa Romana virtus. 6 Jam primum majores natu, amplissimis usi honoribus, in forum coeunt; ibi devotente pontifice, diis se manibus consecrant: statimque in suas quisque aedes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt: ut quum venisset hostis, in suâ dignitate morerentur. Pontifices, & Flamines, quicquid 7 religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terræ recondunt, partim imposita plaustris secum 8 avehunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus è plebe fertur Lucius 9 Albinus; qui, depositis uxore & liberis, virgines in plaustrum recepit: adeo tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, *ut quemadmodum ipsi ad descendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur.* Ad erant interim Galli, apertamque Urbem, primo trepidi, nequis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt: patentes passim domos adeunt; 10 ubi sedentes in curulibus suis pratextatos senes, velut Deos geniosque 11 venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, 12 alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordiâ mactant, faciesque rectis injiciunt; & totam Urbem igne, ferro, manibus 13 exaquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem Manlius no-

4 *movens* 5 *Cremera* 6 *Quamprimum* 7 *religiosissimum*
 8 *auferunt* 9 *Albinus* 10 *ibi* 11 *venerari*
 12 *alloqui* 13 *Solo exaquant.*

Atque subeuntes, clangore anseris excitatus, à summâ rupe deiecit: & ut spem hostibus demeret, quam in summâ fame, tamen ad speciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus est. Et statò quodam die per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce demisit; qui solemne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit; *propitiosque deos* renunciavit. Novissimè, quum jam obsidio sua barbaros fatigâisset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbè, *ut vultis* increparent, subito aggressus à tergo Camillus adeo cecidit, ut omnia incendiorum vestigia, Gallici sanguinis inundatione, deleteret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine libet. Pastorum casus ignis ille, & flamma pauperetatem Romuli, abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potius, & lustrata videatur? Igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque in finitimos surrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persequutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: inde Torquati. Iterum 14 Pomptino agro, quum in simili pugnâ Lucius Valerius, 15 infidente galex sacra alite adjutus, retulit spolia: & inde Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruriâ ad lacum Vadimonis Dolabella delevit; ne quis extaret in eâ gente, qui incensam à se Romam urbem gloriaretur.

14 Pomptino

15 insequente Gallo,

CAP. XIV.

Conversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperii infestos, tum verò contemptu Urbis incensæ: quum *jus civitatis, partem imperii ac i magistratum*, poscerent, atque jam amplius quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem, occiderit; quasi plus in imperio esset, quàm in victoriâ: alter quasi monitu deorum, capite velato, primam ante aciem diis manibus se devoverit: ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semitâ, aperiret.

CAP. XV. *Bellum Sabinum.*

ALatinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores i factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato consule, omnem eum tractum, quâ Nar 2 annis, fontesque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferroque vastavit. Quâ victoriâ, tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut, in utro plus esset, nec ipse posset æstimare, qui vicerat.

CAP. XVI. *Bellum Samniticum.*

Precibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed, quod est speciosius, pro sociis, Samnites invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum; sed hoc Campani sanctius, & prius, omnium suorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gessit. Omnium non modo Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo. Denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo. Ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitilium mari. Hic illi nobiles portus, Cajeta, Misæus, & repentes fontibus Baja: Lucrinus & Avernus,

CAP. 1 caput magistratum poscere, (quanto amplius quam con-
tuli?) 2 facta 2 ambit. Heins. ab it

quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, Ætnæ ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, i his regionibus populus Romanus Samnites invasit, gentem, si opulentiam quæris, aureis atque argenteis ornatam armis, & discolori veste usque ad ambitum. Si 2 fallaciam, saltibus fere & montium fraude grassantem; si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam; si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosio rem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinâ ipsas urbium diruit, ut hodiè Samnium in ipsâ Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustres ex hac gente clades, apud Caudinas 3 furculas, Veturio Posthumioque Consulibus, accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tantâ dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, & ille, *mitteret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit, ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntariâ deditiōe turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles, Papirio duce, (horribile dictu) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam 4 fuit: & *in congressu arsisse omnium oculos*, hostis auctor fuit; nec prius finis cadibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto, reposuerunt.

1 iis   2 insidiarum fallaciam,   3 furcas,   4 furit;

CAP. XVII. *Bellum Etruscum, Samniticum &c.*

HActenus 1 populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim: tamen sic quoque par omnibus 2. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiae populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. 3 Latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminus interim saltus in medio, antè invius, planè quasi Caledonius, vel Hercynius, adeo tunc terrori erat, ut senatus consuli denunciarer, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem. Quin fratre præmissa 4 explorat accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus 5 omnia refert. Tum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum sine periculo applicavit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est, captisque superioribus jugis, in subiectos suo jure detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas è cælo ac nubibus tela 6 mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria. Nam oppressus in sinu vallis alter consul Decius, more patrio devorum diis manibus obtulit caput: sollennemque familiae suæ consecrationem in victoriae pretium redegit.

CAP. XVIII. *Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.*

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine; sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli, Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit; ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus, Lacedæmonio-

1 populo Romano bellum :

2 fuit.

3 A latere Etru-

ria infesta 4 exploraret

5 omnia, iter refert tutum.

6 jacerentur.

rum opus, Calabriae quondam, & Apuliae, totiusque Lucaniae caput, 1 cum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ; quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaïam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui, ad prospectum maris positum, majus theatrum; quod quidem causa miseræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem inde vident, atque hostem rati, emicant; sine discrimine insultant. *Qui enim, aut unde Romani?* Nec satis. Aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque foedè per obscœnam turpemque dictu contumeliam violant. Hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus; qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliae, Macedoniae, incognitisque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & fluvium Syrim, 2 Lavino consule, prima pugna; quæ tam atrox fuit, ut Ferentanae turmae praefectus Obsidius, inventus in regem, turbaverit, coegeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephantum 3 conversi in spectaculum belli procurrisissent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, quum incognitas sibi belluas amplius quàm erant, suspicarentur, fugam stragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio, Fabricioque consulibus: jam quippe belluarum terror exoleverat, & Caius Minucius, quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscissâ, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila 4 congesta sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuere: nec ante cladi finis fuit, quàm nox dirimeret; postremus-

1 *tum bello*

2 *Lavino Consula*

3 *converso in spectaculum*

que fugientium ipse rex à satellitibus humero saucius in armis suis refertur. In 5 Lucania suprema pugna sub Arusinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem : Sed tunc tota victoria. Exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his pulum adacti in caput teli gravis ictus avertit : qui quum per stragem suorum 6 recurrens, stridore quereretur, mater agnovit, & quasi 7 vindicaret, exiit ; tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit ; ac sic eadem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversiâ tradidère. Nec verò tantum armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intra Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellectâ virtute Romanâ, statim desperavit armis : seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit : captivosque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. missisque deinde legatis in Urbem, omni modo 8 annexus est, ut 9 in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se adprobavit ; nec alia magis, quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatûs sapientiam, ducum magnanimitatem. 10 Qui enim illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obtritos accepimus ? omnium vulnera in pectore ; quidam hostibus suis immortui ; omnium in manibus enses ; & relictæ in vultibus minæ : & in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeo Pyrrhus miratus est, ut diceret : 11 Quàm facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis ? Quæ autem eorum, qui superfuere, in reparando exercitu festinatio ? Cum Pyrrhus 12 idem. O me, inquit, planè Hercules sydere procreatum, cui, quasi ab angue Lerna, tot cæsa hostium

5 Lucania suprema pugna sub Arusinis quos vocant, campis. Sed tunc totam victoriam, quam datura, &c.

6 procurrrens, 7 vindicatura, 8 annisus 9 sallo federe, in amicitiam, &c. 10 Quinam illi, &c.

11 O quàm 12 Video me, inquit, &c.

capita

que

capita de sanguine suo renascuntur. 13 Qui autem ille
 fenuatus fuit? quum, perorante Appio Cæco, pulsi
 cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti re-
 gi suo, quid de hostium sede sentirent, *Urbem tem-
 plum sibi visam, senatum regum confessum esse*, confite-
 rentur. Qui porro ipsi duces, vel in castris? 14 quod
 medicum, venale caput regis 15 offerentem, Curius
 remisit: Fabricius oblatam sibi à rege imperii par-
 tem repudiavit: Vel in pace? quum Curius ficti-
 lia sua Samnitico præferret auro: Fabricius decem
 pondo argenti circa Rufinum consularem virum,
 quasi luxuriam, censoriâ gravitate damnaret. Quis
 ergo miretur his moribus, 16 virtute militum, victo-
 rem populum Romanum fuisse? unoque bello Ta-
 rentino, intra quadriennium, maximam partem I-
 talix, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, u-
 berrimasque regiones in ditionem rede gisse? At
 quid adeo fidem superet, quam si principia belli
 cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyr-
 rhus, totâ tremente 17 Campaniâ, Lirim, Fregellâ-
 que populatus, prope captam Urbem à Prænestinâ
 arce prospexit: & à vicesimo lapide, oculos tre-
 pidæ civitatis, fumo ac pulvere implevit. Eodem
 postea bis exuro castris, bis faucio, & in Graciam
 suam trans mare ac terras fugato, pax & quies; &
 tanta de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victo-
 riam suam Roma non caperet. Nec enim temerè
 18 alius pulchrior in Urbem, aut speciosior trium-
 phus intravit. Ante hunc diem nihil, nisi pecora
 Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum,
 fracta Samnitum arma, vidisses: tum si captivos
 aspiceres; Molossi, Thessali, Macedones, Bruttii,
 Apulus, atque Lucanus: si 19 pompam, aurum, pur-
 pura, signa, tabulæ, Tarentinæque delicia. Sed
 nihil libentiùs Populus Romanus aspexit, quàm
 illas quas timuerat, cum turribus suis belluas; quæ
 non sine sensu captivitatis, summissis cervicibus vi-
 ctore equos sequebantur.

13 Quis

16 hac virtute

19 pompas

14 quum

17 Italiâ, Campaniam, &c.

15 Pyrrhi offerentem

18 ullus

CAP. XIX. *Bellum Picenum.*

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quod ultro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo Picentes, & caput gentis Asculum; Sempromio duce; qui, tremente inter prælium campo, Tellurem deam, promissâ æde, placavit.

CAP. XX. *Bellum Sallentinum.*

Sallentini Picentibus additi, caputque regionis Brundisium i inelyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine victoriæ pretium templum sibi pastoria Pales ultro poposcit.

CAP. XXI. *Bellum i Volsinense.*

Postremi Italicorum in fide mansere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem à dominis datam, in ipsos 3 crexerant; translatâque in se republicâ, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

CAP. XXII. *De Seditionibus.*

HEC est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia; quâ maximè viruit & quodam flore virtutis exarsit, ac i ferbuit. Ita, quæ 2 inerat quædam adhuc ex pastoribus feritas, quidam spirabat indomitum. Inde est, quod exercitus Posthumium Imperatorem, inficiantem, quas promiserat prædas, factâ in castris seditione, lapidavit; quod sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum posset: quod duce Volerone, detestantibus plerisque militiam, fracti consulis fascès; inde, quod clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suæ, exultatione multavit; ut Coriolanum, colere agros jubentem: nec minùs ille ferociter

1 cum   1 Volsinense.   2 Postremo Italicorum
in fidem venere Volsinii,   3 exercebant   1 effervuit.
2 inerat adhuc, &c.

injuriam

injuriam armis vindicâset, nisi quod jam inferentem signa filium, mater Veturia lacrimis suis exarmavit; Ut ipsum Camillum, quod iniquè inter plebem & exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic 3 melior in captâ Urbe consenuit; & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius æquo bonoque certatum est; adeo, ut, relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

CAP. XXIII.

Prima discordia ob impotentiam fœneratorum; quibus in terga quoque serviliter favientibus in Sacrum montem plebs armata secessit: ægréque, nec nisi Tribunos impetrâset, Menenii Agrippæ, facundi & sapientis viri auctoritate, revocata est. Extat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, quâ *dissedisse inter se quondam humanos, dixit, artus, quid, omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundos à sejunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quid ejus operâ redactis in sanguinem cibus irrigarentur.*

CAP. XXIV.

Secundam in Urbe mediâ decemviratûs libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo, conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota justitia; quum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante ceteros Appius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginiius pater; nihil cunctatus in medio foro manu suâ interrecit; admoisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

---

3 melior obsessis in captâ urbe consenuit;

CAP. XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut i plebes cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

CAP. XXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebei quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus, duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. 1 Quæ quodam tempore, quod lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, à sorore satis insolenter irrita, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum 2, honorum & magistratuum consortium, quamvis invito, senatui extorsit. Verum in his ipsis seditionibus, principem populum non immerito suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit; interque hæc omnia, nullius acrior custos, quam Libertatis fuit; nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum ut in magno, & in dies majore populo, interim perniciosi cives 3 existerent. Spurium Cassium, agrariâ lege; 4 Mælium, largitione suspectum regiæ dominationis, præfenti morte multavit. Ac de 5 Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit. Hunc Quintii dictatoris imperio in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit. Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, alitius se & incivilius efferentem, ab illâ, quam defenderat, arce dejecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque Populus Romanus, fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in quâ totam, inter Alpes fretumque, Italianæ armis subegit.

1 plebei
rum, &c.
5 Cassio

1 Hæc
3 existerent. Cassium, &c.

2 tribunatum maritus, hono-
4 Spurium,

Domitâ subactâque Italiâ, Populus Romanus prope quingentesimum annum agens, quum bonâ fide adolevisset; si quod est robur, si qua juvenitas; tum ille verè robustus, & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. 1 Ita, (mirum, & incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi-
luctatus est (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

Igitur victor Italiæ Populus, quum à terrâ fretum usq; venisset, more ignis, qui obvias populus incendio silvas, interveniente flumine abrupitur, paulisper substitit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscissam 1 ac revulsam; adeo cupiditate ejus exarsit, ut quatenus 2 mare nec mole jungi nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suum revocanda bello videretur. 3 Et ecce, ultrò ipsis viam pendentibus fatis, nec occasio defuit; quum, de Pœnorum impotentiâ, fœderata Siciliæ civitas, Messana quereretur. Affestabat 4 autem ut Romanus, ita Pœnus, Siciliam; & eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis 5 cogitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante prædâ; quamquam territaret novitas rei, (tanta in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, verèque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur; Appio Claudio consule, primùm fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstuque violentum: sed adeo non est exterritus, ut illam ipsam 6 ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur; statimque ac sine morâ Hieronem, Syracusanum regem, tantâ celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quàm hostem

1 Itaque, 1 & quasi 2 nec mari injectâ mole,
3 Sed 4 enim 5 agitabat 6 furentis

vide
etian
tas o
enim
cent
ut no
vers
Præ
lucra
preh
quer
ferre
tum
do d
fuga
trium
us In
vitar
lia, p
phar
num
lius;
press
dicta
to, I
Trep
sed e
tum,
stum
deoq
deret
Leon
quod
cet n
ne, q
prov
amq
bis e
mari
Afric

videret, fateretur. Duillio Cornelioque consulibus, etiam mari congregi ausus est. Cum quidem velocitas classis comparata, victoriæ auspiciū fuit. Intra enim sexagesimum diem quam cæsa silva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte facta, sed quodam munere deorum conversæ in naves, atque mutata arbores viderentur. Prælii verò forma mirabilis; quum illas celeres volucresque hostium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longe illis nauticæ artes, & detorquere remos, & ludicari fugâ rostra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ, coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersâ & fugatâ hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duilius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœnâ rediret, præluce funalia, præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tantâ hujus victoriâ leve prælii damnum fuit, alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, fere omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum: sed eximiâ virtute Calpurnii Flammæ, tribuni militum, evasimus, qui lectâ trecentorum manu, infestum & infestum ab hostibus tumultum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior noster, quod expeditioni & tantæ superfuit & supervixit, licet nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transiit: Olbiæ hic, ibi Aleriæ urbis excidio incolas terruit; adeoque omneis terrâ, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce

mole,

7 deserere

8 tanta supervixit,

C 2

jam

videret

jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant quibus ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districtâ, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque properatum est: tantusque terror hostici adventus Pœnis fuit, ut apertis penè portis Carthago caperetur. Prima belli pramium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico littore quasi arx & specula procurrit. Et hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum monstribus quoque dimicatum est, quum quasi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui latè circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos, aut occidisset, aut haberet in vinculis; classemque ingenti prædâ onustam, & triumpho gravem, in Urbem præmisisset; jam ipsam, belli caput, Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inharebat. Hic paullulum circumacta fortuna est; tantum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia: cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus; quum Xanthippum illis ducem Lacedamon misisset, a viro militiæ peritissimo vincimur. Tum foedâ clade, Romanisque usu Incognitâ, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione susceptâ. Quippe diversa, quàm hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas, imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit? populus autem Romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quàm pro victoriâ fuit. Merello igitur confulse spirantibus altius Pœnis, & reverso in Siciliam

belli
plurim
gen
tivil
lum
dio
tus
clasi
quod
teon
pud
ceci
cidit
vent
ii in
Mag
dign
trium
nicæ
fran
Luta
tus a
aliâs
prop
quasi
man
gene
sic re
illos
Itaque
totum
gio si
ria, t
reretur
que si

P

10
12 cym

bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut ne amplius eam insulam 10 cogitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum, non bello, sed venatione cepisset. Appio Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat; ibi statim classe demersâ, ubi ille præcipitari pullos iusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buttone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum, jam in Italiam ultrò navigantem, cecidit. Quantus ô tunc triumphus tempestate intercidit, quum opulenta prædâ classis, adversis acta ventis naufragio suo Africam & Syrtes, omnium 11 imperia gentium, insularum littora, implevit! Magna clades, sed non sine aliquâ principis populi dignitate, interceptam tempestate victoriam, & triumphum periisse naufragio; & tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque 12 frustrarentur & fluitarent, 13 P. R. & sic triumphavit. Lutatio Catulo consule tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec major aliàs in mari pugna; quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eâ quasi tota Carthago; quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis; ad similitudinem pugnae equestris, sic remis, quasi habenis agebatur; & in hos vel in illos mobilia rostra, speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tantra denique fuit illa victoria, ut de excindendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est, in arcem murosque favire, quum jam in mari esset deleta Carthago.

CAP. III. *Bellum Ligusticum.*

Peraçto Punico bello, sequuta est brevis sanè, & quasi ad recipiendum spiritum requies, argumentumque pacis, & bonâ fide cessantium ar-

10 concitarent.

11. ripas gentium, & insularum.

12. eructarentur, Heins.

13. P. R. triumphavit.

morum, tunc primùm post Numam clausa porta Jani fuit: sed statim ac sine morâ patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrii lacerabant. Sic desub Alpibus, id est, desub ipsis Italiae faucibus, gentes, deo quodam assidue incitante, ne rubiginem ac situm scilicet arma sentirent: denique utrique cotidiani, & quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant; nec aliter utrâque gente quàm quasi cote quadam, populus Romanus ferrum suæ acuebat virtutis. Ligures in imis Alpium jugis adhærentes inter Varum & Macram flumen, implicitosque dumis silvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. 2 Tuti locis & fugâ, durum atque velox genus, ex occasione latrocinia magis, quàm bella faciebat. Itaque quum diu multumque 3 eluderet Salyus, Deciates, 4 Oxybius, Euburiates, 5 Ingaunus, tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit: Babius in plana deduxit: Posthumus ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

CAP. IV. *Bellum Gallicum.*

GALLIS Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, (quippe, si cut primus impetus eis major quàm virorum est, ita sequens minor quàm fœminarum) Alpina corpora, humenti cœlo educata, 1 habent quiddam simile nivibus suis: quæ mox ut caluere pugnâ, statim in sudorem eunt, & levi motu, quasi sole laxantur. Hi sæpe & aliàs, sed Britomaro duce, non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent, juraverant. Factum est; victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox 2 Ariovisto duce vovère de nostrorum militum prædâ Marti suo torquem. Intercepit Jupiter votum; nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiserant. Aliorū vota ceciderunt. Occiso

1 *invis*   2 *Tutum*   3 *eluderent Salyi*   4 *Oxy-*
bi,   5 *Ingauni,*   1 *habere*   2 *Astrionico*
enim

enim rege, Marcellus tertia post Romulum patrem
Feretrio Iovi arma suspendit.

CAP. V. *Bellum Illyricum.*

ILlyrii, seu Liburni sub extremis Alpium radici-
bus agunt, inter Arsiam, Titiumque flumen,
longissime per totum Adriani maris littus effusi.
Hi regnante Teutana muliere, populationibus non
contenti, licentia scelus addiderunt. Legatos quip-
pe nostros ob ea, quæ deliquerant, jure agentes,
ne gladio quidem, sed ut victimas, securi percuti-
unt. Præfectos navium igni comburunt, idque quo
indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cnao
Fulvio Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in
principum colla secures, legatorum Manibus lita-
vère.

CAP. VI. *Bellum Punicum secundum.*

Post primum Punicum bellum vix quadriennii re-
quies: ecce alterum minus quidem spacio
(nec enim amplius quam decem & octo an-
nos 1 habet) sed adeo cladum atrocitate terribilius,
ut, si quis conferat damna utriusque populi, simi-
lior victo sit populus qui vicit. Urebat nobilem
populum 2 ablatum mare, capta insula, dare tri-
bura, quæ jubere consueverat. In ultionem puer
Annibal ad aram patri juraverat; nec 3 morabatur.
Igitur in causam belli Saguntus delecta est; vetus
Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Roma-
nos magnum quidem, sed triste monumentum,
quam in libertatem communi foedere exceptam,
Annibal causas novorum motuum quærens, & suis,
& ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto
foedere aperiret. Summa foederum Romanis reli-
gio est: itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium,
memores isti cum Pœnis quoque foederis, non sta-
tim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo
queri malunt. 4 Interim jam novem mensibus fessi
fame, machinis, ferro, versâ denique in rabiem fide,
immanem in foro excitant rogi: tum desuper se

4 Oxy-

trionico

enim

1 patet

3 remorabatur.

2 ablatum mare, raptæ insula,

4 Hi interim

C 4

suosque,

suosque, cum omnibus opibus suis, ferro & corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis, *Quæ*, inquit, *mora est?* Fabius. *In hoc ego sinu bellum pacemque porto; utrum eligitis?* Succlamantibus, Bellum. *Bellum igitur*, inquit, *accipite*: & excussio in mediâ curiâ togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit: nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandassent; ita Manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi 6 semel se in Hispaniâ movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflagravit: statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cœlo missa, descendit. Ac primi quidem impetûs turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus. Saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætexitatus 7 admodum filius ab ipsâ morte rapuisset. Hic 8 erit Scipio, qui in exitum Africæ crevit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hic secunda belli Punici procella defecit, Sempronio consule. Tunc callidissimi hostes, frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes nostrâ nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus, tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punica fraudis; quippe nebulâ lacûs, palustribusque virgultis tectus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri; imminentera quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem sequutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, & mota vehe-

mentius arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii, Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emerfit, & quadraginta millium cæde 9 parta nobilitas. Ibi in exitium infelicitis exercitus, dux, terra, cælum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper, quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, quasi secundum cælum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo: *Parce ferro*. Ducum effugit alter, alter occisus est; dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Ausus; pons de cadaveribus, jussu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensurâ. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum 10 illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quemadmodum sciret vincere, sic sui victoriâ scisset*. Tum quidem illum, ut dici vulgò solet, aut fatum urbis imperatura, aut ipsius mens mala, & averfi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt: Quum victoriâ posset uti, frui maluit, relictaque Româ, Campaniam Tarentumque peragrarè: ubi mox & 11 ipse, & exercitus ardor, elanguit: adeo ut verum dictum sit: *Capuam Annibali Camas fuisse*. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniâ (quis crederet?) soles, & repentes fontibus Baia, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant: detracta sunt templis; deerat juvenus; in sacramentum militiae

9 ei parta nobilitas.
fruitur

10 in illum

11 ipsi & ex-

C 5

liberata

8 erat
mentius

liberata servitia; egebat ararium; opes suas libens
 senatus in medium protulit; nec præter quod in
 bullis singulisque anulis erat, quicquam sibi auri re-
 liquere. Eques sequutus exemplum, imitataque
 equitem tribus; denique vix sufficere tabulæ, vix
 scribarum manus, Lævino Marcelloque consulibus,
 quum privatæ opes in publicum deferrentur. 12 Quid
 autem in eligendis magistratibus, quæ centuria-
 rum sapientia, quum juniores à senioribus consilium
 de creandis consulibus petivere? Quippe adversus
 hostem totiens victorem, tam callidum, non vir-
 tute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oport-
 tebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim, revivi-
 scientis imperii spes Fabius fuit: qui novam de An-
 nibale victoriam commentus est, non pugnare.
 Hinc illi cognomen 13 novum, & Reipublicæ salu-
 tare, 14 *Cunctator*. Hinc illud ex populo, ut *Imperii*
sentum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per
 Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Anniba-
 lem, ut, qui frangi virtute non poterat, morâ com-
 minueretur. Inde Claudio Marcello duce etiam
 congregi ausus est. Cominus venit, & pepulit 15
 in Campaniâ suâ, & ab obsidione Nolæ urbis ex-
 cussit. Ausus & Sempronio Graccho duce, per Lu-
 caniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis
 tunc (ô pudor) manu servili pugnaret. Nam huc-
 usque tot mala compulerant. Sed libertate 16 do-
 nati. Fecerat de servis virtus Romanos. O horri-
 bilem in tot adversis fiduciam! ô singularem ani-
 mum ac spiritum populi Romani! tam arctis afflic-
 tisque rebus, quum de Italiâ suâ dubitaret, ausus
 est tamen in diversa respicere, quumque hostes in
 jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, in
 17 mediamque de Italiâ Africam facerent; eodem
 tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardi-
 niam, Hispaniam, divisa per terrarum orbem armanter
 mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu re-

12 In eligendis autem magistratibus,

13 verum,

14 *Cunctatori*.

15 e

16 donati. Fecerat

rant se de servis virtute Romanos.
 Italiâ.

17 mediâque de

18 (n

men A

stitit. Carthago

stetit. Tota enim insula in unâ urbe superata est. Grande illud, & ante id tempus, invictum caput, Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. Longe illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ, nisi quod hætenus profuere, ut pulchritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. Nihil illi gentium feritas, Infanorumque 18 immanitas montium profuere. Ravitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, vilisque morti, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam missi Cnæus & Publius Scipiones, penè totam Pœnis eripuerant; sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi præliis, quum Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterum, quum evasisset in turrim, circum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris ac patrii missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africâ nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit; nescias citius, an 19 felicius: quàm velociter, quatuor anni fatentur; quàm facile, vel una civitas probat. Eodem quippe, quo obsessa est die, 20 capta est: omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maxime profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipuè pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quinque eodem suum passus adduci, nequid de virginitatis integritate delibasse vel oculis videretur. Hæc orbem armantem diversa terrarum populus Romanus: nec nec diu rededero tamen Italiæ visceribus inhærenrem summovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem decerant: & dux acerrimus contra Romanos Itali-

13 verum, 18 (nam sic vocantur) 19 facilis: 20 capta
 mediisque de men Africana fuit, quod tam facile victa esset Hispana
 stetit. Carthago.

cis quoque viribus utebatur. Jam tamen cum plerisque oppidis, & regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, sedes & domus & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Fœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum 21 favore, & admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad 22 ultimas metas, ab incepto non destitit: & de suâ Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit; sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in urbem sequuta, absens simul præsensque pugnabat. Quid ergo miramur; moventi castra à tertio lapide Annibali, iterum ipsos deos, deos inquam, (nec fateari pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem summoverti; 23 neque à cœlo, sed ab Urbis ipsius mœnibus, & Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit sinum, quum Urbem tantum non adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax; quod illis ipsis, quibus obsidebatur diebus, ager, quem Annibal castris infederat, venalis Romæ fuit, hastæque subiectus invenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; subiecitque argentarias Urbis tabernas: nec sector inventus est; ut scias, etiam præfagia fati fuisse. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore etiam deorum. Si quidem Asdrubal frater Annibalis, cum exercitu novo, novis 24 viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castra metantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in 25 ultimo Italiæ angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, 26 id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, id est, omni, quâ longissima Italia, solo interjacente,

21 dignum omnium favore,   22 ultimos metas
23 nec cœlo,   24 liburnis, novâ belluæ   25 ultimos
Italia angulos summovertat   26 et

quo
xeris
press
di&u
etum
quit,
sine
fessio
conf
fiduc
asper
igitur
versu
des in
druba
quan
delev
Cartl
est, u
quere
Rom
tea &
nia v
Sed &
Steter
ce no
que c
tuiffe p
Scipio
nibal
sequun

Po
q
o
si astu
Maced
Itaque
Roma

quo consilio, quâ celeritate, consules castra conjunxerint, inopinanterque hostem collatis signis compreslerint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictum est. Certè Annibal re cognitâ, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginiis*. Hæc fuit illius viri, non sine præfagio quodam fati imminentis, prima confessio. Jam certum erat, Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiduciâ plenus populus Romanus, magni aestimabat asperrimum hostem in suâ Africâ debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam totâ mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantaque utriusque castra facibus illatis unâ nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginiis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut in hærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari*. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit; præmiumque victoriæ Africa fuit, & sequutus Africam statim terrarum orbis.

CAP. VII. *Bellum Macedonicum primum.*

POST Carthaginem vinci neminem puduit. Sequuntæ sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia, quodam quasi æstu, & torrente fortunæ. Sic primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro

I Sed

D

videbantur

videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quam spectatione gentis fuit. Causa cœpit à fœdere Philippi, quo rex jampridem dominantem in Italiâ Annibalem sibi sociaverat : postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templa, aras, & sepulcra ipsa sæviret. Placuit senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi nationes, præsidia sibi ab hac urbe petebant. Primò igitur Lavino consule populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Graciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Sicilia, Sardinia, Hispania, Africa præferebat, & manifestam victoriam nata in prætoriâ puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus, rex Pergamenorum. Aderant Rhodii, nauticus populus ; qui navibus à mari, & consul à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris : quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit vulnerum aspectu : quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enim vero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Aoumque amnem per abrupta & vadentem, id est, ipsa Macedonia claustra penetravimus. Introisse, victoria fuit. nam nunquam postea ausus congregi rex, ad tumulos, quos Cynoscephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem iusto prælio opprimitur. Et illi quidem consul pacem dedit, regnumque concessit : mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmona compescuit. Graciæ verò veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avitâ libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc forte, Nemæ in theatro, quinquennialibus ludis, à præcone caneretur ? quo certavere plausu ? quid florum in consulem profuderunt ? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, quâ libertas Achaia pronuntiabatur :

2 consule à terris omnia equis virisque quatiante, bis
& cadentem, & ipsa

nec

nec ali
ssimo a

C

M

Africâ
se sug
cum te
vigaret
it : qu
que Da
tes, q
hoc co
tinuo
Aia f
bus, a
nus ta
Antio
est. I
Ætolia
rens a
hinc A
cis im
quare
consil
usus f
nomin
Europ
nebat
posita
jure re
temp
indixi
movi
que li
bat.
nui f
Hic il
freti
conci

nec aliter illâ consulari sententiâ, quàm modulatif-
simo aliquo tibiârum, aut fidium cantu, fruebantur.

CAP. VIII. *Bellum Syriacum regis Antiochi.*

Macedoniam statim, & regem Philippum An-
tiochus excepit, quâdam quasi industriâ, sic
adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab
Africâ in Europam, sic ab Europâ in Asiam, ultro
se suggerentibus causis, imperium procederet, &
cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriarum na-
vigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fu-
it: quippe quum Persas, & orientem, Xerxem, at-
que Darium cogitarent, quando perfossi invii mon-
tes, quando velis opertum mare nunciaretur: ad
hoc coelestes minæ territabant, quum humore con-
tinuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic faventis
Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sane viris, opi-
bus, armis, quicquam copiosius Syriâ: sed in ma-
nus tam ignavi regis inciderat; ut nihil fuerit in
Antiocho speciosius, quàm quod à Romanis victus
est. Impulêre regem in id bellum, illinc Thoas,
Ætolix princeps, inhonoratam apud Romanos que-
rens adversus Macedones militiæ suæ societatem:
hinc Annibal, qui in Africâ victus, profugus, & pa-
cis impatiens, hostem populo Romano toto orbe
quarebat. Et quod illud fuisset periculum, si se
consiliis ejus rex tradidisset, id est, si Asiæ viribus
usus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus, &
nomine regio fretus, satis habuit bellum movere.
Europa jam dubio procul jure ad Romanos perti-
nebat, hic Lyfimachiam urbem, in littore Thracio
positam à majoribus suis, Antiochus ut hæreditario
jure reposcebat. Hoc velut fidere, Asiatici belli mora
tempestat. Et maximus regum contentus fortiter
indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu
movisset ex Asiâ, occupatis statim insulis, Græcia-
que littoribus, oria & luxus tanquam victor agita-
bat. Eubœam insulam, continenti adhærentem te-
nui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit.
Hic ille positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso
freti murmure, quum inter fluenta tibiis fidibusque
concineret, collatis undique, quamvis per hiemem,

rosis, ne non aliquo i ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam suâ luxuriâ debellatum, populus Romanus, Acilio Glabrione consule, in insulâ aggressus, ipso statim adventûs sui nuncio coëgit ab insulâ fugere. Tum præcipitem apud Thermopylas assequutus, locum trecentorum Laconum speciosâ cæde memorandum, ne ibi quidem fiduciâ loci resistentem, mari ac terra cedere coëgit. 2 Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex pralium nec spectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ; in Antiocho, vicinus Xerxem; in Æmilio Themistoclem aquavimus; 3 Ephesiis Salamina pensavimus. Tum consule Scipione, cui frater ille, modo victor Carthaginis, Africanus, voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet; & jam toto cesserat mari: sed nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum, castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis confederat. Trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque curuum non minor numerus. Elephantis ad hoc imensa magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine suâ; ad hoc 4imbre, qui subito superflusus, mirâ felicitate Persicos arcus corruperat: primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & supplicem pacem atque partem regni dari placuit, eo libentius, quod tam facile cessisset.

CAP. IX. *Bellum Ætolicum.*

SYRIATICO bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta

1 agere ducem

2 Statim è vestigio itur in Asiam

3 Epheso

4 imber subito superflusus,

1 Syriaco
deditio

dedit
Rhod
nosce
2 om
quid
jugur

H quum
dæ in
ac ub
cher
tam
impoi
error
exper

G visos
victor
vit.
indici
Gallo
mox
runt.
neran
moeni
fugati
sedibu
loftob
fundis

2 om
2 G
voluit.
se, ac c

deditio est. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii; & meminerasimus auxilii: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latius in proximos bellum, 2 omnisque latè Cephalenia, Zacynthos: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

CAP. X. *Bellum Histrium.*

Histri sequuntur Ætolos; quippe bellantes eos nuper adjuverant 1. Et initia pugnae prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa. Nam quum Cnati Manlii castra cepissent, opimæque prædæ incubarent; epulantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, præ poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuere victoriam. Ipse rex Apulo, equo impositus, quum subinde crapulâ 2 caput jactaret & errore lapsaret, captum sese vix & ægrè, postquam expectatus est, didicit.

CAP. XI. *Bellum Gallogræcum.*

Gallogræciam quoque Syriaci belli ruina 1 convolvit: fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos vivos simulaverit, dubium est. Certè negatus est victori triumphus; quia causam belli non approbavit. Caterùm gens Gallogræcorum, sicut nomen indicio est, 2 mixta & adulterata est: reliquæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Græciam; mox Orientem sequuti, in mediâ Asiæ parte sederunt. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum, Asiaticâ amoenitate mollita est. Duobus itaque præliis fusi fugatique sunt; quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recipisset, quos Tolistobogi, Tectosagique jam infederant. Utrique fundis sagittisque 3 acti, in perpetuam se pacem de-

2 omnemque latè Cephaleniam Zacynthon: 1 initia.

2 & capitis jactati fervore lapsaret. 1 illico in-

volvuit. Fuerint inter auxilia regis Antiochi, an fuisset, ac cupidus 2 mixta & adulterata reliquæ 3 adacti,

D 3

diderunt.

Asiam
Syriaco
deditio

diderunt. Sed alligati miraculo 4 quodam fuere, quum catenas moribus & ore tentassent, quum offocandas invicem fauces præbuisent. Nam Orgiagontis regis uxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsumque militis caput ad maritum suum retulit.

CAP. XII. *Bellum Macedonicum secundum.*

DUM alia aliaque gentes, Syriaci belli sequuntur ruinas, Macedonia se rursus erexit. Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat; & successerat Philippo filius Perses; qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius sub hoc Macedones, quam sub patre consurgunt: quippe Thracas in vires suas traxerant: atque ita industriam Macedonum, viribus Thracum; ferociam Thracum, disciplinâ Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positus per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque vallaverat, ut non reliquisse aditum, nisi à cælo venturis hostibus videretur. 1 Nam Marcio Philippo consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, 2 per Bistonidem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa, quæ volucris quoque videbantur invia, accessit; regemque securum, & nihil tale metuentem, subitâ belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jussit mergi, ne periret: classem cremari, ne incenderetur. Paulo consule quum majora & 3 crebriora essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est; summâ quidem arte & industriâ ducis, quum 4 aliâ minatus, 5 aliâ irrepisset. Cujus adventus ipse adeo terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella

4 quidem   1 Tamen   2 propter Ascurida
paludem, per aversos deviosque tumulos, illa, quæ volu-
cris quoque videbantur inaccessa, regem securum,
3 crebra   4 aliâ   5 aliâ
mandaverit.

mandaverit. — Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat templo, nomenque epistolæ 6 notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reverentior captræ majestatis alius Paulo fuit. Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviiis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherri- mos hunc quoque populus Romanus de Macedoniâ duxit atque vidit triumphum; quippe cujus specta- culo triduum impleverit. Primus dies signa tabu- lasque; sequens arma, pecuniasque transvexit; ter- tius captivos, ipsumque regem, attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multo prius gaudium victoriæ populus Romanus, quàm episto- lis victoris perceperat, quippe eodem die, quo vic- tus 7 Perses in Macedoniâ, Romæ cognitum est. Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluabant; hi nunciavêre. Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgò, quòd gemini fuissent; interfuisse bello, quòd sanguine maderent; à Macedoniâ venire, quòd adhuc an- helarent.

CAP. XIII. *Bellum Illyricum.*

Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem, ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecuniâ, militavêre. Sine morâ ab Anicio prætoris subiguntur. Scodram caput gentis delêsse suffecit: statim sequuta deditio est. Denique hoc bellum ante finitum est, quàm geri Rômæ nunciaretur.

CAP. XIV. *Bellum Macedonicum tertium.*

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: sed

prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm ante gravior, dum contemnitur. Causa belli prope erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ fortis Andriscus invaserat; dubium liber an servus, mercenarius certè: sed quia vulgò ex similitudine Philippi, *Pseudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, i animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio prætorè contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temerè tentavit: invictusque 2 à veris regibus, ab illo imaginario & scenico rege superatur. Sed, consule Metello, amissum cum legione prætorè, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit: & ducem belli, deditum ab eo ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis indulgente fortunâ, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.

CAP. XV. *Bellum Punicum tertium.*

TERTIUM cum Africâ bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio patratum est) in comparatione priorum minimum labore; (non enim tam cum viris quàm ipsâ urbe pugnatum est:) sed planè maximum eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio i verè confectum est. Sed hujus causa belli; quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâisset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territorabat. 2 Sed huic bono socioque regi favebatur. Quum 3 bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & quum de alio consuleretur, pronuntiabat: Scipio Nafica servandam, ne metu ablato æmula urbis, 4 luxuriari felicitas Urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Ni-

1 minuo

2 modò

1 verò

2 Et

3 de bello

4 luxuriari felicitas inciperet.

hil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginiem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Cenlorinoque consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injectâ, traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, *si salvi esse vellent, ut migrarent finibus*, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras : ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma; seditque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta domusque resciderunt: in armorum officinis, aurum & argentum pro ære ferroque conflatum est: in tormentorum vincula, matronæ crines suos contulerunt. § Mancino deinde Consule, terrâ marique fervebat obsidio. Operis portus nudatus; & primus, & sequens, jam & tertius murus; quum tamen Byrsa, quod nomen arcis fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret. Sed ut quàm maxime mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum: sic plus negotii fuit cum semirutâ Carthagine, quàm integrâ. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque 6 maris Romanus obsederat. Illi alterum 7 ibi portum, ab aliâ urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quâ nemo illos nec evadere posse credebat. Inde quasi enata subito classis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dederunt: quod minus

§ Manilio.

6 mari

7 sibi

credas,

credas, duce Asdrubale. Quanto fortius femina, quæ comprehensus duobus liberis, à culmine se domus in medium misit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit? Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest; quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extinguere, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

CAP. XVI. *Bellum Achaicum*

Quasi sæculum illud everfionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaia caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium & Ægæum; quasi in spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) ante oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis data adversus ipsos usus est: Legatosque Romanos, dubium 2 an & manu, certè oratione, violavit. Igitur Metello ordinanti; tum maxime Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum. Ac primam Critolai manum Metellus Consul, per patentem Elidis campos, toto cecidit Alpheo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Diai latè exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, geminosque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primum, deinde, tubâ præcinente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque projectum est? Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias; quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permittis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

1 *speculatrix*2 *an manu,*3 *cum*

CAP.

CAP. XVII. *Res in Hispaniâ gestæ.*

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissimarum urbium incendia, late atque passim, nec per vices, sed 1 simul pariter quasi unum 2 undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudissè quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ consurgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè. Alioquin ita undique mari, Pyrenæoque, vallata est, ut ingenio sitûs nec adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obsessa est, quam se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hâc prope ducentos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus in Casarem Augustum, non continuè, nec coherenter, sed prout causæ lacefferant: nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispaniâ. Inde contagio & series 3 causæque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana Publius & Cnaus Scipiones intulerunt: praliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri, in ipsâ suâ victoriâ, oppressi Punicâ fraude cecidissent, terrâ marique victores. Igitur quasi novam integramque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invasit; isque statim captâ Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Fanos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit: 4 omne citra ultraque Iberum subjecit imperio: primusque Romanorum ducum, victor ad Gades & Oceani ora pervenit. *Plus est provinciam retinere, quàm facere:* Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, & ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis cer-

1 una pariterque
nia 5 atque ideo

2 denique

3 causæque

4 om-

taminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot praliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum & quinquaginta urbium everfione multavit. Metellus ille, cui ex Macedoniâ cognomen, meruerat & 6 ex Celtiberiâ ferre, qui & Contrebiâ & Nertobriges memorabili cepisset exemplo, 7 majori gloriâ pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos; de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine 8 quum rex fuisset provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos Lusitanosque, & omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis: peragratoreque victor Oceani littore, non prius signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore, deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec innumeris. Quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuiſſet & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus, initio belli oppressus eſſet, summus vir astutus & audaciâ, si res cessisset, Salondicus; qui hastam argenteam quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus eſſet. Caterum Lusitanos Viriatus crexit, vir calliditate acerrimæ; qui ex venatore latro, ex latrone subit dux atque imperator, &, si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum, igni, ferroque populatus castra etiam pratorum, & presidium aggressus. Claudium Unimanum pæne ad internecionem exercitus cecidit, & insignia trabeis & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixit. tandem 9 etiam Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore 10 Pompilio violata victoria

6 Celtiberius fieri, quia Contrebiâ.
8 quum fuisset provocatus
Servilio

9. eum

7 iis

10 Capion

I vulne
ffs

est: quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditiois agitantem, per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter viâci non potuisse.

CAP. XVIII. *Bellum Numantinum.*

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior; ita virtutis nomine & honore par omnibus, summumque, si viros aestimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit; nec sustinuit modo, sed sævius aliquanto perculit, pudendisquæ 1 fœderibus affecit. Novissimè quum invictam 2 esse cõstaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem 3 everteret. Non temerè, si fateri licet, ullius causæ belli injurius. 4 Sedigenfes, socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos, exceperant. Habita pro eis deprecatio nihil valuit: quum se ab omni belorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium jussi arma deponere. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megarâ fortissimo duce, ad arma conversi, Pompeium pralio aggressi; fœdus ramen maluerunt, quum debellare potuissent. Hostilium dein de Mancinum. Hunc quoque assiduus cædibus ita ubegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manu, quum ad internecionem 5 sævire potuissent. Sed non minùs Numantini, quam Caudini illius fœderis, flagrans ignominiâ ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii, deditioe Mancini expiavit: cæterum duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem eam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in

7 iis

1 vulneribus

2 non esse

3 everterat.

4 Segi-

10 Capian-

sses

5 delere

E

castris,

castris, quàm in campo, nostro cum milite, quàm cum Numantino, praliandum fuit. Quippe assiduis & injustis & servilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinæ nisi ad usum necessaria amputantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem, verè proditum est. Sic redactò in disciplinam milite, commissà acies: quodque nemo visum se unquam speraverat, factum est, ut fugiente Numantinos quisquam videret. Dedere etiam se volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam eo necessitatum compulsi, ut destinatâ morte pralium ruerent, quum sese priùs epulis, quasi iniuriis, implevissent, carnis semicrudæ, & celix; vocant indigenam ex frumento potionem. Inter lectum ab imperatore consilium; itaque non permittit pugna morituris. Quum fossâ, atque rixâ, quatuorque castris circumdatos, fames premeret; ab duce orantes pralium, ut tanquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit erumpere. Sic confertâ manu plurimi occisi; & quum urge fames, aliquantisper inde vixere: novissimè consilium fugæ sedit; sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per arrem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabie furoremque conversi, postremo mori hoc genere destinârunt: duces suos, seque patriamque ferre veneno, subiectoque undique igne peremerunt. Maeste fortissimam, & meo iudicio beatissimam ipsis malis civitatem! Asseruit cum fide socios, pulum orbis terrarum viribus sultum, suâ mansuetudine tam longâ, sustinuit. Novissimè, maxime ce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit qui catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, non arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantum nomine.

H

turbie
ne im
tate
fecim
cam,
sueos
tur: c
si quic
bricis,
que G
dit, G
vilia b
sit, Gl
manis,
ris ma
fas, se
se sunt
appare
separat
lla, &
aus; t
pareat
impias

V

la
a
d
tate, re
mul reg
regis Eu
que nos
banorum
Aditâ i
maus,

C 1 jun

CAP. XIX.

HAthenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus. Itaque reliqua sæculi, ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda, crescentibus, cum ipsâ magnitudine imperii, vitiis : adeo ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat ; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, aureos (sicut poëtæ canunt) jure meritoque fateatur : centum sequentes, ferreos planè & cruentos, & si quid immanius : quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cœlum ipsum gloriâ ascendit, Gracchanas, Drusianasque cades, ad hoc Servilia bella miscuerunt : & ne quid turpitudini defuit, Gladiatoria. Denique, in se ipse conversus, Marianis, atque Sullanis, novissimè Pompeii, & Caesaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas, semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter se sunt omnia atque confusa : tamen quo melius appareant, simul & ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur : priusque, ut cœpimus, justa illa, & pia cum exteris gentibus bella, memorabimus ; ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat : tum ad illa civium scelera, turpesque & impias pugnas revertemur.

CAP. XX. *Bellum Asiaticum.*

Vistâ ad Occasum Hispaniâ, populus Romanus ad Orientem pacem agebat ; nec pacem modò, sed inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota infimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit : *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto.* In bonis i regis fuerant. Aditâ igitur hæreditate, provinciam populus Romanus, non quidem bello, nec armis ; sed, quod est

æquius, testamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile dictu est, utrum facilius amiserit, an recuperaverit. Aristonicus, regii sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facile sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Colophonem, vi recepit. Crassi quoque pratoris cecidit exercitum, ipsumque cepit: sed ille memor & familiæ, & Romani nominis, custodem 2 sui barbarum virgulâ excecat: in exitium sui, quod volebat, 3 ita concitat. Mox à Perpernâ domitus, & captus, & per deditionem in vinculis habitus. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum contra fas deum moresque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violasset.

LIBER III.

CAP. I, *Bellum Jugurthinum.*

HÆC ad Orientem: sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africâ bellum? Atqui non leviter se Numidia concussit: & fuit in Jugurthâ, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum, & invictum opibus aggressus est; & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, 1 Micipsâ patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitated regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populumque Romanum, quorum in fide & clientelâ regnum erat, metueret: Primum scelus mandat insidiis; potitusque Hiemsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missâ per legatos pecuniâ, traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis e-

jus prima victoria. Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset, inchoatum nefas perfecit audacius. Sed diu non latent scelera: Corruptæ nefas legationis erupit; placuitque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Consul 2 immittitur: sed rex, peritus, fortius adversus Romanos aurum esse quam ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum interveniente publicâ fide à senatu accerferetur, pari audaciâ & venit, & competitorum imperii Masinissæ Massivam immisso percussore confecit. Hæc altera contra regem fuit causa bellandi: igitur 3 sequens ultio mandatur Albino. Sed huius quoque (pro dedecus!) ita corripit exercitum, ut voluntariâ nostrorum fugâ vinceret Numida, castrisque potiretur. Addito 4 turpi fœdere in pretium salutis, quem prius emerat, exercitum dimisit. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus assurgit; qui 5 callidissimum hostem nunc precibus, nunc minis, jam simulatâ, jam quasi verâ fugâ eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit; ceterum Thalam, gravem armis, thesaurosque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium suorum, regnique fugitivum, per Mauros atque Getuliam sequebatur. Postremo Marius, auctis admodum copiis, quum pro obscuritate generis sui capite centos sacramento adegisset, jam 6 fessum & saucium regem adortus, non facilius tamen vicit, quam si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capsam in mediâ Africâ sitam, anguibz arenisque vallatam, mirâ quâdam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessoque, penetravit. Mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque Mauritanix regem, jure san-

2 mittitur:
5 callidissimè

3 præsens
6 fessum
E 3

4 etiam

guinis

guinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cir-
tam graviter cecidit. Qui ubi, diffusus rebus suis,
alienæ cladis accessio fieri timet, pretium fœderis,
atque amicitia, regem facit. Sic fraudulentissimus
regum, fraude soceri sui in insidias deductus est, &
Syllæ in manum traditus; tandemque opertum ca-
tenis Jugurtham in triumpho populus Romanus
aspexit: sed ille quoque, quamvis victus, & vin-
ctus, vidit Urbem, quam venalem, & quandoque
perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat.
7 Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem; &
quum ille non evaserit, certum 8 erit eam non esse
perituram.

CAP. II. *Bellum Allobrogicum.*

Sic ad meridiem populus Romanus. Multo a-
trocius, & 1 multipliciter & magis à Septen-
trione saxitum. Nihil hac plagâ infestius.
Atrox cœlum, perinde ingenia. Omni igitur tractu
violentus hostis, à dextris atque lavis, & medio
Septentrionis, erupit. Prima trans Alpes arma no-
stra sensere Salyi; quum de incursionibus eorum
fidissima atq; amicissima civitas Massilia quereretur.
Allobroges deinde, & Arverni, quum adversus eos
similes Æduorum querelæ opem & auxilium nostrum
flagitarent. Varus quoque victoriæ testis, Isara &
Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus.
Maximus barbaris terror elephanti fuere, immani-
tati gentium pares. Nil tam conspicuum in trium-
pho, quàm rex ipse Bituitus, discoloribus in armis
argenteoque carpento, qualis pugnaverât. Utri-
usque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit
vel hinc existimari potest, quod & Domitius Æno-
barbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicave-
rant in locis, saxeas crexere tures, & desuper ex-
ornata armis hostilibus trophæa fixere; quum hi
mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim po-
pulus Romanus, hostibus domitis victoriam suam
exprobravit.

7 Jam   8 erat   1 multipliciter magis, ut à

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum.*

Cimbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Germaniæ profugi, quum terras eorum inundâsset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant; exclusivæ Galliâ & Hispaniâ, quum in Italiam regyrarent, misère legatos in castra Silani, inde ad senatum, petentes, *ut Martius populus aliquid sibi terra daret quasi stipendium: ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur.* Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim; militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes, *si quid ad uxores suas mandarent.* Nec segnius, quàm minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est, claustra Italiæ, ferebantur. Marius mirâ statim velocitate occupatis compendiis, prævenit hostem; prioresque Theutones sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in locum quem Aquas Sextias vocant, quo (fidem numinum!) prælio oppressit? Vallem fluviumque medium hostes tenebant. Nostris aquarum nulla copia. Consultone id egerit imperator, an errorem in consilium vertirit, dubium: certè necessitate aucta virtus, causâ victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *2 Viri, inquit, estis, en illic habetis.* Itaque tanto ardore puguatum est, eaque cades hostium ruit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis Barbarorum. Certè rex ipse Theutobochus quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum, quum fugeret, ascendit:

1 loco

2 Si viri

proxi-

proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit: quippe vir proceritatis eximiae super trophæa 3 ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonibus, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?). per hiemem, quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam, provoluti ruinâ descenderant. Atelim flumen non ponte, nec navibus, sed quâdam stoliditate barbâricâ primum corporibus aggressi, postquam retinere amnem manibus & clypeis frustra tentaverant, ingestâ obrutum silvâ transilûere: &, si statim infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in Venetiâ, quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsâ soli cælique clementiâ robur elanguit. Ad hoc panis usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnae à nostro imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Radium vocant, campo concurrere. Millia inde sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus; per omnem diem conciditur barbarus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum; sequutus Annibalem, artemque Cannarum: primum, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie conversâ in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac percussu, quasi ardere cælum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit; quum objectis undique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit quàm pugna. Nam quum, missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâssent, (nec fas erat) suffocatis elisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è criminibus suis facto, ab arboribus, jugisque plaustrorum pependunt. Boiorum rex in acie, dimicans impigre, nec inultus, occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium

rumulos, in diversa lapsi, fugâ ignobili & latrocinii evanuit. Hunc tam latum, tamque felicem liberatâ Italiâ, assertique imperii nuncium non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit, sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris, & Pollucis, iuvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoria Cimbrica, feliciter*, dixit. Quô quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodemque momento, quum in acie Cimbri 4 succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV. *Bellum Thracicum.*

Post Macedonas, si diis placet, Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Thessaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt: eoque fine 1 contenti, quasi interveniente naturâ contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus: 2 litare diis sanguinem humanum; bibere in ossibus capitum, & 3 cuiusquemodi ludibrio feedare mortem tam igni quàm fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scordisci fuere; sed calliditas quoque ac robur accesserat. Silvarum & montium situs cum ingenio 4 consentiebant. Itaque non fusus modo ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & liberâ populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Drusus ulterius egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis 5 quidem amissis, dum per insidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Daciâ 6 tenuis venit;

4 occumberent, 1 non contenti, 2 libare 3 huiusmodi
4 gentis consentiebant. 5 ibidem 6 tenuis; sed

sed

tumulos,

sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec aliter clementissimi hostium quam suis moribus domiri: quippe in captivos igne ferroque scævum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quam quod abscissis manibus relictis, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.

C A P. V. *Bellum Mithridaticum.*

PONTICÆ gentes ad Septentrionem in imare sinistrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Ætas: post Artabazes, à septem Persis oriundus: inde Mithridates omnium longè maximus; quippe quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali suffecerint; ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus; felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Causam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, *attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico*: Caterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant nostra vitia; quippe quum civilibus bellis disjungeremur, inevitabat occasio: nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque districtos, subitus turbo Pontici belli, ab ultimâ veluti speculâ Septentrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit. Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris populisque descitum est. Aderat, instabat, scævitiâ quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, quum omnes, qui in Asiâ forent, Romanæ civitatis homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiæ, Europam quoque regi aperiebat. Itaque missis Archelao Neoptolemoque præfectis, exceptâ Rhodo,

in sinistrum

quæ

quæ pro nobis 2 stetit, ceterum Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque Lucius Sylla festinat, vir armis optimus; parique violentiâ ruentem ulterius hostem, quâdam quasi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione, ac fame ad humanos cibos compulit. Mox subruto Firæi portu, sex quoque & amplius muris, postquam domuerat *ingratissimos*, ut ipse dixit, *hominum*, in honorem tamen mortuorum, sacris suis famæque donavit. Mox quum Eubœâ, atque Bœotiâ, præsidia regis 3 depulisset, omneis copias, uno apud Charoneam, apud Orchomenon altero bello dissipavit; statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit: & debellatum foret, nisi de Mithridate triumphare citò quam verè maluisset. At tunc quidem hunc Asiæ statum Sylla dederat. Idem cum Ponticis fœdus: recepit Bithyniam 4 regi Nicomedi, Ariobarzani Cappadociam: ac sic erat Asia rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex 5 Asiâ & Europâ quodammodo inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi 6 raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviscunt; ita ille de integro, auctis in modum copiis, totâ denique regni sui mole, in Asiam rursus mari, terrâ, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ litora illustrat. Hanc ille, quasi alteram Romam, toto invaserat bello: sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum qui (horribile dictu!) per medias hostium naves ure suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrinx evaserat. Mox clade conversâ, quum ex morâ obsidentem regem fames, & ex fame pestilentia

---

2 *firmius stetit ceteris, Cyclades*   3 *depulisset*   4 *â*
rege Nicomedes, Ariobarzanes Cappadociam   5 *Asiâ*
quodammodo   6 *sibi raptam*

urgeret

urgeret, recedentem Lucullus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus & Ælæus amnes, cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam iussit, quâ sequentes moraretur. Nec felicius in mari, quàm in 7 terrâ fuga; quippe centum amplius navium classem, apparatuque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœdâ strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret: planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attrita jam omnes validissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum pœne Orientem ac Septentrionem, ruinâ suâ involvit. Iberi, Cassii, Albani, & utrâque sollicitabantur Armenia: perque omnia & dæcus, & nomen, & titulos Pompeio sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis prodire reges; nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora cœrent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem: regemque fugientem mediâ nactus Armeniâ (quanta felicitas viri!) uno pralio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus: quippe quasi commilitans, quum à tergo se hostibus, à facie Romanis, præbuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illâ debellatus est, nihil enim postea valuit, quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, postremum caudâ minantur. Quippe quum effugisset hostem 9 Colchos, Sicilia quoque litora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit: Colchis tenus iungere Bosphorom; inde per Thraciam, Macedoniam & Græciam transilire; sic Italiam nec opinatus invadere, tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præventus, malè

7 terrâ. Quippe 8 suo 9 per Colchos Scythiæ quoque litora, & claustra nostra subito adventu terrere voluit, mox Colchis.

* tentatum

tent
inte
dive
Or
gent
nem
quan
igno
rum
sit in
perab
remu
reum
fidien
que r
& ba
bes, t
mam
que in
canun
dentib
are j
bat ea
pulus
vagatu
ciam,
fredus
verant
um, &
signis,

I Nter
rum
subl
humani
serant.
dabat in

10 Sep
que horum
valis, in

eoque
ri red-
ia pe-
m ius-
n ma-
mplius
n Pon-
e lace-
e quasi
e com-
s vide-
ni vires
ne con-
cientem
i, Cas-
menia :
s Pom-
s moti-
dire re-
inter se
ibus fa-
em : re-
(quanta
turna ea
pe quasi
a facie
longius
etebant.
s est, ni-
expertus,
num cau-
m 9 Col-
nostram
enus jun-
cedoniam
inatus in-
ectionem
tus, male

tentatum veneno spiritum ferro expulit. Cnæus interim Magnus rebellis Asiæ reliquias sequens, per diversa gentium terrarumque volitabat. Nam sub Orientem sequutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem iussit regnare Tigranem. At in 10 Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari 11 stellis sequutus, Colchos cecidit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis; 12 regem Colchorum Orodem, pontis sub ipso Caucaaso castris, iussit in plana descendere: Arthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albanis suâ lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in medidiam verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per turis & balsami silvas, Romana circumtulit signa. Arabes, si quid imperaret, prælio fuere. Hierosolymam defendere tentavere Judæi: verum hanc quoque intravit: & vidit illud grande impiæ gentis arcum patens, sub aureo 13 vitem cælo. Dissidentibusque de regno fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hircanum. 14 Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quâ latissima est, Asiam peragatus, quam extremam habebat imperii provinciam, medium fecit. Exceptis quippe Parthis, qui sedus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita, vel oppressa signis, tenebatur.

CAP. VI. *Bellum Piraticum.*

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices invaserant maria; sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta 1 Mithridatis præliis Asia: dum sub

Colchos Scy-
entiu terrere
tentatum

10 Septentrione Scythico
que horum 13 uni
valis, in catenas

11 Stellas 12 regem-
14 Aristobulum, quia res no-
1 Mithridaticis

F

alieni

alieni belli tumultu, exterique regis invidiâ, impune grassantur. Ac primum duce Ilidoro, 2 contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Epirum & Achaiam, sinumque Maleum, quod à spoliis *Aureum* ipsi vocavêre, latrocinabantur: missique in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparonas gravi & Martiâ classe turbaret, non incruentâ victoriâ superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutinâ prædâ abundantes, Phaselin, & Olympon convertit, Isaurumque, ipsam arcem Ciliciæ: unde conficius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terrâ se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiliuerunt: & aliquanto latius, quam prius. Sic 3 ille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est; & Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem, semel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe quum classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceaniora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. 4 Gratillius Ligusticum sinum, Pompeius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quâ primum maris nostri limen aperitur: Lentulus Lybicum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægæum, & Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quâ portam obseravit. Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quâdam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est: nec

2 non   3 ille antè felix, dignus nunc quoque victoriâ
Pompeius, & pirata Mithridaticæ provinciæ factus est
accessio.   4 Attilius

hostes
quia
men
rent.
abje
quod
aliâ
nec fi
que p
timun
medit
temp
ræ ho
rere v
parta
vis an
plius

C
R
f
F
piacuit
Marcu
atque
quam
diz. N
ptivaq
dêre:
Cretes
inde to
castella
am, &
neam:
veneno
suam a
ille res
lisset A
coque

5 aus
factum n

impu-
nenti
s, Epi-
a spo-
missi-
s & fu-
urbaret,
ari sub-
& dui-
npon e-
de con-
adama-
terrâ se-
lia, qui-
tura est,
a aquas
m prius.
victoriâ
nciâ fa-
stem, se-
ino quo-
um classi-
et, pluri-
& Oceani
npositus;
um, Poni-
icum, Ti-
um maris
; Marcel-
riaticum;
Pamphy-
Proponti-
bus, qua-
ris portus,
cetera, pen-
m indagi-
pejus in o-
s est: ne-
que victoriâ
e factus est

hostes detrectavere certamen, non ex fiduciâ, sed quia oppressi erant, & ausi videbantur. Sed nihil tamen amplius, quam ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim telis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantium 6 fuit, vitam periverunt. Non aliâs tam incruentâ victoriâ usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, & mediterrâneis agris quasi obligavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terrâ homines suos reddidit. Quid prius in hac mirere victoriâ; velocitatem, quod quadragesimo die par-
ta est? an felicitatem, quod ne una quidem na-
vis amissa est? an verò perpetuitatem, quod am-
plius piratâ non fuerunt?

CAP. VII. *Bellum Creticum.*

Creticum bellum; si vera volumus noscere, nos fecimus; solâ vincendi nobilem insulam cupiditate. Favisse Mithridati videbatur: hoc placuit armis vindicare. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriâ spe atque fiduciâ, adeo, ut plures catenas in navibus, quam arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordia. Nam plerasque naves interceptere hostes: captivæque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & Cnossum, & Erythræam, & ut Græci dicere solent, *urbium matrem* Cydonæam; adeoque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alii deditionem suam ad Pompeium absentem i mitterent. Et quum ille res in Asiâ gerens, 2 eo quoque præfectum misisset Antonium; in alienâ provinciâ inclitus fuit: eoque infestior Metellus in hostes jus victoris ex-

5 ausuri	6 signum	1 remitterent	2 eo præ-
hostes	factum misisset Octavium	F 2	eruit

erchuit : victisque Lathene & Panare Cydonæ du-
cibus, victor rediit. Nec quicquam amplius tamen
de tam famosâ victoriâ, quam cognomen *Creticum*
reportavit.

CAP. VIII. *Bellum Balearicum.*

Quatenus Metelli Macedonici domus bellici
nominibus assueverat ; altero ex liberis ejus
Cretico factò, mora non fuit, quin alter
quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem
tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria
Homines feros atque silvestres mireris ausos à sco-
pulis suis saltem maria prospicere. Ascendêre etiam
inconditas rates, & prænavigantes subinde inopi-
nato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto
Romanam classem prospexissent, prædam putantes
ausi etiam occurrere : & primo impetu, ingenti la-
pidum saxorumque nimbo classem operuerunt. Tri-
bus quisque fundis præliatur. Certos esse qui quod
miretur ictus, quum hæc sola genti arma sint ? I
unum ab infantiâ studium. Cibum puer à matre
non accipit, nisi quem ipsâ monstrante i percussit
Sed non diu lapidatione terruere Romanos, possi-
quam cominus ventum est, expertique rostra, &
pila 2 venientia, pecudum in morem clamore sub-
lato, petierunt fugâ litora : dilapsique in proximo
tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

CAP. IX. *Expediio in Cyprum.*

Aderat fatum insularum : igitur & Cypros re-
cepta sine bello. Insulam veteribus divitiis
abundantem, i & ob hoc Veneri sacram, Pro-
lemæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama
nec falso, ut victor gentium populus, & donat
regna consuetus, Publio Clodio Tribuno duce, so-
cii vivique regis confiscationem mandaverit. Re-
ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit
Caterum Porcius Cato Cyprias opes liburnis pe-

1 percussit

2 ingruentia,

1 ad hoc

donec du-
ius tamen
en Creticum

Tiberinum ostium invexit: quæ res 2 latius ærarium
populi Romani, quàm ullus triumphus implevit.

CAP. X. *Bellum Gallicum.*

A Siâ Pompeii manibus subactâ; reliqua quæ re-
stabant in Europâ, fortuna in Cæsarem tran-
stulit. Restabant autem immanissimi gen-
tium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe
divisa, tamen qui vinceret habuit Britannia. Pri-
mus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhoda-
num inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris,
venêre sedes petitem, incensis mœnibus suis: hoc
sacramentum fuit, *ne redirent*. Sed petito tempore
ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rho-
dani ponte rescisso, abstulisset fugam; statim bel-
licosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges
in stabula pastor, 1 deduxit. Sequens longèque
cruentior pugna Belgarum; quippe pro libertate
pugnantium. Hic cum multa Romanorum mili-
tum insignia, tum illud egregium ipsius ducis,
esse quod nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è
a sint? 1 manu scuto, in primam volitans aciem, manu
er à mata prælium restituit. Inde cum Venetis etiam navale
1 percussit bellum: sed major cum Oceano, quàm cum ipsis
anos, possit navibus rixa: quippe illæ rudes, & informes, &
e rostra, & statim naufragæ, quum rostra sensissent. Sed hærebat
in vadis pugna, quum æstibus solitis cum ipso certa-
mine subductus oceanus intercedere bello videretur.
Illa quoque accessêre diversitates pro gentium lo-
corumque naturâ. Aquitani, callidum genus, in
speluncas se recipiebant; jussit includi. Morini di-
labebantur in silvas; jussit incendi. Nemo tantum
feroces dixerit Gallos: fraudibus agunt. Inducio-
marus Treviros, Ambiorix 2 concitavit Eburones.
Utrique, absente Cæsare conjuratione factâ, 3 in-
venêre legatos: sed ille fortiter à 4 Dolabellâ sumi-
motus est, relatumque regis caput: Hic insidiis in
valle dispositis, dolo perculit, itaque & castra di-
daverit. Prepta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titu-
ta præcepto Sabino 5 legato ibi amissimus. Nec ulla de re-
liburnis pe-

2 cumulatiis; alias; lautiis 1 reduxit. 2 convocavit

3 circumvenere 4 Labieno 5 legatos

ge 6 mox ultio; quippe perpetuâ trans Rhenum fugâ latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat, ut liber esset receptor hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, iustissimis quidem ex causis. 7 Hædui enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum legati dicerent, *Veni ad Casarem.* Quis est autem Casar? & Si vult, veniat, inquit: & Quid ad illum, quid arat nostra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim 8 etiam in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quò erant maiora, eò magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quàm quod elatis super caput scutis, quum se obstudine barbarus tegetet, super ipsa Romani scuta salierunt: & inde in jugulos gladiis descendebant. Iterum de Germano Tencteri querebantur. Hic vero jam Casar ultra Mosulam navali ponte transgreditur, ipsumque Rhenum; & Hercyniis hostem quærit in silvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana 10 vis. Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi iugo captum viderent, fugam rursus in silvas ac paludes: & quod acerbissimum Casari fuit, non fuere qui vincerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum; & quasi hic Romanus orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparatâ, 11 Britanniam transit, mirâ celeritate: quippe 12 quater tiâ vigiliâ Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico litora; & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoriâ fuit. Arma, & obsides accepit à trepidis: & ulterius iisset, nisi improbam classem naufragio castigâssset Oceanus. Reversus igitur in Gal-

6 noxa
testudine

7 Sequani
10 vis visa

8 &
11 in Britanniam

9 veluti vallatum
12 quomodo
liam,

lian
eur
nos
13
his
cum
quo
qua
ead
qu
Car
re,
qua
dieb
mos
stin
ven
sic i
ad
invi
tact
cupa
traxi
mâ
urbe
pugn
quag
equa
belli
muro
civita
fossæ
genti
muit
diis,
redege

13
etiam
16 Fi
temeri

liam, classe majore, auctisque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eisdemque rursus Britannos, Calidonas sequutus in silvas, unum quoque è 13 regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, sed nomini studebatur) cum majore quàm prius prædâ reiectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium, eademque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit ille corpore, armis, spirituque terribilis, nomine 14 etiam quasi terrore composito, Vercingetorix. Ille festis diebus, & 15 comitialibus, quum 16 frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ delectum agens; & hieme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad 17 nuncium rei felicissimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per 18 intactas vias, & nives, expeditâ manu emergens, occupat Galliam; ex distantibus hibernis castra contraxit, & ante in mediâ Galliâ fuit quàm ab ultimâ timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes, Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, sudibus, & fossâ, inductoque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentique lorica circumdatam, primum fame domuit; mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis, sudibusque concidit: novissimè in deditionem redegit. Ipse illè rex, maximum victoriæ decus,

13 *Regulis Cassivelauni*
etiam composuit,

16 *Frequentissima*
temeritatis!) per

14 *adeque in terrorem*

15 *In conciliabulis,*
17 *Nuncium (rem felicissimam*
18 *intactas nives,*

supplex,

supplex quum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Casaris genua projecit: *Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, viciisti.*

C A P. XI. *Bellum Parthicum.*

DUM Gallos per Casarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortunâ queri possumus: caret solatio clades. Adversis & diis, & hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis 1 Metellus, exeuntem ducem hostilibus diris devoverat: & quum 2 Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud 3 Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavêre, *percussorum cum Pompeio fœderum, Syllâque, meminisset.* Regiis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure; sed *Selencia se responsurum esse,* respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primum, qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat à tergo, relictus Euphrates. Tum simulato transfugæ cui-dam Mezera Syro creditur, dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat Carras, quum undique præfecti regis, Sillaces & Surenas, ostendêre signa auro sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine morâ circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus. Ipse in colloquium sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro 4 occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pene in conspectu partis, eisdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitûs, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam,

1 *Atcius,*

2 *ad Zeugma*

3 *Nicephorium*

4 *occupassent. Filium*

Cili
retu
nu,
indi
infu
tate
urer

H

cent
flagi
pasto
hosti
tineb
Cori
Asiat
peium
stum,
dome
sicut
uberr
etiam
rii sp
atque
mi cu
roroq
Ac ne
& Af
re do
cresce
res al
tas ?
tica
divitia
fuis,
Unde
cibaria

s de

Ciliciam, Syriamque distracta, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dexterâ manu, ad regem s reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum exangue corpus auro ureretur.

C A P. XII. *Anacephalæosis.*

HÆC est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ Italiâ progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & ut diximus, *aurei*; sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sætæ integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continerebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis Asiaticâ hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequutumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri & embescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum; ita eodem tempore dimicasse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus, toroque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Siciliâ, & Africâ contento fuisse, aut his etiam ipsiis carere dominanti in Italiâ suâ, quàm eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrumpit; mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illa opes atque divitiæ affixere sæculi mores; mersamque vitiiis suis, quasi sentinâ, rempublicam pessumdedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitare, nisi per famem, quam luxu fe-

---

s deportatum.

cerat ?

cerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Appuleiana seditio. Unde regnaret judiciariis legibus divulsus à senatu eques, nisi ex avaritiâ, ut vectigalia reipublicæ, atque ipsa iudicia in quaestu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, 1 quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentiâ, pariturâ mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium, furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis justisque bellis, ex ordine prosequemur.

CAP. XIII. *Seditiosas tribunicia potestatis.*

Seditionum omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem 1 jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera reipublica in exitium 2 suum merces erat. Nam

1 an dum

1 rus

2 suum sui

& à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id est, imperii patrimonium, superprimebat; & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, exhauriebat ararium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium everfione, qui & ipse pars populi erant, & tamen relictas sibi à majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.

CAP. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi.*

Primam certaminum faciem Tiberius Gracchus accendit, genere, formâ, eloquentiâ facile princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditiois, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis: sive æquo & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, ne Populus, gentium victor, orbisque possessor, laribus ac focus suis exularet, quâcunque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit; nec deerat obviâ manu tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris; adeoque præsentî metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur: sic triumphator creatus dividendis agris. Quum, ad perpetranda cœpta, die comitionum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorumque quos agris moverat, cardes à foro cœpit. Inde quum in Capitolium profugisset, plebemque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasicâ, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

CAP. XV. *Seditio Caii Gracchi.*

Statim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Caius Gracchus; qui cum pari tumultu atque terrore plebem in

---

3 qui tamen ipsi populi erant, & relictas   1 præsentis
avitos

avitos agros arcefferet; & recentem Attali hereditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & i potens altero tribunatu, secundâ plebe volitaret: obrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Unde proximorum cæde pulsus, quum se in Aventinum recepisset; inde quoque obviâ senatûs manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis: & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

CAP. XVI. *Seditio Apuleiana.*

Nihilominus Apuleius Saturninus Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, consulatu i suo præterea confusus, occiso palam comitiis Annio competitore Tribunatûs, subrogare conatus est in ejus locum Caium Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine; sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptabat. Quum tot, tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba jurare; quum abnuentibus aquâ & igni interdicturum *se minaretur*. Unus tamen exiit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate perculsa, quum jam tertium annum dominaretur, eo vestigiâ progressus est, ut consularia quoque comitia novâ cæde turbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret, Caium Memmium competitorem interfici jussit: & in eo tumultu regem ex satellitibus suis se appellatum, latus accepit. Tum 2 vero jam conspiratione Senatûs ipso quoque jam Mario consule, quia tueri non poterat, adverso; directæ in foro acies: expulsus inde, 3 Capitolium invasit. Sed quum abruptis fistulis obsideretur, Senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degressus, cum duci

1 impotens

1 sexto

2 vero conspiratione

3 in Capitolium evasit.

curiam
aderat
ad spe

bus factionis receptus in 4 curiam, aggressus est. Iti-
eum, factâ irruptione, populus fustibus faxisque
coopertum in ipsâ quoque morte laceravit.

CAP. XVII. *Drusiana seditio.*

Postremo Livius Drusus non tribunatûs modo
viribus, sed ipsius etiam Senatûs auctoritate,
totiusque Italiæ consensu, easdem leges asse-
rere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum
conflavit incendium, ut nec prima illius flamma
posset sustineri; & subitâ morte correptus, hare-
ditarium in posteros suos bellum propagaret. Ju-
diciariâ lege Gracchi diviserant populum Roma-
num, 1 bicipitem ex unâ fecerant civitatem: Equi-
tes Romani, tantâ potestate subnixi, ut qui fata
fortunasque Patrum, vitasque Principum haberent
in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo
re rempublicam: Senatus exilio Metelli, damna-
tione Rutillii debilitatus, omne decus majestatis
amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, ani-
mis, dignitate, (unde & nata Livio Druso 2 amu-
lato accesserat) equitem Servilius Capiô, Sena-
tum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, &
exilla 3 aderant: cæterum sic urbe in unâ, quasi
in binis castris dissidebatur. Prior Capiô in Sena-
tum impetu factô, reos ambitûs Scaurum & Phi-
lippum, principes nobilitatis, 4 dejecit. His mo-
bus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis
legibus, eisdem socios 6 ad plebem spe civitatis
texit. Extat vox ipsius, *Nihil se ad largitionem ulli
dixisse, nisi quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.*
erat promulgandi dies; quum subito tanta vis
ominum undique apparuit, ut hostium adventu
cessa civitas videretur. Ausus tamen 7 obroga-
de legibus consul Philippus; sed apprehensum
cibus viator non ante dimisit, quàm sanguis in
& oculos redundaret. Sic per vim lata, jussa-
leges: sed pretium rogationis statim focii fla-

curiam est.

1 &

2 amulatio) equitem

conspiratione

aderat: sic

4 egit.

5 legibus evocatis,

6 ad spem civitatis

7 obrogare legibus

bu

G

gitavere,

gitavêre, quum interim imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. Nec 8 ideo minus focii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

CAP. XVIII. *Bellum Sociale.*

Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam; si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat; corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio focii intra Italiam, quàm intra urbem cives rebellabant. Itaque quum 1 jus civitatis, quam viribus auxerant, focii iustissime postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat; postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnationem Urbis accendit. Quid hæc clade tristius? quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia, contra matrem ac parentem suam Urbem confurgerent. Quum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent, municipalia illa prodigia: Popedius 2 Marfos, & Latinos Afranius; Umbros totus senatus, & consules; Samnium Lucaniamque Telesinus: 3 quum regum & gentium arbiter populus ipsum se regere non 4 posset, ut victrix Asiæ Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die Latinarum Julius Cæsar, & Martius Philippus consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsâ quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. Hoc fuit impii belli sacramentum. Inde

8 ideo focii   1 jus ejus   2 Marius
Latinos Afranius; Marius Egnatius Etruscos; Samnium
3 ut quum   4 posset, victrix

jam
belli
urb
Pyr
men
ceria
tur.
ipse
cruer
tiam
mani
nuo v
Cato
Luca
omni
nem
bus t
urbium

U
popul
ter ini
tentat
bus ci
le cap
lum.
quis c
Punico
& qu
civium
gri, fr
teriam
nus (n
fanatic

5 Ne
urbem
tarumq
1 E

jam passim ab omni parte Italiae, duce & auctore belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinere. 5 Non Annibalis, 6 non Pyrrhi tanta vastatio. Ecce Oriculum, ecce Grumentum, ecce Fesulae, ecce Carseoli, Reate, Nuceria, & Picentia; cadibus, ferro, & igne vastantur. Fusa Rutilii copia, fusa Capionis. Nam ipse Julius Caesar exercitu amisso, quum in Urbem cruentus referretur, miserabili funere 7 mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denovo viribus insurrexit: aggressique singuli populos, Cato disciuit Etruscos; Gabinus Marfos, Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo vero Pompeius omnia flammis ferroque populatus, non prius finem cadum fecit, quam Asculi everfione, Manibus tot 8 exercituum consularium, direptarumque urbium diis, litaretur.

CAP. XIX. *Bellum Servile.*

UTcunque, 1 etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est.

Quis a quo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum Servile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipsa Urbe tentatum est; quum occupata tribuniciiis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à consule captum. Sed hic tumultus magis fuit quam bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili, quam Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, latifundiis civium Romanorum tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello praeberere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladum facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriae dea comas

5 Nec 6 nec 7 per mediam etiam urbem viam fecit. 8 exercituum, consulum, direptarumque urbium, diis litaretur utcumque.

1 Etsi cum sociis nefas,

G 2

jaestat,

jaçtat, ad libertatem & arma servos, quasi numinum imperio, concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abditâ nuce, quam sulphure, & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia ex obviis; mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum: regisque ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin illud quoque, (ultimum belli dedecus) capta sunt castra Pratorum; nec nominare ipsos 2 pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios 3 distrahi debuissent, pratorios duces, profugos prælio, ipsi sequebantur. Tandem 4 P. Rupilio Imperatore supplicium de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennam novissimè obsessos, quum fame, 5 quasi pestilentia consumpsisset, reliquias 6 latronum compedibus & catenis religavit, crucibusque punivit: fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vix dum respiraverat insula, quum statim 7 servi, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpureâ, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimitâ, non minorem, quam ille fanaticus prior, constat exercitum: acriusque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius, quasi in transfugas, saeviebat. Ab hoc quoque Pratorii exercitus cassi; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius 8 Rupilii usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit: communitasque copias armis, fame facillè delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit: quippe

2 pudebit, Manilii,
Imperatore fame, ex quâ pestilentia
catenis 7 a servis ad servos

3 retrahi

4 Perperna

6 latronum

8 Perperna

dum

dum
tendi

E N

nus fu
Bellu
appel
rint,
homi
raten
Lent
fortu
vexill
decen
dò ef
ma v
lbi qu
ces c
imas
nihil
puère
tamq
atque
9 Nu
strage
quum
cudur
ferro
runt.
domi
que d
tulère
les, d
re vir

I e
propu
6 v
9 L

dum circà adprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.

CAP. XX. *Bellum Spartacium.*

ENimvero servilium armorum dedecus feras. Nam 1 & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio. Quippe quum servi militaverint, gladiatores imperaverint: Illi infimæ sortis homines; hi 2 pessimam auxere ludibrio calamitatem, Spartacus, Crixus, OEnomæus, effracto Lentuli ludo, cum triginta haud amplius ejusdem fortunæ 3 viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum & ad 4 auxilium vocatis, quum statim decem amplius millia cõssent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicari volebant. Prima velut 5 harena viris mons Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis 6 vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices: & exitu 7 invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. Inde alia castra; deinceps 8 Coram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque 9 Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam esset justus exercitus; è viminibus pecudumque tegumentis, inonditos sibi clypeos: è ferro ergastulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac, ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equestratus; captaque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere. Nec abnuvit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui defunctorum quoque præ-

1 etsi per	2 pessimæ	3 ludis Salm.
propudiis Heinsf.	4 pileum	5 ara juratis mons
6 vitineis	7 in uno Salm. non uno	8 Cosam,
9 Luceriam,		

lio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivosque circa rogum jussit armis depugnare; quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Inde jam consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum percecidi: apud Mutinam Caii Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadendâ urbe Romanâ (quod satis est turpitudini nostrâ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem confurgitur: pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit; a quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum 10 clusi, quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppetere, ratesque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur; tandem eruptione factâ, dignam viris obîere mortem; & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipsè in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator, occisus est.

CAP. XXI. *Bellum civile Marianum.*

HOC deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi fringeret; & in urbe mediâ ac foro, quasi harenâ, cives cum civibus suis, gladiatorio more concurrerent. Æquiorè animo utcunque ferrem, si plebei duces; aut si nobiles, mali saltem, ductum sceleri præbuissem: jam vero, pro facinus! qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta sæculi sui Marius, & Sylla; pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut sic dixerim, sideribus agitatatum est; primo & levi, & modico, tumultu magis quàm bello, intra ipsos armorum duces subsistente sævitâ: mox atrocius, & cruentius, per totius viscera senatûs grassante victoriâ. Ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est; quum armorum

10 Occlusi,
ferrum fringeret;

1 ut jam in se parricidiale

furore

requiis,
gnare;
edecus,
m con-
tuli ex-
assii ca-
radendâ
(nostra)
viribus
que Ro-
puli fu-
a Italiæ
o clusi,
navigia
connexa
irentur;
re mor-
uit, sine
in primo
ator, oc-

alis, jam
um domi
ro, quasi
rio more
e ferrem,
item, du-
facinus!
ornamenta
nori suam
ut sic dix-
e levi, &
a ipsos ar-
trocious, &
assante vi-
d hostilem
armorum

furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odii
savientibus, donec deessent, qui occiderentur. Ini-
tium & causa belli, inexplabilis honorum Marii fa-
mes, dum decretam Syllæ provinciam Sulpiciâ lege
sollicitat. Sed impatiens injuriæ statim Sylla le-
giones circumegit: dilatoque Mithridate, Esquili-
nâ, Collinâque portâ geminum agmen Urbi infu-
dit. Unde quum 2 consulto Sulpicius, & Albino-
vanus objecissent catervas, fudesque & saxa undi-
que à mœnibus ac tela jacerentur; ipse quoque
jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii,
quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evase-
rat, quasi captivam victor 3 infedit. Tum ex
4 consulto senatus adversariis hostibus judicatis, in
præsentem tribunum, aliosque diversæ factionis,
jure savitum est. Marium servilis fuga eximit;
immo fortuna alteri bello reservavit. Cornelio
Cinnâ, Cnæo Octavio consulibus, malè obrutum
resurrexit incendium: & quidem ab ipsorum dis-
cordiâ, quum de revocandis, quos senatus hostes
judicaverat, ad populum referretur. Cinctâ qui-
dem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax
& quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confu-
git ad partes. Redit ab Africâ Marius, clade ma-
jor, siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, hor-
rificaverant dignitatem: Itaque ad nomen tanti
viri late concurritur: servitia (pro nefas!) & er-
gastula armantur: & facilè invenit exercitum mi-
ser imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde
vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi
causam suam savitiâ 5 corrumperet. Sed quum diis
hominibusque infestus rediret, statim primo im-
petu cliens & alumna Urbis Ostia, nefandâ strage
diripitur. Mox in urbem quadruplici agmine in-
tratur. Divisere copias Cinna, Marius, Carbo,
Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii
depulsa Janiculo est; statim ad principum eadem
signo dato, aliquantò savius, quàm aut in Punicâ,
aut in Cimbricâ urbe, savitur. Octavii consulis

parricidale

2 subito

3 incendit.

4 senatus consulto

5 corrupisset.

furor

caput

caput pro Rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis. 6 Cæsar, & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Bæbium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respergit: Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera intra calendas & idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum 7 consularis impleisset? Scipione 8 & Norbano Quinto consulibus, tertius ille turbo civilis insanix toto furore detonuit: quippe quum hinc octo legiones, inde quingentæ cohortes starent in armis, 9 & inde ab Asiâ cum victore exercitu Sylla properaret. Et sane quum tam ferus in Syllanos Marius fuisset; quantâ sævitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam sub amne Vulturino signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus: statim omnes Scipionis copix, ostentatâ spe pacis, oppressæ. Tum Marius juvenis, & Carbo consules, quasi desperatâ victoriâ, ne inulti 10 perirent, in antecessum sanguine senatus sibi parentabant: obsessâque curiâ, sic de senatu, quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in parentibus templis? Nam Quintus Mucius Scaevola pontifex Vestales amplexus aras, tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telesinus, Samnitum duces, atrocibus Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriamque populantur; & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnibus hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus, oppressi. Nec idem 11 cædi, qui bello finis fuit.

6 Cæsares à Fimbriâ in penetralibus.

7 consulatus

8 Norbanioque consulibus

9 & ab

10 perirent, sanguine

11 tamen cadium, qui belli

Stricti enim & in pace gladii: animadversumque in eos, qui se sponte dederant. Minus est, quod apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villâ publicâ interfici iussit. Isti tot in pace, num plures sunt? quis autem illos potest computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquos debere, ut essent quibus imperarent*; proposita est ingens illa tabula; & ex ipso Equestris ordinis flore ac senatûs, duo millia electi, qui mori juberentur: novi generis edictum. Piget post hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani 12 Prætoris, atque Venuleii: Bæbium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium, ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulchrum, oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. 13 Positis singulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ splendidissima, sub hastâ venierunt, Spolegium, Interamnium, Præneste, 14 Florentia. Nam 15 Sulmonem, vetus oppidum, socium atque amicum (facinus indignum!) nondum 16 expugnatum, ut obsides iure belli, & modò morte damnati, duci jubentur: sic damnatam civitatem iussit Sylla deleri.

CAP. XXII. *Bellum Sertorianum.*

Bellum Sertorianum quid aliud, quam Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potius, an civile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani, Celtiberique, Romano gesserint duce. Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, & calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasque perterritus: 1 etiam Africæ, & jam Balearibus inermis, op- 2 missusque in Oceanum, 3 fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam

12 Pletorios ac Venuleios:

13 Desitis

14 Fluentia. 15 Sulmone,

16 Expugnato,

hostes. I & jam in Africâ, jam

2 victusque

3 Fortunatasque

arma-

Stricti

armavit. Viro cum viris facile convenit. Nec aliàs magis apparuit Hispani militis vigor, quam Romano duce. Quanquam ille, non contentus Hispaniâ, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe jovit. Et quid futurum fuit? Satis tanto hosti uno imperatore resistere Romana non potuit, additus Metello Cnaus Pompeius 4. Nec tamen prius bello, quam suorum scelere & insidiis, extinctus est. Copias ejus prope totâ Hispaniâ persequuti, diu & ancipiti semper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & Thorius; inde Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis; ipsi duces cominus invicem experti, apud Lauronem, atque Sucionem aquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia converfis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso domesticâ fraude Sertorio, victo deditoque Perpernâ, ipsa quoque in Romanam fidem venire urbes, Osca, Termes, Turtia, Valentia, Auxima, & 6 infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis quam civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

C A P. XXIII. *Bellum civile sub Lepido.*

Marco Lepido, Quinto Catulo consulibus, civile bellum penè citius oppressum est quam inciperet: sed quantum? lateque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupido namque rerum novarum per insolentiam Lepidum astra tanti viri rescindere parabat; nec immerito, tamen posset sine magnâ clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscripisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud, quam ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona, addicente Syllâ, quum

4 Hi copias viri, prope totâ Hispaniâ persecuti diu & ancipiti semper acie, attrivere: Nec 5 est. Prima

6 in fame 1 quantum, quamque late fax

Nec a- malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdu-
or, quam bio labefactabat compositam civitatem. Expedie-
contentus bat ergo quasi agræ faucibusque Reipublicæ requi-
cosque re- escere quomodocunque ; ne vulnera curatione ipsâ
futurum rescinderentur. Ergo quum turbidis concionibus,
existere re- velut classico, civitatem terruisset, profectus in E-
aus Tom- truriam, arma inde & exercitum Urbi admoverat.
m suorum Sed jam Milvium pontem, collemque Janiculum
s ejus pro- Lutatius Catulus, Cnæusque Pompeius, Syllanæ
piti semper dominationis duces atque signiferi, alio exercitu
certamina insederant. A quibus primo statim impetu retro
us ; inde pulsus, hostisque à senatu judicatus, incruentâ fugâ
Segoviam, 2 Etruriam, inde Sardiniam recessit : ibique mor-
duces comi- bo & poenitentia interiit. Victores, quod non tem-
atque Su- merè aliàs in civilibus bellis, pace contenti fue-
populatio- runt.

universis, m-
ordix pœ-
fraude Ser-
quoque in-
ermes, Tu-
nil non ex-
in Hispania
n civile bel-

LIBER IV.

CAP. I. *Bellum Catilinarium.*

Catilinam luxuria primùm, tum hinc con-
flata egestas rei familiaris, simul occasio,
quod in extremis finibus mundi arma Ro-
mana peregrinabantur ; in nefaria consilia
opprimendæ patriæ suæ compulère ; Senatam con-
fodere, 1 consules trucidare, distringere incendiis
Urbem, diripere ararium, totam denique rempu-
blicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal
videretur optâsse, quibus (ô nefas !) fociis aggres-
sus est ? ipse patricius ; sed hoc minus est : Curii,
Porcii, Syllæ, Cethegi, Autronii, Vargunteii atque
Longini ; quæ familiæ ? quæ senatus insignia ?
Lentulus quoque cum maximè prætor : hos omnes
immanissimi facinoris satellites habuit. Additum
est pignus conjurationis, sanguis humanus ; quem
circumlatum pateris bibere : summum nefas, nisi
amplius esset propter quod biberunt. Actum erat

Lepido.

consulibus, c-
an est quâ-
eque fax in-
t ! Cupidu-
am Lepidu-
immerito,
licæ. Na-
psisset inimi-
do, quid a-
umque dam-
â, quamv-

persecuti di-
s est. Priu-
s fax

2. in Etruriam,

1 consules

mal-

de

de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset: quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emerfit, vilissimum scortum, ² sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu, in præsentem ³ reum Cicero peroravit: sed non amplius profectum, quàm ut hostis evaderet, ⁴ seque, palam professus, *incendium suum restincturum ruinâ* minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruriâ exercitum proficiscitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinâ diem, urbe totâ viros, faces, tela disponit. Nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum forte aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi alterâ proditione Vulturcii, prætoris literæ tenerentur. Satim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palam prætor in senatu vincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati; Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Parte conjurationis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non destitit: sed infestis ab Etruriâ signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit; nemo hostium bello superstit. Quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tegebat. Catilina longe à suis inter hostium cadavera repertus est, pulcherrimâ morte, si pro patriâ sic concidisset.

CAP. II. *Bellum Cæsaris & Pompeii.*

JAM pene toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus i extingui posset. Itaque invidens fortuna principum gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra

² sed patricii ausi

⁴ seque palam professus,

³ reum peroravit:

¹ opprimi

Urbem

Urber
pesta
Cæsa
tes, r
rium,
corrip
ac ne
comm
Quipp
tibus
decen
nis:
que d
chon
ciaqu
tiusqu
anni,
& sp
se in
ab oc
sedir
spexit
Hispa
non &
prius
eorum
rent.
nium,
Lucio
toto o
& Ar
ma ca
ut fol
minut
res se
que ej
& ad
tunc
veller

2 a

3 la

in Ci-
quorum
pressit.
sit, vi-
Tum
Cice-
quàm
sso, in-
Et ille
â exer-
entulus
regnum
diem,
c civili
m, qui
et ultra
ii, præ-
impero
n sena-
sar par-
um pro
s omni-
te con-
ina non
tam pe-
Quam
mo ho-
ndo ce-
gebat.
era re-
triâ sic

perium
us i ex-
princi-
um ar-
es intra

uit :

Urbem

Urbem præbuserat, quasi experiretur. Syllana tem-
pestas latius, intra Italiam tamen, detonuerat.
Cæsaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gen-
tes, nationes, totum denique quâ patebat impe-
rium, quodam quasi diluvio 2 & inflammatione
corripuit : adeo ut non recte tantum *civile* dicatur ;
ac ne *socialis* quidem ; sed nec *externum* : sed potius
commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum.

Quippe si duces ejus inspicias ; totus senatus in par-
tibus : si exercitus ; hinc undecim legiones, inde
decem & octo, flos omnis & robur Italici sangui-
nis : si auxilia sociorum ; hinc Gallici 3 Germani-
que delectus, inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tar-
chondimotus, Cothus, omne Thraciæ Cappado-
ciæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Ætoliæ, to-
tiusque robur Orientis : si moram belli ; quatuor
anni, & pro clade rerum breve tempus : si locum
& spatium ubi commissum est ; intra Italiam, inde
se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque
ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque con-
sedit : hinc in Ægyptum subito transfilit : inde re-
spexit Asiam : 4 inde Africæ incubuit ; postremò in
Hispaniam regyravit, & ibi aliquando defecit. Sed
non & odia partium finita cum bello. Non enim
priùs quievêre, quàm in Urbe ipsâ, medio senatu,
eorum qui victi erant odia victoris sese cæde fatia-
rent. Causa tantæ calamitatis eadem quæ om-
nium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello,
Lucio Afranio consulibus, quum Romana majestas
toto orbe polleret, recentisque victorias, Ponticos
& Armenios triumphos in Pompeianis theatris Ro-
ma cantaret ; nimia Pompeii potentia apud otiosos,
ut solet, cives movit invidiam. Metellus ob im-
minutum Cretæ triumphum ; Cato adversus poten-
tes semper obliquus, detrectare Pompeium, actis-
que ejus obstrepere. Hinc dolor transversum egit :
& ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè
tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat :
vellet tamen 5 audiores opes : Caius Cæsar elo-

2 aut

5 lautiores,

3 Germanicique

4 dein Africæ

quentiâ, & spiritu, 6 ecce jam consulatu allevabatur : Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibusque pariter potentia cupidis, de invadendâ Republicâ facilè convenit. Ergo quum mutuis viribus in suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam, 7 tres maximos exercitus : 8 & jam sic orbis imperium societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, & morte Julia Cæsaris filia, quæ nupta Pompeio, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspectæ Cæsaris opes, & Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas ! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque consulibus, ruptâ 9 primâ conjurationis fide, de successionem Cæsaris senatus, id est Pompeius, agitabat : nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis 10 haberetur consulatus ; absenti, quem decem tribuni plebis, favente Pompeio, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret majorum more.* Ille contra flagitare decreta : ac, *nisi in fide permanerent, non se* 11 *remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit ; cujus arces levibus præfidiis Pompeius infederat : sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima 12 Arimino signa cecinerunt, tum pulsus Etruriâ Libo, Umbriâ Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere 13 potuisset : & ceperat ; sed ille per obsessi claustra portus, nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu !

6 & jam 7 ac tres

10 haberetur. Consulatus

13 potuisset, ut ceperat :

8 & sic

11 dimittere

9 primo

12 Arimini

modò
per tri
mi na
senatus
am me
Ærariu
Tribun
populi
so fug
vincias
annon
erat in
nienes
portas
pit pac
tutis m
cula ci
tumpe
navibu
victos
sefe ab
habeba
cruent
Pompe
bentes
do inte
verni t
castra
batur,
nibus
stat :
gere &
pulis.
nor m
giones
tum,
bantur
ausa f
de 15

levaba-
linebat.
Crasso
ibusque
epublicâ
is in su-
r inva-
7 tres
imperium
cem an-
am mu-
Parthos,
ompeio,
fœdere
Pompeio
a digni-
lle supe-
ant, tan-
ret. Er-
9 primâ
senatus,
uebat, si
consula-
fave-
lante co-
more. Il-
de perma-
go ut in
, statuit
na civilis
ibus præ-
to Cæsa-
ino signa
riâ Ther-
at bellum
opprimere
fessi clau-
e dictu!

primò
2 Arimini

modò

modò princeps patrum, pacis bellicque moderator,
per triumphatum à se mare, lacerâ & penè iner-
mi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italiâ, quàm
senatus ab Urbe, fugatur prior: quam penè vacu-
am metu Cæsar ingressus, consulem se ipse facit.
Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant
Tribuni, iussit effringi: censumque & patrimonium
populi Romani ante rapuit, quàm imperium. Pul-
so fugatoque Pompeio, maluit prius ordinare pro-
vincias, quàm ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam,
annonæ pignora per legatos habet. Nihil hostile
erat in Galliâ; pacem ipse fecerat: sed ad Hispa-
nienses Pompeii exercitus transeunti per eam duci
portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cu-
pit pacem, belli metu in bellum incidit: sed qua
tutis muris erat, vinci eam sibi iussit absenti. Gra-
tula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum
rumpere, & incendere machinas ausi, & congregi
navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum,
victos terrâ marique perdomuit. Mox dedentibus
sefe ablata omnia præter, quam potiore omnibus
habebant, libertatem. Anceps, variumque, &
eruentum in Hispaniâ bellum cum legatis Cnæi
Pompeii Petreio & Afranio: quos Ilerdæ castra ha-
bentes, apud Sicerim annum obsidere, & ab oppi-
do intercludere aggreditur. Interim obundatione
verni fluminis, commeatibus prohibetur, sic fame
castra tentata sunt: obsessorque ipse quasi obside-
batur, sed ubi pax 14 fluminis rediit; populatio-
nibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox in-
stat: & cedentes ad Celtiberiam consequutus, ag-
gere & vallo, ac per hæc siti ad deditionem com-
pulsit. Sic citerior Hispania recepta est; nec ulte-
rior moram fecit, quid enim una post quinque le-
giones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fre-
tum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsar's seque-
bantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem
ausa fortuna est circa Illyricum & Africam; quasi
de 15 industriâ prospera ejus adversis radiarentur.

14 fluminis pabulationibus & pugna

15 industriâ, ut

H 2

Quippe

Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupa-
 re Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Curicti-
 co litore castra posuissent, jam maria latè tenente
 Pompeio, repentè legatus ejus 16 Octavius & Li-
 bo ingentibus copiis classicorum circumvenit utrum-
 que. Deditionem fames extorsit Antonio. Missa
 quoque à Basilo in auxilium ejus rates, quales in-
 opia navium fecerat, novà Pompeianorum arte
 Cilicum, 17 actis sub mare funibus, captæ quæ-
 per indaginem. Duas tamen æstus explicuit. Una
 quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memo-
 randumque posteris 18 exitum dedit. Quippe vix
 mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus
 per totum diem tela sustinuit, & quum exitum vir-
 tus non 19 haberet, tamen ne in deditionem ve-
 niret, hortante tribuno Vulteio mutuis ictibus in
 se 20 concucurrit. In Africâ quoque par & virtus
 & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam
 provinciam missus, pulso fugatoque Varo jam su-
 perbus, subitum Jubbæ regis adventum, equitatum-
 que Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo
 fuga, sed pudor suavit, ut amissum suâ temeritate
 exercitum, morte sequeretur. Sed jam debitum
 par fortunâ flagitante, sedem bello Pompeius Epi-
 ron elegerat: nec Cæsar moratur: quippe ordina-
 tis à tergo omnibus, quamvis hiems media prohibe-
 beret tempestate, ad bellum navigavit: positisque
 ad Oricum castris, quum pars exercitus, ob inopi-
 am navium cum Antonio relicta, Brundisii moram
 faceret; adeo impatiens erat, ut ad arcessendo
 eos, ardente ventis mari, nocte concubiâ, specula-
 torio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad tre-
 pidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius
Quid times? Cæsarem vehis. Contractis in 21 unum
 undique copiis, positisque cominus castris, diversi
 erant ducum consilia. Cæsar pro naturâ ferox, &
 conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provoca-
 re, laceßere; nunc obsidione castrorum, quæ

16 Octavius Libo
 19 daret,
 omnibus undique

17 jactis
 20 concucurrit

18 exemplum
 21 unum

decim

decim
 esset
 bunda
 (quip
 ad ho
 (quo
 23 en
 tela s
 quum
 alia
 moras
 undiq
 dentia
 profu
 cii mo
 sic p
 alia:
 gener
 25 ul
 tum
 millia
 27 Se
 stiora
 signis
 gine t
 circum
 princ
 cior
 inde t
 Craß
 inter
 pugn
 nec n
 quum
 facile
 cumv
 conte
 erupi
 man

22

26

I
 fsi occupa-
 nic Curi-
 atē tenent
 vius & L
 enit utrum
 io. Miffa
 quales in
 rum arte
 apta quā
 cuit. Una
 it, memo
 Quippe vi
 ne exercitū
 exitum vir
 ionem ve
 iatibus in
 ar & virtus
 ciendā
 ro jam fu
 equitatum
 rebat victo
 temeritate
 a debitum
 peius Epi
 pe ordina
 dia prohib
 positisque
 ob inopi
 fsi moram
 reffendo
 à, specula
 tat ad tre
 ox ipfius
 a 21 unum
 is, diverf
 ferox, &
 , provoca
 a, quæ f

decim millium vallo obduxerat: (fed quid his ob-
 efferet obfidio, qui patente mari omnibus copiis a-
 bundarent?) nunc oppugnatione Dyrrhachii irritâ;
 (quippe quam vel fitus inexpugnabilem faceret.)
 ad hoc affiduis in 22 eruptionem hostium præliis;
 (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis
 23 emicuit, cujus in scuto centum atque 24 viginti
 tela federe,) jam verò direptione urbium sociarum,
 quum Oricum, & Gomphos, & alia castella Theſ-
 ſaliæ vaſtaret. Pompeius adverſus hæc neſtere
 moras, tergiverſari, ſimul ut hoſtem intercluſum
 undique inopiâ commeatum terroreret, utque ar-
 dentiffimi ducis conſenſeretur impetus. Nec diutius
 profuit duci ſalutare conſilium: milites otium, ſo-
 cii moram, principes ambitum ducis, increpabant.
 Sic præcipitantibus fatiſ, prælio ſumpta eſt Theſſ-
 ſalia: & Philippicis campis, Urbis imperii, id eſt,
 generis humani fata commiſſa ſunt. Nunquam
 25 ullo loco tantum virium populi Romani, tan-
 tum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius
 millia 26 hinc vel illinc, præter auxilia regum, &
 27 Senatus. Nunquam imminentis ruinæ manife-
 ſtiora prodigia; fuga victimarum; examina in
 ſignis; interdiu tenebræ; dux ipſe & nocturnâ ima-
 gine theatri ſui audiens plaufum, in modum planctus,
 circumſonare; & mane cum pullo (nefas!) apud
 principia conſpectus. Nunquam acrior neque ala-
 crior exercitus Cæſaris fuit. Inde claffica prius,
 inde tela. Annotatum quoque committentis aciem
 Craſtini pilum; qui mox adaſto in os gladii, ſic
 inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem quâ
 pugnaverat, ipſâ novitate vulneris præſerebat. Sed
 nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe
 quum Pompeius adeo equitum copiâ abundaret, ut
 facile circumventurus ſibi Cæſarem videretur; cir-
 cumventus ipſe eſt. Nam quum diu æquo Marte
 contenderent, juſſuque Pompeii 28 fuſus à cornu
 erupiffet equitatus; repente hinc ſigno dato, Ger-
 manorum cohortes tantum in effuſos equites fecêre

exemplum

21 unum

decim

 22 eruptione   23 emicuit,   24 quadraginta   25 uno
 26 hinc illinc   27 sociarum   28 effusus

H 3

impe-

impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levius armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages, quasi unâ manu facta est: nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediisque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax; *Miles, faciem feri*: altera ad iactationem composita; *Parce civibus*: quum ipse sequeretur. Felicem utcumque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo 29 fugeret, ut unâ naviculâ Lesbion applicaretur: pulsus 30 Syedris, deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Pelusio littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, & ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorumque moretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? atqui acrius multo atque vehementius Thessalici incendii cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cum Ptolemeus rex, Alexandria, summum civilis belli scelus peregisset, fœdusque amicitiae cum Cæsare, medio Pompeii capite sanxisset; ultionem tanti viri Manibus quærente fortunâ, causa non defuit. Cleopatra, regis soror, affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeii cadem, partium fato, non Cæsari dederat; hand dubiè idem in ipsum ausurus, si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui iussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeii obfessus in regiâ, quamvis exiguâ manu, ingentis exercitus molem mirâ virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque navalium incendio,

infeſtorum hoſtium tela ſubmovit : mox in 31 pen-
inſulam Pharon ſubitus evaſit : inde depulſus in
maria, mirâ felicitate ad proximam claſſem enata-
vit ; reliſto quidem in fluctibus paludamento, ſeu
fato, ſeu conſilio, ut illud ingruentibus hoſtium
telis ſaxisque peteretur. Tandem receptus à claſ-
ſicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, de imbelli
ac perfidâ gente, juſta generi Manibus dedit : quip-
pe & Theodorus magiſter, auctorque totius belli,
& ne virilia quidem portenta Pothinus atque Ga-
nymedes, diverſâ per mare & terras fugâ & morte
conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum limo re-
pertum eſt in aureâ loricaâ honore. In Aſiâ quo-
que novus rerum motus à Ponto ; planè quaſi de
induftriâ captante fortunâ hunc Mithridatico regno
exitum, ut à Pompeio pater, à Cæſare filius vin-
ceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiâ noſtrâ ſi-
duciâ, quàm virtutis ſuâ, infeſto in Cappadociam
agmine ruebat : ſed hunc Cæſar aggreſſus, uno, &
ut ſic dixerim, non toto prælio, obtrivit ; more
fulminis, quod uno eodemque momento venit,
percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe prædicatio eſt
Cæſaris ; *ante victum hoſtem eſſe, quàm viſum.* Sic
cum exteris. At in Africâ cum civibus multo atro-
cius, quàm in Pharfaliâ. Huc reliquias partium
naufragarum quidam furoris æſtus expulerat : nec
reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſæ
magis, quàm oppreſſæ vires erant. Auxerat ſacra-
mentum ipſa clades Imperatoris ; nec degenerabat
ducum ſucceſſio. Quippe ſatis amplè ſonabant in
Pompeiani nominis locum Cato, & Scipio. Acces-
ſit copiis Mauritanix rex Juba, videlicet ut latius
vinceret Cæſar. Nih' ergo inter Pharfaliâ, &
Thapſon, niſi 32 quòd amplior, eoque acrior Cæ-
ſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pom-
peium creviſſe bellum. Denique, quod aliàs nun-
quam ante imperium ducis, ſuâ ſponte ſigna ceci-
nerunt. Strages à Jubâ cœpit : Ejus elephanti bel-
lorum rudes, & 33 nuper à ſilvâ, 34 conſternati

31 inſulam

32 quèd acrior

33 nuperi

34 conſternari

subito clangore, statim & exercitus in 35 fugam, & duces fortius quàm ut fugerent, non inconspicuâ tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat : sed assequutis eum hostibus, gladium per viscera exegit : & ubi esset, quodam requirente, respondit hoc ipsum ; *Bene se habet imperator.* Juba quum sese recepisset in regnum, magnificè epulatus, 36 postero die cum Petreio fugæ comite, 37 super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi : quum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula, regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello ; positisque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africæ claustra, servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam latus accivit. Nam postquam filium comitesque ab amplexu dimisit, in 38 nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paullulum quievit : tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus, dum abscederent, rescidit plagas : sequutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus & partes ; quantoque Africa supra Thessali- am, tantò Africam superabat Hispania : 39 plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas du- cum, & pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte con- cursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati conflixere : sed acrius fuit cum ipso mari ; quàm inter se navibus bellum, siqui- dem velut furorem civium castigaret Oceanus, 40 utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta confligerent ? Adde situs ipsius formidinem ; vergentia in unum, hinc Hispa-

35 fugam agi, nec

36 & postero

37 superque

38 noctem

39 plurimumque

favoris

40 utraque classis naufragio intercidit.

nia,

nia
&
qu
fav
que
los
niu
cat
ut
San
far
mia
nem
pera
nem
acie
pug
quat
fime
quat
grad
appa
sister
prim
tes,
man
turba
mani
tem
trans
tibus
issent
arrip
vectu
percu
sequi
re co
rabie
prælie

fugam,
conspiciat
ingiebat :
viscera
respondit
uum sese
6 poste-
mensas
e & regi
a medio
romano-
fuit bel-
cam, ve-
acceptâ
nte dig-
am post-
misit, in
qui im-
quievit :
evelatum
Ausî post
le passus,
taque vis
nere reli-
sic arma
Thessali-
Plurimum
nitas du-
s. Itaque
arte con-
ani Varus
fuit cum
am, siqui-
Oceanus,
Quinam
procella,
Adde situs
inc Hispa-

nix, inde Mauritaniæ litora ; mare & intestinum,
& externum ; imminentesque Herculis speculas ;
quum omnia undique simul prælio, & tempestate
favirent. Mox circa obsidiones urbium utrim-
que discursum est : quæ miseræ inter hos atque il-
los duces societatis Romanæ pœnas dabant. Om-
nium postrema certaminum Munda. Hic non pro
cæterâ felicitate, sed anceps, & diu triste prælum ;
ut planè videretur nescio quid deliberare fortuna.
Sanè & ipse ante aciem mœstior non ex more Cæ-
sar ; sive respectu fragilitatis humanæ, sive ni-
miam prosperorum suspectam habens continuatio-
nem ; vel eadem timens, postquam idem esse cœ-
perat quod Pompeius. Sed in ipso prælio, quod
nemo unquam meminerat, quum diu pari Marte
acies nihil aliud quàm occiderant, in medio ardore
pugnantium subitò ingens inter utrosque silentium,
quasi convenisset. Hic omnium sensus erat. Novis-
simè illud 41 inusitatum Cæsaris oculis nefas, post
quatuordecim annos probata veteranorum manus
gradum retro dedit, quòd etsi nondum fugerat,
apparebat tamen pudore magis, quàm virtute re-
sistere. Itaque ablegato equo, similis furenti,
primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugien-
tes, confirmare, per totum denique agmen oculis,
manibus, clamore volitare. Dicitur in illâ per-
turbatione & de extremis agitasse secum, 42 & ita
manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mor-
tem vellet, nisi cohortes hostium quinque per
transversam aciem astæ, quas Labienus periclitan-
tibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbu-
issent. Hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus
arripuit in occasionem : & quasi in fugientes in-
vectus, simul & suorum erexit animos, & hostis
perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius
sequi ; Pompeiani, dum fugere credunt suos, fuge-
re cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira,
rabiesque victoribus, sic æstimari potest. Hoc à
prælio profugi, quum se Mundam recepissent, &

o
lurimumque
intercidit.
nix,

41 inusitatum Cæsaris oculis (nefas!) per

42 & manifesto vultu prætulisse;

Cæsar obsideri statim victos imperasset, congestis cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculisque confixa inter se tenebantur: Fœdum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profugum, cure faucio deserta & avia perentem, Celsionius apud Lauronem oppidum consequutus, pugnantem (adeo nondum ⁴³ desperabat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; aliisque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Galliâ triumphum transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. ⁴⁴ Alter laurus Ægyptia: tunc in ferculis Nilus, Arsinoë, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam & Mauros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapso, & Munda nusquam. Et quanto majora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit, reliqua pax incruenta: pensatumque clementiâ bellum. Nemo casus ⁴⁵ imperio præter Afranium, ⁴⁶ satis ignoverat semel, & Faustum Syllam. Didicerat generos timere, filiamque Pompeii cum ⁴⁷ patruelibus ex Syllâ, hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis iuribus omnes unum in principem congesti: ⁴⁸ circa templa imagines, in theatro distincta radiis corona; suggestus in curiâ; fastigium in domo; mensis in cœlo; ad hoc pater ipse patriæ perpetuusque dictator: novissimè, dubium, an ipso volente oblata pro Rostris, ab Antonio consule, regni insignia. Quæ omnia velut insulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia; gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus & Cassius, alique ⁴⁹ patricii consenserunt in eadem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio, libellus etiam Cæsari datus,

⁴³ desperaverat   ⁴⁴ Altera   ⁴⁵ ejus imperio
⁴⁶ satis si   ⁴⁷ parvulis   ⁴⁸ in circo tensa;
 imagines in theatro; distincta   ⁴⁹ patrum
 eodem

eodem
 venit
 medin
 vafit
 tus est
 guine
 imple

Po
 b

aut C
 pernic
 amulu
 tis fœ
 tus pa
 Octav
 venda
 aut su
 amore
 salvus
 tem.
 tione
 August
 atque
 ordina
 nunqu
 præsid
 Marce
 perium
 fortun
 quodq
 mota
 nificer
 amari
 nique
 ar nav
 est.

I r

eodem die; nec perlitare centum victimis potuerat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans: ibi in curuli sedentem eum senatus invasit; tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. III. *Cæsar Augustus.*

POpulus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinae libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit; si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiae, fax & turbo sequentis sæculi, superfuisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit; trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia; dum Antonius variis ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatram desciscit in 1 regem, nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen 2 in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum rediit: qui sapientiâ suâ atque solertiâ, percussum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus: quod ita haud dubie nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabellâ consulibus, imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortunâ, variis & multiplex civitatis motus fuit: quodque in annuâ cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significant; sic cum Romanæ dominationis, id est humani generis conversione, penitus intremuit, omni genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum est.

1 regem: aliter

2 tamen ei

CAP. IV. *Bellum Mutinense.*

Prima civilium motuum causa testamentum Cæsaris fuit, cujus secundus hæres Antonius, prælatum sibi Octavium furens, inexpressibile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret, 1 ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, 2 lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris, 3 cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desinere; ad opprimendum juvenem denique palam arma moliri: & jam parato exercitu in Cisalpinâ Galliâ resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat. Octavius Cæsar, ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) consullem aggreditur, obsidione Mutinæ liberat Brutum: Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

CAP. V. *Bellum Perusinum.*

Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar 1 veteranis, pretium militiæ, persolvebat. Semper aliàs 2 Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis 3 militiæ, uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius senatûs suffragiis judicatum hostem Cæsar agressus, intra Perusiæ muros redegit, compulsiq; ad extrema deditiois, turpi & nihil non expertâ fame.

-
- 1 *se plena*   2 *& furtis hæreditatem lacerare*
 3 *& cunctis artibus adoptionem Juliæ gentis inhibere,*
denique ad opprimendum juvenem palam arma moliri: Et
 1 *veteranis castris,*   2 *Lucii Antonii piissimum*
 3 *audaciæ,*

CAP. VI. *Triumviratus.*

mentum
Antonius,
expiabile
erat bel-
lennos te-
juvenem
is digni-
infectari
dix gen-
am juve-
m parato
tibus suis
sar, ætate
te, quod
is, priva-
obfidio-
exuit ca-
apparuit,
siente fig-
ferebat.

a divisio,
litia, per-
peffimum
litia, uxor
incitando,
a privatis
ostem Ca-
t, compu-
nihil non

lacerare
tis inhibere
moliri: Et
piissimum

QUUM solus etiam gravis paci, gravis Reipub-
lica esset Antonius, quasi ignis incendio Le-
pidus accessit. Quid contra duos exercitus?
1 Necesse fuit venire in cruentissimi fœderis socie-
tatem. Diversa omnium 2 vota in incendium.
Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex tur-
batione Reipublicæ: Antonium 3 ultiones de his,
qui se hostem judicassent: Cæsarem inultus pater,
& Manibus ejus graves, Cassius & Brutus agita-
bant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces
componitur. Apud Confluentes inter Perusiam &
Bononiam jungunt manus, & exercitus consalu-
tant 4. 5 Nullo bono more Triumviratus invadi-
tur, oppressâque armis Republicâ, redit Syllana
proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus ha-
bet, quam numerum centum quadraginta senato-
rum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto ter-
rarum orbe fugientium; pro quibus quis pro dig-
nitate rei ingemiscat, quum Antonius Lucium Cæ-
sarem avunculum suum, Lepidus Lucium 6 Paul-
lum suum fratrem proscripserit? Romæ capita cæso-
rum proponere in rostris jam usitatum erat: verum
sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum
recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videre-
tur, nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad
audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii
Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris con-
tentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam
justa cædes haberetur.

CAP. VII. *Bellum Cassii & Bruti.*

BRUTUS & Cassius sic Cæsarem, quasi 1 Tarqui-
nium regem, depulisse regno videbantur: sed
libertatem, quam maximè restitutam volue-
runt, illo ipso parricidio 2 perdidere. Igitur, ca-
de perfectâ, quum veteranos Cæsaris, nec imme-

1 Cæsar ? necesse	2 vota incendit	3 ultionis
4 inter se.	5 Nullo more	6 Paulum fratrem
1 Tarquinium, depulisse	2 prodidere	

I

ritò,

CAP.

ritò, timerent, statim è curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus : sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio 3 cum consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris 4 oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Casare datas, Syriam & Macedoniam, concesserunt. Sic vindicta Casaris dilata potius quàm oppressa est. Igitur ordinatâ magis ut poterat, quam ut 5 debebat, in Triumviros republicâ, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Casar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, harenam infederant. Sed nec tum 6 imminenti cladis destinata signa latuere. Nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant ; & in aciem prodeuntibus obvius Æthiops nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, quum allato lumine ex more aliqua secum agitarer, atra quædam imago se obtulit : & quæ esset : interrogata : Tuus, inquit, malus genius. Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præfagio in Casaris castris omnia aves, victimæque promiserant : sed nihil illo præsentius, quod Casaris medicus somnio admonitus est, ut Casar castris excederet, quibus capi imminerebat : ut factum est. Acie namque commissâ, quum pari ardore aliquamdiu dimicatum 7 foret : & quamvis duces non essent 8 præsentibus, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia subduxissent, 9 staret tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur : primum adeo anceps fuit & par utrimque discrimen, ut exitus prælii docuit. Capta sunt hinc Casaris castra, inde Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna quàm virtus ! & quàm verum est, quod moriens efflavit,

3 senatus consulto abolitione decretâ discordiæ.

4 aculeos 5 debebat, respublica ; 6 imminenti cladis

7 foret, quamvis 8 præsentibus, cum hunc corporis

9 stabat

non in re, sed in verbo tantum esse virtutem! Victoriam illi praelio error dedit. Cassius inclinato cornu suorum, quum, captis Caesaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratum, evadit in tumultum: inde pulvere & strepitu, & jam nocte vicinâ, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id missus, tardius renuntiaret, transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Cassio etiam suam animam perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita enim eo par superesse bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad 11 ultimum non suis manibus ulos? 12 nisi si hoc quoque ex persuasione desuit, ne violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum piissimarumque animarum, iudicio suo, scelere alieno, uterentur.

CAP. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio.*

SUBLATIS percussoribus Caesaris, superererat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispaniâ occiderat, alter fugâ evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armâisset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & classe medium mare infederat, ô quam diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat. 1 Hic secum piratas navales agitabat. Tantâ mole belli 2 penitus in Siculo frecto juvenis oppressus est; magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentâisset ulterius; nisi quod magnæ indolis signum est, *sperare semper*. Perditis enim rebus profugit, Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga: quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto

10 *impares ne superessent*11 *ultima*12 *nisi hoc*1 *hicce pirata navales praelus agitabat.*2 *penitus*

Prætoris navis lumine, anulis in mare abjectis, pavens atque respectans, & tamen non timens, ne periret.

CAP. IX. *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

Quamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset; in Pompeio totum partium nomen abolisset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Caesar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu & luxuriâ, primum hostes, deinde cives, tandem etiam 1 terrore sui sæculum liberavit. Parthi clade Crassianâ altius animos exexerant: civilesque populi Romani discordias lati acceperant: itaque ut prima adfuit occasio, non dubitaverunt & erumpere, ultro quidem invitante Labieno; qui missus à Cassio Brutoque (quis furor scelerum!) sollicitaverat hostes in auxilium: & illi Pacoro duce, regio juvene, 2 dissipant Antoniana præsidia. 3 Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetravit. Denique ablatâ Syriâ, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus; nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipsūque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem sinulare cecidisset. Viginti amplius millium fuit: nec sine consilio ducis; qui simulato metu adeo passus est hostem castris succedere; donec absumpso jactus spatio, adimeret usum sagittarum. Rex fortissimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes quæ desciverant capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cade pensavimus.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio.*

Expertis invicem Parthis atque Romanis, quum Crassus atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta 1 fecissent; pari rursus reve-

1 totum terrore sæculum

2 dispulerunt

3 Casca legatus

1 dedissent;

rentiâ
dus
vani
& Eu
neque
dem
ducis
thos i
ducian
pos si
quam
provis
nimbu
giones
tionen
nisi in
Crassi
lute L
minere
regem
Crasse
hostium
aque
n mod
rocub
ita sc
Parthu
ursus e
x barb
perito
ela fugi
libus c
usdam
ne, jan
oxiæ e
nenian
eli su
entiâ p
2 Qu
5 Sa
validis

jeñtis,
ns, ne

lisset;
lisset:
profe-
mora
ec ille
xpertus
cives,
t. Par-
: civi-
erant:
verunt
o; qui
erum!)
Pacoro
rafidia.
gladio
anabat
bi vin-
ntonii,
sumque
m, toto
cidisser.
consilio
hostem
spatio,
è dimi-
bes quæ
ota. Sic
s.

nio.

s, quum
a mutua-
sus reve-

nt

rentiâ

rentiâ integrata amicitia: & quidem ab ipso for-
dus Antonio cum rege percussum. Sed immensa
vanitas hominis, dum titulorum cupidine, Araxem
& Euphratem sub imaginibus suis legi concupiscit;
neque causâ, nec consilio, ac ne imaginariâ qui-
dem belli indictione, quasi hoc quoque ex arte
ducis esset, obrepere; relictâ repente Syriâ in Par-
thos impetum facit. 2 Gens præter armorum fi-
duciam callida, simulat trepidationem, & in cam-
pos fugam: hic statim quasi victor sequebatur:
quum 3 subito nec magna hostium manus, ex im-
provviso, & jam in fessos viâ, sub vespere, velut
nimbus, erupit, & missis undique sagittis duas le-
giones operuerunt. Nihil acciderat in compara-
tionem cladis, quæ in posterum diem imminebat,
nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade
Crassianâ Parthico habitu castris adequitat, & sa-
lute Latine datâ, quum fidem ipso fecisset, quid im-
mineret edocuit; jam assuturum cum omnibus copiis
regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem
ortasse non desore. Atque ita sequuta est minor vis
hostium quàm imminebat. Adfuit tamen: dele-
taque reliquæ copię forent, nisi urgentibus telis
in modum grandinis, quâdam 4 forte, quasi docti,
procubuissent in genua milites, &, elatis super ca-
pita scutis, castrorum speciem præbuisent. Tum
Parthus arcus inhibuit: deinde Romani quum se
iusus extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus
ex barbaris miserit vocem; *Ite, & bene valete, Romani,*
veritè vos victores gentium fama loquitur, qui Parthorum
cla fugistis. Non minor ex aquâ postea, quàm ab ho-
stibus clades: Infesta primùm siti regio, tum qui-
usdam 5 Salinacidis fluvius infestior. Novissi-
mè, jam ab invalidis & avidè hauriebatur: quum
noxia etiam dulces fierent. Mox & ardores per Ar-
meniam; & nives per Cappadociam; & utriusque
celi subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix
entiâ parte de sedecim legionibus reliquâ; quum

2 *Quæ gens* 3 *subitanea & magna* 4 *forte docti,*
5 *Salinacidis fluvius infestior: novissimè, quum jam ab*
invalidis & avidè hauriebantur, noxia etiam dulces fierent.

argentum ejus passim dolabris concideretur; & inde inter moras mortem à gladiatore suo efflagitasset egregius imperator; tandem perfugit in Syriam. Ibi incredibili quâdam mentis vecordiâ ferocior aliquanto factus est: quasi vicisset qui evaserat.

C A P. XI. *Bellum cum Antonio & Cleopatra.*

FUror Antonii quatenus per ambitum non interierat, luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, quum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatrar, quasi in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petiit. Et promissit Antonius: quasi facilius esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite; sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstram illud ut mente, ita animo quoque, & cultu desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut reginâ rex ipse frueretur. Ad primum novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, & Ambracii sinûs cornua, infestâ classe succinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves; ducentæ non minùs hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus, atque tabulatis 1 allevatæ, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non ampliùs ordines creverant. Itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus 2 simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victo-

1 elevata,

2 simul cum

riam. Quippe immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur. Arabum Sabæorumque & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurumque in ripam assiduè mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aureâ puppe, veloque purpureo, in altum 3 dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidii utraque Egypti cornua, Paratonium atque Pelusium, profuere: prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra. Nam pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vitâ quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit, ibi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.

CAP. XII. *Bella adversus gentes exteræ.*

HIC finis armorum civilium: reliqua adversus exteræ gentes; quæ, districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: nec dum assuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliabant. Ad Septentrionem conversa ferme plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis populos, 1 Brennos, Senones atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit 2 callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendere; quæ deficientibus telis, infantes ipsos, affictos 3 humo,

3 telis.

1 Brennos, Semmones,

2 Alpicarum

3 humi,

in ora militum adversâ miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus agunt, imasque valles earum, ac quædam quasi claustra custodiunt, abruptis torrentibus impliciti : in hos expeditionem ipse sumpsit ; fierique 4 pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit : & in viâ primus, tunc agmine sequuto, quum 5 Illyricus multitudine pontem succidisset, saucius manibus ac cruribus, speciosior 6 sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium percecidit. Pannonii duobus 7 saltibus, ac fluviis, Dravo, Savoque vallabantur : populati proximos, intra ripas se recipiebant : in hos Tiberium domandos misit : cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata : sed 8 capta sunt, & in 9 profuentes data : ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque sub silvis agunt : inde in latrocinia promptissimi. Hos jam quidem Marcius incensâ urbe Delminio quasi detruncaverat : postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat. Sed Augustus perdomandos Tiberio mandat : qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis repurgare : quod alioquin gens omnium 10 cupidissima, studiosâ diligentia inquirat ; ut illud in usus suos servare videatur. Myli quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horrible dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos, inquit, estis?* Respondum invicem : *Romani, gentium domini.* Et illi, *Ita, inquit, fiet, si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, *ut casorum exis ducum & litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, nec tubam sustinere potuerunt. 11 Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbarâ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitata motu

4 pontem è cratibus

6 è sanguine,

9 profuentes

5 subruptus multitudine pons

7 satis acerbis fluviis

10 stupidiissima

8 facta

11 Nec

corpor
12 An
rat.
plinâ,
lone po
Quippe
suam
Cotifor
Danubi
cina po
aditu d
tulo, u
dia con
mota, a
is ineq
libere D
arasque
tem non
vincere
st, quan
atrem f
uasisse
ere pro
am viti
Missus in
Nipetes
Nam M
am edit
nde valio
icambros
onibus i
at bello
antecef
uos ; Su
os eleger
ut Drusus
pradâ
rovinciar

corporis flammam, velut ardenti capite fundebat.
 12 Ante hos, Thracum maximè populus descive-
 rat. Ille barbarus & signis militaribus, & disci-
 plinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pi-
 lone perdomiti, in ipsâ captivitate rabiem ostendêre.
 Quippe quum catenas morsibus tentarent, feritatem
 suam ipsi puniebant. Daci montibus inhaerent:
 Cotifonis regis imperio, quotiens concretus gelu
 Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, & vi-
 cina populari. Visum est Casari Augusto gentem
 aditu difficillimam submovere. Missio igitur Len-
 tulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsi-
 dia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed sum-
 mota, atque dilata est. Sarmatæ patentibus cam-
 pis inequant, & hos per eundem Lentulum pro-
 scribere Danubio satis 13 fuit. Nihil præter nives,
 arasque silvas habent. Tanta barbaries est, ut pa-
 cem non intelligant. Germaniam quoque utinam
 placere tanti non putâset: magis turpiter amissa
 est, quam gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat
 utrem suum Casarem, bis trajecto ponte Rheno,
 quasisse bellum; in illius honorem concupiit fa-
 cere provinciam: & 14 factum erat, si barbari
 tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent.
 Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit
 Alipetes: inde Tenetheros percurrit, & Catos.
 15 Nam Marcomanorum spoliis 16 insignibus quen-
 tam editum tumultum in trophæi modum excoluit.
 Inde validissimas nationes, Cheruscos Suevosque &
 Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centu-
 sionibus incrematis, hoc velut sacramento sumpse-
 rat bellum, adeo certâ victoriæ spe, ut prædam
 anteceßum pactione 17 diviserint. Cherusci e-
 quos; Suevi aurum & argentum; Sicambri capti-
 vos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor nam-
 que Drusus equos, pecora, torques eorum ipsosque,
 prædâ divisit, & vendidit. Præterea in tutelam
 provinciarum, præsidia atque custodias ubique dis-

udine pons

8 jacta

ec

cor-

12 Bassi, Thracum maximus

14 facta erat,

17 dividerent,

15 Jam

18 prædam

13 habuit.

16 insignem

posuit

posuit; per Mosam flumen; per Albim; per Vi-
 surgim. Nam per Rheni quidem ripam, quinqua-
 ginta amplius castella direxit. Bonnam & 19 Ce-
 lioniam cum pontibus junxit, classibusque firmavit.
 Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium
 saltum patefecit. Ea denique in Germaniâ pa-
 erat, ut mutati homines, alia terra, cœlum ipsum
 mitius molliusque solito videretur. Denique non
 per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi for-
 tissimo juvene, ipsi, quod nunquam aliàs, senatus
 cognomen ex provinciâ dedit. Sed difficilius e-
 provincias obtinere, quàm facere: viribus parari
 tur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium.
 Quippe Germani victi magis, quàm domiti erant.
 moresque nostros magis, quàm arma sub imperi-
 ore Druso 20 suspiciebant: postquam verò ille
 defunctus, Vari Quintilii libidinem ac superbiam
 haud secus quam 21 scivitiam odisse cœperunt.
 Ausus ille agere conventum: & in castris jus dic-
 bar, quasi violentiam barbarorum & liëtoris vi-
 gis, & præconis voce posset inhibere: at illi, qui
 jampridem rubigine 22 oblitos enses, inertesque
 23 mœrerent equos, ut primum togas, & sciviti-
 armis jura viderunt, duce Arminio arma corripi-
 unt: quum interim tanta erat Varo pacis fiducia
 ut ne prædicta quidem, & prodita per Segester
 24 virum principem, ducum conjuratione commo-
 veretur. Itaque improvidum, & nihil tale me-
 entem improviso adorti, quum ille (o securitas
 ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapi-
 unt, tres legiones opprimuntur. Varus perdit
 res eodem, quo Cannensem diem Paulus, & factus
 est & animo sequutus. Nihil illâ corde per pal-
 des, perque silvas cruentius: nihil insultatio-
 barbarorum intolerantius, præcipue tamen in ca-
 sarum patronos, aliis oculos, aliis manus ampu-
 bant: 25 unius os sutum, recisâ prius ling-

19 Moguntiacam 20 suspexerant: 21 scivitiam

22 oblitos 23 cernerent Heinfr. quærentesque

24 unum principem, conjuratione 25 unius os sutum

63 oblitum

quam
 riperat,
 corpore
 fossum
 fident,
 thium
 latebra
 clade f
 ceani
 Hæc ad
 um m
 que Ga
 descurit
 ater.
 obigen
 ed mod
 sentem
 erum e
 ato brev
 ucius m
 um Ar
 t. Ar
 ruitutis
 s. à nob
 anc recu
 en cert
 xatis P
 rum int
 ones co
 creatus
 s undiq
 rā, in
 mnum
 e omni
 ppulis in
 e validi
 nes imp
 altior,
 i qui
 26 desist
 28 strict

qu

quam in manu tenens barbarus, *tandem*, inquit, *perpera, sibilare* 26 *desiste*. Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa & aquilas duas adhuc barbari possident, tertiam signifer prius quam in manus hostium veniret, evulsit;mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit. Hâc clade factum, ut imperium, quod in litore 27 Oceani non steterat, in ripâ Rheni fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quam bellatum est. Musulanios atque Gatulos accolæ Syrtium, Cossio duce, comprehensit: unde illi *Gatulici* nomen. Latius victoria patet. Marmaridas atque Garamantas Curinio obigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*; sed modestior in æstimandâ victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis. Huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo breves; sed alter inglorius. Massiliæ quippe acius morbo solvitur: in Syriâ Caius ex vulnere, Armeniam ad Parthos se subtrahentem recit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompeius 28 assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus, per hanc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulatâ proditione, adortus omne intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, 29 strictus ac creatus ex vulnere in tempus. Cæterum barbari undique infesto exercitu oppressus, gladio, & arâ, in quam se percussus immisit, superstiri etiamnum Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis populis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic validissimæ gentes, Cantabri & Astures, immanes imperii agitabant. Cantabrorum & pejor, altior, & magis pertinax in rebellando animus; qui non contenti libertatem suam defendere,

21 sequitur
quererentur

25

qu

26 desisti. 27 Oceani steterat, 28 assuescebat

28 stricto ferro cruentat vulnere in tempore

proxi-

proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque & Curgonios, & Autrigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Segisamam : castra posuit. Inde partito exercitu totam 30 in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, 31 quam infestâ classe ipsa quoque terga hostium caderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus 32 Belgicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quam arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen postremò fuit. 33 Medulli montis obsidio; quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit undique simul adeunte Romano. Postquam extrema barbari vident; certatim igne, ferro inter epulas, venenæque, quod ibi vulgò ex arboribus taxeis exprimitur præcepere mortem : seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistium, Furnium, Agrippam, legatos, hibernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus : hos obsidibus astrinxit : hos sub coronâ jure belli venumdedit. Digna re lauro, digna curru, senatui visa est : sed jam Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant. Nec temerè sumptus, ut barbaris, impetus : sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certamen, 34 tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus, nisi Trigæcini prodidissent : à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens, oppressit consilia, sic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias fusi exercitus

30 totam indidem amplexus

31 quum

32 Vellid

33 Inde Medullii

34 cunctis tam

valio
tatu
rent
Rom
Hic
idem
& a
35 p
fiduc
castr
coler
vari
aurif
lorum
Astur
vitiæ
nibus
ad Se
atque
& Eu
imper
& vi
bantu
matæ
tesque
ritis,
nihil
bant,
ipse h
Parthi
clade
39 cur
aut pa
August
Janum
Numâ
conver
luxurie
gibus

validissima civitas Lancia excepit. Ubi adeò certatum est, ut quum in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, *ut victoria Romana stans potius esset, quam incensa, monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; cum ipsorum ingenio, in pacis 35 partes promptiore; tum consilio Cæsaris, qui, fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere iussit. Ingentis esse 36 consilii illud observari cœpit. Natura regionis 37 circa se omnis aurifera, minique & chrysocollæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri solum iussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nōsse cœperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque, duntaxat intra Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intra Cyrum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur. Nam & Scythæ misere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes, Seres etiam, habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo fatebatur. Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, 38 rapta clade Crassianâ, ultrò signa retulere. Sic ubique 39 cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe conditâ anno, Janum Geminum cludere, bis ante se clusum; sub Numâ rege; & victâ primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingen-

35 artes

36 consiliis, consilium

37 circa omnis

38 capta

39 una

K

tia

tia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an, quia condidisset imperium, *Romulus* vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen *Augusti*; ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

FINIS.

70
I

L

I

rum
plinis
sentia
attine
beo.

Et q
dum,
haud

lofop
stra a

naru
hum

cludi
mini

alite
facit

puta
nota

bant
entil

flori
retu

ea
cum

ant

Jo. Isaci Pontani

INTRODUCTIO

A D

L. Annaum Florum.

LUCHI ANNAEI FLORI rerum Romanarum historiam librosque auspicatorum, Auditores ornatissimi, existimavi haud abs re facturum me, si pauca quædam de *historia cum aliis disciplinis affinitate, deque autore & operis argumento* impræsentiarum proponerem. Et verò quod autorem attinet, ut ultimò referatur, consentaneum habeo. De primo itaque, & postremo primùm; Et quidem illud vel ideo in antecessum discutendum, ne quis fortè aut officii aut muneris mei haud satis nunc meminisse me arbitretur, quod philosophiam professus etiam historicos ad pulpita nostra arcessam. Sciri enim interest aliarum disciplinarum ambitu & præsertim philosophiæ, utpote humana divinaque contemplantis, nequaquam excludi historien. Quamvis inter utramque discriminis præcipuè istud sit, quod aliter philosophus, aliter res tractent historici. Ille non tantum, quod facit historicus, enarrare, sed etiam inquirere & disputare sibi propositum habet. Unde Græcis olim, ut notavit Laertius, *ἱστοριοὶ*, id est, *inquirentes* dicebantur philosophi: & Apostolo de gentium sapientibus agenti *ῥητορὶς ἐστὶν ἐκτατορὶς ἐκτατορὶς*. Historicus itaque si ad verum & fidem de re propositâ retulerit, officio suo satisfecisse existimabitur. Et ea quidem ipsa, quæ cum in modum memorat, cum materiam non tantum & veluti penum præbeant universæ scientiarum panopliæ, sed & faciem

præferant vitæ & actibus mortalium, non tamen omnes eadem, sed, ut captus & genius est lectoris, diversi diversa sequuntur. Ciceronis enim de republicâ libros, aut Sallustium seu Florum nostrum, aut alium quempiam ex Gracâ Romanâque historiâ in manus si sumat hinc Philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philosophiâ deditus, alius aliò curam suam mittet. Philosophus, si quid ad rerum principia & universi naturam spectabit; si quid ethicon aut politicon occurret; si quid etiam ad chorographiam faciens, ut situs terrarum, fluminum fluxus & ortus, accuratè subleget & annotabit. Mathematicus, Chronologiâ præcipuè & rerum cœlestium rationem notans, hac propius edisseret, suumque in usum transfundet: Quod vel in Floro non indiligenter præstitisse quondam clarissimum mathematicum Joannem Stadium ejus in eum curæ indicant. Ad eandem hanc lectionem ubi se Philologus accingat, hoc præter cetera excerpset, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea Romulum notabit periisse Sole deliquium patiente. Eosdem libros Grammaticus explicet, inter alia, abstrusum aliquod loquendi genus, aut aliquam vocem veterem etiam Ciceronem usurpasse, aliaque talia in commentarium referet. Hinc transibit ad ea, quæ vel in pronuntiatione, vel si antiquarius fuerit, in moribus & Gentium ritibus sæculi consuetudo immutavit. Ita scilicet, Auditores, unus sapè idemque inter historicos autor res diversissimas simul proponit & docet; sacra inquam & profana; & cœlestia & terrestria, hoc est, modo sapientiæ, modo prudentiæ & scientiæ sementem quandam plenâ manu non ignaris suppeditat: Undè sanè non tantum historiæ & philosophiæ arctam esse cognationem, sed & eum, qui cum fructu in historiarum lectione versaturus sit, non unâ Philosophiæ parte aut simplice vice eâ instructum accedere debere in confessio sit. Sacrarum quoque literarum seu Theologiæ studiosus, quomodo officium & commissam sibi provinciam

ciam
Quon
adole
in ea
causa
sanæ
agmi
te pr
ca, n
verim
magi
imo
conti
brevi
quoq
morta
& pe
dant,
natur
confi
qui a
jam v
quod
diut
ergo
ex eâ
scient
& stu
prude
sed cu
foror
hâc j
laude
hâc a
ria c
ingen
quam
re, q
subni
ore l
paren

ciam ritè tutabitur sine historiarum cognitione ? Quomodo ille temporum vices, quibus crevit & adolevit ecclesia, quomodo controversiarum, quæ in eâdem diversis exortæ sunt sæculis, originem, causas atque indolem intelliget ? quinam rectæ & sanæ sententiæ testes, quæ hostium & adversantium agmina fuerint, nisi face historiarum præviâ ? Certe prudentia, qui est mentis oculus, anima politica, nusquam aliundè haurietur prius. Nec negaverim usum & experientiam vitæ nostræ & actuum magistræ vulgò haberi. At illa quam paucis, imò quam difficulter & vix cuiquam in solidum contingat, esse testis queat vitæ etiam longissimæ brevitatis, raritatis eventuum & occasionum, rerum quoque quas experiri, in ætate quamvis Nestoræâ, mortali conceditur, paucitas. Quibus si ærumnæ & pericula & sæpè propositi finis frustratio accedant, nonne senectus & tandem mors hominem natum obruent, antequam illâ multo usu partâ & confirmatâ prudentiâ uti dabitur ? Themistoclem, qui annos centum & septem vitæ numeravit, mortis jam vicinum exposulâsse cum naturâ accepimus ; quod tunc egrediendum è vitâ esset cum jam usu diuturno sapere & rectè res gerere didicisset. Non ergo tam usus, quam historia & eventuum frequens ex eâdem observatio, hanc in animis prudentium scientiam generabit. Nec aliud de juris doctrinâ & studio iudicium esto : illam dico legum & jurisprudentiæ disciplinam, quæ haud uni lucro dedita, sed cuius mater est politica, & artes ceteræ ejusdem sorores, quas inter omnes præcellit historia. Ex hac juris candidatus rectam prudentiam & res cum laude exequendi momenta & artificium discet : Ex hac astutam militiam, quæ hodiè multis prudentia censetur, esse sublestorum & levium tantum ingeniorum intelliget ; illa autem solidâ & nunquam intermoriturâ apud posteros gloriâ persistere, quæ odio vitiorum, virtute & verâ prudentiâ subnixa sunt : eas quoque voces & versus, quos in ore habuisse semper Julium Casarem eloquentiæ parens Cicero testatur,

*Si violandum est jus, regnandi causâ
Violandum est, ceteris rebus pietatem colas :*

Eos, inquam, in exitium legum & libertatis natos ac usurpatos, fidæ rerum memoriæ indicabunt ; & non nisi in dedecus Christiani nominis etiam isto sæculo ad praxim ac usum à nonnullis revocari, dignos potius qui ad Styga, unde profecti, remeant. Historia ergo est quæ hæc omnia non quidem ignoranda, sed vitanda cavendaque demonstrat, magistra juris & moris probi. Quocirca, Auditores, qui puppim & proram rerum agendarum eam dixerit, nihil præter rem dixerit. Scire aliquis causas desiderat, quibus parva respublica fieri magna queat : quibus vicissim eadem labefactetur, decrescat, intereat ? Historia est, quæ ista multo

Certius & melius Chrysippo & Crantore dicet.

Vult scire quomodo cum civibus, cum indigenis, cum exteris, cum principibus & regibus sit agendum ? quâ arte civiles motus aut præcaveri aut sedari queant ? Historia est, quæ vivis hæc exemplis demonstrat. Vult scire quomodo suscipienda, quomodo gerenda, quomodo denique finienda bella ? Historia est, quæ ejusmodi hæc præcepta suppeditabit, quibus nec Annibal aliquis aut Cæsar auscultare recusent. Iphicrates olim, ut refert Plutarchus, cum multos de re bellicâ sermones habuisset, interrogatus quis esset, qui tantos sibi spiritus sumeret ? utrum eques an sagittarius, an veles, an legionarius ? Nihil horum, inquit, sed qui his omnibus novit imperare. Historia itaque est, quæ præsentia moderabitur, & de futuris, ut innocentissimâ ita nequaquam vanâ nos divinatione instruet. Nec quidquam hic habendum certius, quam quod aiebat M. Tullius, *nusquam facilius aut bellicam rem, aut omnis reipublicæ disciplinam cognosci, quam ex annalium monumentis.* Quod quasi edidicisse ducum summus Lucullus, aut quod verius habeo, à Lucullo comperisse & ejus exemplo imitandum omnibus, proposuisse Cicero videtur. Lucullus enim ad Mithridaticum bellum à senatu missus, non modo opinionem vicit omnium, quæ de virtute ejus erat, sed

etiam

etiam gloriam superiorum. Quæritis quânam id arte aut industriâ obtinuerit? hæc inquit Cicero, quâ totum iter & navigationem versus Asiam consumpsit, partim in percunctando à peritis, partim rebus gestis legendis; adeo ut in Asiam factus imperator venerit, cum esset Româ profectus rei militaris rudis. Et adjicit deinde, tantum imperatorem in omni genere belli Lucullum fuisse praliis, oppugnationibus, navalibus expeditionibus, totiusque belli instrumentis & apparatu, ut Rex Mithridates post Alexandrum maximus, hunc à se majorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legisset, fateretur. Hic enim ille est omnibus sæculis admirandus imperator, ut alia ejus adversus Mithridatem & Tigranem totius Orientis duos reges potentissimos, facta fortia prætermittam, qui cum exiguâ vix undecim millium militum manu, innumerabiles hostium phalanges adortus, peditum cecidit ad centum millia, equitum ad quinquaginta: Regem regum Tigranem & quidquid gladiis jam retusis occidi non poterat, in fugam se conjicere compulit. Hic Auditores, ut iterum hoc repetam, Lucullus est qui nequaquam satis duxit hæc talia summâ cum gloriâ maximoque patriæ emolumento perpetrâsse, nisi & Archiam poetam sibi familiarem ac domesticum reddidisset: Archiam, qui & C. Mario, quamvis ad humaniora hæc studia duriori, jucundus & charus fuit. Nam & Cimbricas ejus res, attestante Cicerone, adolescens attigit. Mithridaticum verò ipsius Luculli bellum magnum atque difficile & in multâ varietate terrâ marique versatum, totum ab eo expressum est, qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum & clarissimum virum, verum universum populi Romani nomen longè latèque diffusum illustrârunt. Censuit scilicet vir summus Lucullus, & qui hoc fortasse nomine per ludum à Pompeio M. *Xerxes tigatus* est appellatus, nihil esse historiâ & rerum memoriâ præstantius: ut nimirum cui adesset facultas & occasio faciendi scribenda, non deessent quoque, qui eadem ad posteritatem feliciter transmitterent, & scriberent facienda. Quod & ante
cum

eum Scipionis quoque illius Africani iudicium fuit, qui secum domi militiaeque Polybium habuit, nec non & Poetam Ennium: Quorum etiam hic in sepulchro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, ut ceteros rerum suarum scriptores haberit, tamen cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset, *O fortunate, inquit, adolescens, qui tua virtutis præconem Homerum inveneris!* Et verè; Nam Ilias nisi extitisset, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit, nomen etiam & facta ejus silentio involvisset. Unde etiam est quod cecinit Venuſinus,

*Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Urgentur ignotique longâ
Nocte: carent quia vato sacro.*

Atque hæc quidem, Auditores, si in universum historiam spectemus, locum habeant: seorsim verò & in se spectata, non una nec unius erit generis historia. Alia enim *divina* est, *naturalis* alia, alia *humana*. *Divina* immortalis Dei aliorumque cælestium vim & potestatem exponit: Qualis apud Græcos historia fuit Euhemeri, qui res gestas Jovis & aliorum, qui Dii putabantur, conscripsit; apud Judæos & nostros est Moſis & Evangelistarum enarratio; cui accedunt Apostolorum Acta in commentarium à D. Lucâ relata, cæterorumque ecclesiasticorum scriptorum commentarii. Hujus statuitur finis religio. *Naturalis* deinde, res in naturâ latentes aut existentes earumque principia, causas, effecta & affectiones declarat: cujusmodi est Aristotelis de Animalibus; C. Plinii de rerum & universi naturâ, Theophrasti de stirpibus; Cujus finis est scientia. Tertia & ultima est *humana*, quæ actiones mortalium publicas privatasque complectitur: quæ & præcipuè Historiæ appellationem merebitur: cujusmodi iterum vel erit *communis* vel *propria*. *Communis* omnium aut plurium populorum res gestas continet, qualis est historia Polybii, Diodori Siculi, Trogi Pompeii. *Propria* exponit facta vel

vel unius populi, vel hominum singulorum: prioris
 ordinis est Thucydides, qui Græcorum; Livius,
 qui Romanorum; Cæsar, qui Gallorum res expli-
 cavit: Singulorum hominum facta & vitam exse-
 cutus est apud Romanos Suetonius, Vopiscus, Ca-
 pitolinus, qui imperatorum acta ediderunt: Dio-
 genes Laërtius inter Græcos philosophorum res &
 sectas discussit. Eginhardus apud Francos Carolum
 Magnum graphicè descriptum posteris reliquit. Hu-
 jus finis habetur prudentia. Ex quibus omnibus
 satis intelligi putem ita nos historiam accipere, ut
 sit rerum publice gestarum ex fide narratio: Gestarum
 scilicet, ut nimirum figmenta omnia & fabellæ ex
 ingenio adinventæ excludantur. Quocirca neque
 Luciani verarum, ut ipse ludens inscripsit, narra-
 tionum libros, neque Æthiopica Heliodori, neque
 Heraclidæ Abarim, aut Aristonis Lyconem, neque
 Asinum Apuleii & id genus similia scripta historiam
 esse admittimus. Quin nec Xenophontis quidem
 libros Cyropaideias pro historiâ accipiunt nonnulli;
 tum ob causas alias, tum quia in iis non tam studio-
 sit sapientissimo alioquin & accuratissimo scrip-
 tori, ut res Cyri domi militiæque gestas expone-
 ret, quam ut posteritati imaginem veri regis adum-
 bratam proponeret. Neque interea adeo sumus de-
 licatuli, etiam si rerum publicè gestarum narratio-
 nem historiam fateamur, ut eos, de quibus modò
 dictum, qui res & vitas singulorum persequuntur,
 extra hunc censum, quod nonnulli voluerunt, re-
 ponendos existimemus. Nam Suetonius, Vopiscus,
 ceteraque illa minorum gentium manus, licet non
 perpetuo publica, sed privata subinde intermisce-
 ant, publicarum tamen personarum res tractant,
 & ad eum omnes scopum collimant, ut ea quæ
 in imperio & publicè gesta sunt, posteris exhibe-
 ant. Noster quem explicandum sumpsimus, Lu-
 cius Florus ab hac omnino notâ immunis, univer-
 sam propemodum rem Romanam tenui ab exordio
 ceptam ad fastigium suum deducit. Populum e-
 nim Romanum ut hominem ob oculos proponens,
 ejus infantiam, adolescentiam, juventam, ac tandem
 senectutem quatuor veluti ætatum gradibus conclusit.

Græci

Græci imperiorum ejusmodi periodos in tria, plurimum, tempora partiebantur, ἀρχαῖ, ἀνελυτοί, & ἀδελφοὶ seu ἑταῖροι appellantes. Prima ætas ut solent primordia, obscurior & minus certa, septem regibus absolvitur. Et ut operis totius velut gustus detur, præeuntem me, Auditores, mente sequimini, dum non quidem singula, sed è multis illustria, & ut ille ait,

Summa sequor fastigia rerum.

Primus regum *Romulus*, interfecto fratre Remo & urbis & imperii conditor fuit. Originem gentis ab *Æneâ* arcessunt, qui eversâ Trojâ, in Italiam casu delatus duxit in uxorem *Laviniam*, *Latini* regis & *Amatæ* filiam. Hinc bella cum *Turno* Rutulorum; & *Mezentio*, *Hetruscorum* rege. Quibus in bellis *Turno* & *Latino* casis, *Æneas* *Lavinium* fundavit. Tandem defuncto etiam *Æneâ*, *Ascanius* filius *Albam* longam condidit, in quâ regnatum ab *Ascanio* & *Silviis*, annis totis CCC. usque ad *Romulum*, quem diximus, natum è *Rhœ* *Silviâ*, filiâ *Numitoris* regis *Albani*. Regnavit *Romulus* annos 38. Quenam fuerit illis primis initiis reipublicæ forma, quæ urbis incrementa quæ legum & magistratuum mutationes, nosse paucis sed accuratè attingens, præter cetera, ostendit divisam per tribus juventutem in equis & armis quo ad subita bella expediri vacaret; Consilia reipublicæ fuisse penes seniores, qui ex autoritate Patres, ab ætate Senatus vocabantur. Quâ ex legum & politiæ curâ studioque haud temerè fur conjicere *Martium* hunc populum ad summa, id est ad Monarchiam divinitus fuisse destinatum. Accessit & auxit hæc Romæ ipsius apothæosis. Nam cum discerptum à senatu plures putarent ob more asperiores, oborta desubito tempestas Solisque defæctio consecrationis speciem præbuere. Cui *Silvius Proculus* mox fidem addidit, affirmans *Romulum* augustiorem, quàm fuisset, formâ conspectum; placitumque Diis ut in cælo *QUIRINUS* appellaretur.

Post Romulum Numa Pompilius annos 43; *Tullus Hostilius* duos & triginta in imperio explevere. Quorum Numa religiosus, quasi auspiciū à divinis faciendum omnibus denunciāns, sacra & caeremonias docuit: Pontifices, augures, Salios catenariosque per sacerdotia, annum in menses, fastos nefastosque dies distinxit; *Hostilius* militarem disciplinam artemque bellandi adjecit: Primusque, exercitū juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diū principem populum, deletā Albā, Romam migrare cives effecit. Hunc excepit *Ancus Martius*, qui mœnia muro complexus est, & annis 24. quibus præsuit, ad ædificiorum & urbis amplitudinem plurimum contulit, jam tum scilicet præsagiens animo futurum, ut eo tanquam publico orbis hospitio omnes penè mundi opes & commeatus recipere-
Tarquinii inde *Priscus*, Corintho oriundus, Græcum ingenium Italicis artibus miscens senatus majestatem numero & centuriis auxit: Fasces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas tunicasque palmatas, cæteraque decora atque insignia, quibus postmodum emicuit imperii dignitas, subactis Tuscis, Romam prius intulit. Qui cum annos 37. regnasset, *Servius Tullius* gubernacula invasit. Ab hoc populus relaxatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus. Quem post annos 44. secutus est *Tarquinii Superbus*, cujus fastum tamdiū perpeffus est populus, donec aberant luxus & stupra: Hæc in illis ejus ferre non potuit. Itaque expletis annis 45, cum ornatissimæ fæminæ Lucretiæ vim intulisset natorum alter, patri regnum & simul imperium regibus abrogatum est.

Habetis, Auditores, primam gentis ætatem & quasi infantiam transactam sub regibus septem, quâdam factorum industriâ adeo ingenio variis, ut ejusmodi viros reipublicæ ratio & utilitas tum quasi postulasse videatur. Nam si Romulum videamus (ut & verbis & anacephalæosi auctoris nostri hæc laudam) quid eo ardentius? at tali opus fuit, ut invaderetur regnum. Quid Numā religiosus? talem res posset, ut ferax populus religione mitigaretur. Quid ille mili-

militia artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessariū ut acueret arte virtutem? Quid adificator Ancus? urbem coloniā extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam Tarquinii ornamenta & insignia, quantam principis populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Senio census, quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret respublica. Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, in plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitated juris populus cupiditate libertatis incenderetur. Hic, Auditores clarissimi, ignoscite ad aliena, id est, ad nostra tempora mentem & cogitationem obiter vertenti. Nam, ut magnis parva & nova veteribus componam, quid Belgium nostrum majoresque nostros ad vindicandam libertatem concitavit, nisi similis importunitas? Albani enim Hispaniarum regis legati & præsidis superbum imperium cum armis occasionem dedisset, quæ hætenus aut opes aut regna, aut rex longè latèque potentissimus tantum potuere, ut liberis libertatem eriperent?

Sic ergo populus Romanus, Bruto Collatinoque ducibus, regis nomine cum perpetuo imperio deleta, reipublicæ formam in aliam transtulit. Libertatis suæ vindices annuâ dignitate donavit, consules appellando, ut nimirum se civibus suis consuleri debere meminissent. Liber jam hinc populus prima adversus externos arma corripuit, mox per finibus, deinde pro sociis, tum gloriâ & impetio laceffentibus assiduè & usquequâque finitimis. Nam confecto Hetrusco & cum Porsennâ Latinisque adversus Tarquinius bello, consules post annum ducentimum Volscos domuerunt. Horum Metropolitum Veios post decennem obsidionem cepit Camillus. Quo etiam in bello trecenti Fabii eeciderunt, uno superstite, qui exinde Cunctator est appellatus. Obstrepebant interea hinc Sabini, illinc Samnites: Etruscorum quoque populus, necnon Tarentini cum Pyrrho dubiam aleam faciebant. Nec satis erant interna vicinaque hæc mala, nisi Senones Galli ab alio & nostro hoc axe atque Oceanum Alpes transgressi demonstrassent quod ipsi cælo & solo suo invictum atque acre haberent, à virtute habuisse Romanos. Mittunt tamen

cos
leges
jam
men
Mox
cum
quâ
dum
texta
esse i
num
urben
didit.
varia
ipsis p
jure
pudici
que in
Et
belloc
secunda
quing
mare
bur &
esse c
Europ
terrari
Carth
appell
trinque
cibus g
titudin
os, Sc
rum R
modò,
nomin
thippi
restater
tum se
Punico
tur. C
sunt, N

eos ex more legatos Romani, sed ut inter arma,
 leges & jura non audiuntur. Quapropter totis
 jam castris urbi appropinquantibus ad Alliam flu-
 men cum exercitu Fulvius occurrit, sed cæditur.
 Mox urbem invadentibus cedit Manlius, & lectâ
 cum juvenum manu arcem Capitolii occupat: ex
 quâ se & pulsam urbe libertatem asserit: Galli
 dum urbem habent, sedentes in curulibus sellis præ-
 textatos senes velut Deos venerati; ubi homines
 esse intelligerent, pari vecordâ trucidant. Postre-
 mum aggressus eos ex inopinato Furius Camillus
 urbem Manlio & cum Manlio libertatem urbi red-
 didit. Hinc domitis Picenis, Salentinis, Volsiniis,
 variæ urbem seditiones invadunt, in quibus tamen
 ipsis principem populum ut sanctum adhuc & pium
 jure mirabimur, dum vel legum libertatem, vel
 pudicitiam, vel natalium dignitatem aut decora at-
 que insignia honorum vindicat.

Et talis quidem ille domi ac foris, talis pace
 belloque populus fretum suæ *adolescencie*, id est,
secundam ætatem habuit: quâ jam, annum prope
 quingentesimum agens, universam inter Alpes &
 mare Italianam armis subegerat. Inde in majus ro-
 bur & *juventutem* quasi exsurgens par orbi terrarum
 esse cœpit. Nam ducentis, qui sequuntur, annis
 Europam, Asiam, Africam & totum denique orbem
 terrarum bello victoriisque peragravit. Initium à
 Carthagine factum. Nam quod Punicum primum
 appellavere hoc tempore terrâ marique summis u-
 trinque viribus gestum. Quibus autem viris & du-
 cibis gestum? non hominum, Auditores, sed for-
 titudinum nomina exaudietis Duillios, Calphurni-
 os, Scipiones, Regulos, Metellos, Manlios. Quo-
 rum Regulo quid admirabilius? Qui hostium non
 modo, sed & monstrorum domitor, cum terrorem
 nominis sui longè latèque circumtulisset, Xan-
 thippi Lacedæmonis artibus captus in hostium po-
 testatem vivus venit. At ille quid? non par tan-
 tum sed omni calamitate excelsior, nec carcere
 Punico fractus, nec legatione, quâ Romam mitti-
 tur. Quippe diversa quam hostis mandaverat, cen-
 suit, **NE PAX FIERET: NE COMMUTATIO**

CAPTIVORUM RECIPERETUR. Sicque fide servatâ in Africam, id est, in extremum supplicium regressus est. At ille nec voluntario eo ad hostes suos reditu, nec ultimo denique ac crudelissimo supplicio territus, imò his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus, Auditores, quàm victum de victoribus, & quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphâsse? Tandem navali prælio victi Pœni pacem petunt anno belli moti 24. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cum ecce, post Ligures, Illyrios & Gallos Insubres aut pacatos aut domitos, alterum Punicum exoritur. Hoc licet priori cedat annorum spatio (nec enim amplius, quam octo & decem annos habet) tamen cladum atrocitate longè terribilius fuit. Eo enim durante, quater Romanum fudit Annibal, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Trasimenum, ad Cannas denique, ipse annos 17. Italiæ visceribus inharens. Romani nihilominus fortes & sui similes, unam urbem gloriæ & virtutis sedem non tam muro & laterum compage, quam robore animi vallatam unanimes tenent. Prælio, quod ad Ticinum gestum, penè in hostium potestatem Scipio imperator venisset, nisi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus, ab orci eripuisset faucibus. Hic ille est Scipio qui exinde in exitum Africæ adolevit, cognomen ex ejus ruinis adeptus AFRICANUS. Apud Cannas duo maximi maximorum ducum Pauli & Varronis exercitus ita concisi, ut ipse Annibal militem morderet, *parceret ferro*. Alter ducum occubuit, effugit alter. Uter majore animo querit noster, sibi respondens, *Paulum*, inquit, *puduit, Varro non desperavit*. Jam aderat, &, quod adagio dicitur, *stabat ad portas Annibal*. Nec tamen animum despondet Romanus, sed ut antea intra Tarpeiam rupem, ita nunc urbi suæ inclusus toti adhuc orbi parem se ferebat. Vicerat interim Pœnus, si ut vincere, ita uti victoriâ novisset. At ille frui maluit. Unde aliò advocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant, Baiarum & Campaniæ amœna prostrârunt. Ibi siquidem luxu & deliciis cum ipse, tum exercitus vigor elanguit, adeò ut verè, quod à

nostro

nostro
Canna
vider
nibal
Scipio
ipso,
thago
nus p
mole
clade
cum
stra &
armis
Quo
ultra
Itaque
nimir
Africa
ducun
tus &
autori
fuit,
ille cu
ille In
direxer
gibus p
de fa
confessi
Scipio
cavern
ris ac
Mace
Europ
olim
Regu
gloria
Antio
Erat
qui,
profug
bat.
quæ r

nostro refertur, in eum dictum sit, *Capuam Annibali Cannas fuisse*. Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus coepit, quâ exturbaret Italiâ Annibalem. Victa erat, vel potius recuperata, duce Scipione, Hispania; ibidemque (bono omine) eo ipso, quo obsidebatur, die capta Hispanica Carthago. Unde rerum prosperarum fiduciâ jam plenus populus cum eodem Scipione in Africam totâ mole conversus imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africâ vindicare. Hic Scipio post varios cum Asdrubale, cum Syphace confictus, post castra & oppida innumera incensa facibus, aut eversa armis, ipsas Carthaginis portas obsidione concussit. Quo factum ut inhaerentem atque incubantem jam ultra tertium lustrum Italiæ extorqueret Annibalem. Itaque regressus castra sua in Africam transtulit, ut nimirum Romam, quam in Italiâ non poterat, in Africâ debellaret. Quis, Auditores, tantorum tum ducum concursus, quis præliorum eventus, exercitus & acierum forma fuerit, non meis sed verbis auctoris nostri, si libet, dicentem attendite: *Non fuit, inquit, major sub imperio Romano dies, quam ille cum dux omnium & antea, & postea ducum maximi, ille Italia, hic Hispania victor, collatis communis signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione nec melius, nec acrius potuisse pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu pradicaverunt. Sed cessit tandem Annibal, & leges victoris accepit Africa. Africam secuta mox gentes, Macedonia, Syria, Græcia omnisque propemodum Europa. Bellum Macedonicum partim ob veterem olim cum Annibale societatem, partim ob priscam Regum Macedoniae famam & magni Alexandri gloriam susceptum videbatur. Syriacum, adversus Antiochum, Asiae opulentissimum regem, gestum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, ut jam relatum, in Africâ victus, & modò profugus hostem populi Romani toto orbe quærebat. Hujus in Antiochi militem cavillatio, digna quæ referatur, talis habetur: Ostendebat Annibali*

Antiochus ingentes, quas adversus populum Romanum paraverat, copias; convertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem: curus etiam cum falcibus, nec non elephantes turritos inducebat, equitatumque franis & ephippiis mollibus ac phaleris præfulgentem: atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem inspicit; & putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tum Pœnus eludens ignaviam inbelliamque militum ejus pretiosè ornatorum, planè, inquit, satis esse credo Romanis hæc, etiamsi avarissimi sint. Quid magis & lepide & simul falsè tanto à duce dici potuit? Rex de numero exercitus sui ac de æstimandâ æquiparatione quæsierat; respondit Annibal de prædâ. Et sanè ita accidit. Nam victus & triumphatus prædæ cum suis fuit. Nec cessat hinc Romanus, sed ut umbra corpus, ita semper virtutem adversarius insequitur. Vix quieverat primum Macedonicum, quin secundum atque ei tertium successit. Gallogræci quoque, Illyrii, Achæi & in Hispaniâ Numantini diu victorem populum habuere exercitum. Ac postremum in Africâ Punicum; quod tertium dicimus, anno post finem secundi quinquagesimo, cœpit recrudescere. Sed huic, belli anno quarto, Scipio Æmilianus, Africani filius, summam imposuit manum. Totam enim & evertit & incendit Carthaginem; ardentemque per dies 17. aspexit lachrymans. Quanta autem & qualis ea urbium urbs fuerit, vel ex Caio Sallustio percipi potest, qui ut ipse alicubi profiteretur, de eâ silere, quam pauca dicere maluit.

Hucusque, Auditores, tertiæ hoc ætatis populi Romani sæculum meritò, ut poetæ loquuntur, aureum dixerimus; centum verò qui inde sequentur anni, ferreos planè & cruentos, aut si quid immanius appellabimus, Quippe tum Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis, Gallicis atque Germanicis expeditionibus, quibus cælum gloriâ ascendit, Græcchanæ Drusianæque permixtæ cædes, adhæc servilia & gladiatoria bella: denique in se conversus populus Marianis atque Syllanis, novissime

finè
& fu
rum
quod
accrev
met r
& ele
mox
divitia
sentina
ventu
bus,
fulatu
Carth
famil
aliqu
rent,
perun
Legin
nioru
luxus
& in
Nam
excita
pesta
tione
stren
triam
di inc
se mu
confi
enari
obstr
indie
teris
Cim
com
illas
usqu
mit
ordis

simè Pompeii & Cæsaris manibus quasi per rabiem & furorem semet ipse laceravit. Quorum malorum si causas quærimus, quænam aliæ fuere, nisi quod Attali regis & Asiæ opibus luxuque eò usque accrevisset magnitudinis, ut fuisset viribus in semet rueret? Undè de rerum hoc statu ità breviter & eleganter noster: *Syria prima nos villa corruptit, mox Asiatice Pergamene regis hæreditas: illæ opes atque divitiæ afflixerunt sæculi mores, mersamque vitiis suis quasi sentinā rempublicam pessumdedere.* Ad quæ ubi tempora ventum fuerit, Auditores, pro Camillis, Scipionibus, Attiliis; (quorum posteriores duo post consulatus & dictaturas, post fractas variis triumphis Carthaginis opes publico arario ad rem tutandam familiarem indiguere;) Septumulei potius & Crassi alique avaritiæ mancipia, opum gurgites se offerrent, & qui cum essent pauperes provincias acceperunt divites, quas ipsi dites reliquerunt pauperes. Legimus Delphico Apollinis oraculo de Lacedæmoniorum republicâ proditum, tum perituram cum eam luxur & opum cupido invaderet. Quid? Nonne & in isthac tempora & mores idem competit? Nam primò honorum ambitus, undè nisi à divitiis excitatus? Undè quoque Mariana & Syllana tempestas, magnificæque passim & sumptuosæ largitiones, nisi ab opulentiâ similiter, quæ peperit postremum egestatem? Nec aliundè stimulus in patriam Catilina. Pompeius & Cæsar astu dominandi incensi furialibus in exitum reipublicæ facibus in se mutuo concurrere. Sed hæc involuta inter se ac confusa ab autore nostro seorsim & separatim sic enarrantur singula, ne vitia virtutum luminibus obstruant. Primò enim, ut magnitudo crescentis indies imperii appareat, iusta illa & pia cum exteris gentibus, quæ diximus, bella, Jugurthinum, Cimbricum, Mithridaticum, Parthicum & cætera commemorat. Indè ad civium scelera turpesque illas Drusorum Gracchorumq; pugnas conversus ad usque Augustum Cæsarem à quo initium mox sumit quarta æras seu *Φθογγ* & senium imperii, eo ordine rem deducit; ut virtutes, quæ in Augusto

fuerunt præcipue, non prætereant. Nam sub finem operis ita de eo inter alia, loquitur: *Aususque tandem Caesar Augustus septingentesimo ab urbe condita anno Janum geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numâ rege, & victâ primum Carthagine. Hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala & in luxuriam fluxus sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator perpetuus & pater patriæ appellatus. Atque hic colophonem suis Romanæ historiæ libris imponit autor. Quæ populi Romani historia, si eam justâ lance pendamus, tanto cæterarum gentium historiis anteferenda, quanto populus Romanus cæteris gentibus imperii magnitudine præstitit. Nam si ad gentis initia, de quibus modo dictum, oculos convertimus, cujus populi obscuriora & tenuiora principia? cujus vicissim, si ad sequentia respicimus, admirabiliores progressus; cujus tanta majestas, tanta in prosperis rebus moderatio, in adversis animi magnitudo? ubi & virtutum & vitiorum aut plura exempla aut illustriora? Autor verò ex quo hæc singula deducemus L. Annæus Florus est. Quem Volaterranus Julium Florum Secundum maluit nominare: Quod existimaret hunc esse eum Secundum, cujus amicè meminit Fabius Quintilianus; qui & familiaritè à se amatum eum addit, virum, ut miræ faciendi ita infinitæ curæ. Julii cognomen à Patruo Julio Floro retinuisse idem conjicit. Cujus quoque Quintilianus mentionem facit, inter paucos disertum eum fuisse indicans, utpote in eloquentiâ, quam in Galliis sub extremum exercuit, Galliarum principem. Quam de Floro opinionem, si Trajani avum, quo claruit & Quintilianus & Florus noster, respicimus, non abs re conjecisse Volaterranus censeri potest. Nisi quod duo ob stare videantur: Prius est ipse Quintilianus, qui non ut historicum aut inter historicos, sed ut oratorem & inter eloquentiæ laude florescentes utrumque & Julium Secundum & patrum ejus Florum concelebrat: Alterum est codicum veterum scriptura, in quibus non Julius, sed L. Annæus Florus constanter indigitatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hispaniâ oriundum fuisse,*

fuisse, & fortassè ex ipsâ Annæorum, id est, Senecarum gente. Quidquid horum sit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum esto, egregium opus esse hos ejus quatuor rei Romanæ libros. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui existimo, quod in iis à Livio sæpenumero abeat ac variet sententia. Potius totius imperii florentis tabulam appellabimus, cum præsertim ipse in prologo suo fateatur se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabellâ universam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos posuisse. Quod sanè scribendi genus ac studium brevitatis, quidquid censeant alii, præcipuè in historico amplectendum, magnique faciendum judico. Nam & Sallustium quid magis commendavit, quam oratio concisa & stricta? Quid Thucydidem? de quo utroque censuram ac iudicium hujusmodi Senecæ habemus: *Cum sit*, inquit, *præcipua in Thucydido brevitatis, hæc eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cecidit.* Brevitatem scilicet utriusque laudat gravissimus autor Seneca, non tamen obscuram illam & implicatam, sed eam, quæ conjuncta est cum perspicuitate: Et qualem Phocioni placuisse legimus, cui quondam in comitiis sedenti cum unus e popularibus diceret, Videris, O Phocion, nescio quid tecum ipse meditari; tum ille, ita est, inquit, meditor & cogito, num ex iis, quæ ad populum verba facturus sum, aliquid valeam recidere & amputare. Hic est ille Phocion, quem quoties ad dicendum surgere videret ipse concionis & fori rex Demosthenes, toties fatebatur, *adesse verborum suorum securim.* Ut ergo nec oratorem indecet dictio pressior & *βραχυλογία*, ita ea historico videatur esse propria; adeo, ut neget Cicero quidquam esse in historiâ, *parâ & illustri brevitare dulcius.* Atque hinc esse existimandum, quod Cæsar Caligula, cum inter cætera, etiam Livii scripta vellet abolere, hanc præcipuè causam commentus sit, *quod esset verbosus in historiâ.* Noster itaque autor sicuti nequaquam verbosus aut diffusus, ita

ita neque, ut illi qui summa rerum capita aut nuda breviaria contextunt, in se restrictus est aut exfanguis, sed sobriam & verbis cultam orationem amat, densus interim sententiis, & rebus cum iudicio prolatis adeò frequens & fecundus, ut verborum propè numerum sententiarum numero consequatur. Quæ profectò quemadmodum insignis est & nostro cum maximis autoribus communis laus, ità reliquas, si non adsint, facile sola compenset. Nam ut in cibis ii præcipue laudantur qui minimum retrimentorum, succi plurimum habent, ita maximi facienda oratio, quæ paucissimis verbis plurimum frugis & rerum complectitur.

Absolvi, Auditores, quæ hoc potissimum tempore dicenda mihi proposueram. Illud coronidis adhuc vice addam; olim sicuti existimasse magistrum dicendi Fabium accepimus, multum profecisse eum, cui Cicero placeret; ita fidentè affirmare audeam, quicumque *Lucium* hunc *Annæum Florum* sibi diligenti inspectione familiarem reddiderit, eum exinde cum fructu maximoque operæ suæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæsarem & id genus majorum gentium lecturum historicos. Platonis cœnam ejus fuisse indolis aiunt, ut eâ invitati atque excepti, postridiè, quasi famem obsonassent, melius & majori cum appetitu pranderent; idem, Adolescentes studiosissimi, ex hujus autoris consuetudine vobis futurum spondeo. Nam, ejus licet plenis vobis lymphis prolutis, sitim tamen & studium maximarum rerum magis magisque exstimulabit.

D I X I.

LUCIUS

quo e
Aer, e
propte
Cœli
ridies,
quingu
am vin
cui ful
que inc
& Sol
temper
cum x
cursum

LUCIUS AMPELIUS
EX
BIBLIOTHECA
CL. SALMASII.

LUCIUS AMPELIUS
MACRINO SUO SAL.

Volenti tibi omnia nôsse scripsi hunc Librum Memorialem, ut nôris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

Mundus est universitas rerum, in quo omnia sunt, & extra quem nihil; qui Græcè dicitur *κόσμος*. Elementa mundi iv. Ignis, ex quo est cælum. Aqua, ex quâ mare oceanum. Aer, ex quo venti & tempestates. Terra, quam, propter formam ejus, orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cælum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio que catacecaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum xii signis, in quibus Sol annum conficit cursum.

De

De duodecim Signis.

Signa sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cum aqua inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Egypto & Alexandriâ millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figurâ Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam Sidoniâ adludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter, in sideribus eum dignatus est immortalî memoriâ. Gemini, qui Samothracæ nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos qui in his præsto sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicant Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu, cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam; Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit. Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argivâ diu speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit; Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos Justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt,

perunt
Erigo
patri
tem d
bus e
vidit
nen re
sollicit
ubi Ica
lamen
verò s
cumbe
aquam
ber à
inter s
tem A
ritur, c
Libra
est ad
dictus
invenit
ideoqu
bra est
Orioni
tate Di
Dianâ,
jecit, c
& Ori
topi fi
dilexer
eas avo
& pius
pius m
ta. Ca
Python
rum pr
ram co
Python
memor
Ganym
imo ca
hic piet

perunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonen Icarii filiam Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonen rediit, quem ut mortuum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venere ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magnâ lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutius, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove petit, quod suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra quam Græci Zygon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimatur, ideoque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. Scorpius, qui dicitur ad perniciem Orionis in insulâ Chio in monte Pellenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visâ Dianâ, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutritius Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quod plausu & lusu Sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quod justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinam, Achilles Citharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur dii immortales postquam Pythonem dignâ poenâ affecerunt, Pana astrorum memoriâ decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclysmo cum uxore Pyrrhâ solus evasit, & hic pietatis causâ inter sidera locatus est. Pisces, ideo

ideo pisces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piscem se transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piscis in ora fluminis columba adfuisse dies plurimos, & exclusisse deam benignam, & misericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ causâ pisces inter sidera locati.

De Sideribus.

PRÆTER duodecim signa potentissima sidera in cœlo. Septentriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur; ideoque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Boötes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine suâ dimidiam cœli obtinet partem. Pleiades, quæ Latine Vergiliæ dicuntur. Hyades, quæ à nobis Sæculæ dicuntur, quarum ortus & occasus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipue Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant XII signa duodecim ventorum.

ARIES, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

VENTI sunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurum, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales; cæteri speciales adscribuntur.

buntur
promi
flat.
perflat
astate

Orum
quam
rum in
qui in
quem in
dem qu
Nilum
num si
nain.
Persæ,
Cappad
rissimæ
Mæsi,
Illyrici,
tes cla
Gatuli,
rissimi
thiâ.
Olympu
Taygetu
Bœotiâ.
nalus,
in Sicili
renaus i
Calpe in
be terrar
Araxes,
Colchide
brus, in
& Pæto
Lydiâ.
Simois &
mone.

buntur. Ut Iapix Zephyro, qui ab Iapygio Apulix promontorio fiat. Leuconotus Noto, cum serenior fiat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias per fiat. Item Etesix, qui statis diebus flant per aestatem.

De Orbe Terrarum.

Orbis terrarum, qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in quâ nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt vocantur Antichthones. Quorum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina. Asia, quæ est inter Tanain & Nilum. Libya, quæ est inter Nilum & Gaditanum sinum. Europa: quæ est inter fretum & Tanain. In Asiâ, clarissimæ gentes, Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europâ clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libyâ gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Poeni, Gætuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythiâ. Emodus, in Indiâ. Libanus, in Syriâ. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Atticâ. Taygetus, in Lacedæmoniâ, & Citheron Eleon, in Bœotiâ. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadiâ. Apenninus, in Italiâ. Eryx, in Siciliâ. Alpes inter Galliam & Italianam. Pyrenæus inter Galliam & Spaniam. Atlas in Africâ. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in Indiâ. Araxes, in Armeniâ. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythiâ. Strimon & Hebrus, in Thraciâ. Sperchios, in Thessaliâ, Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Caystrus, in Lydiâ. Cydnus, in Ciliciâ. Orontes, in Syriâ. Simois & Xanthus, in Phrygiâ. Eurôtas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadiâ.

M.

Ache-

Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœtiâ. Eridanus & Tiberinus, in Italiâ. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Galliâ. Iberus & Bœtis, in Spaniâ. Bagrada, in Numidiâ. Titron, in Gætuliâ. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthiâ. Rhenus, in Germaniâ. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Ebusus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane; Ad occidentem Britannia; Ad septentrionem Thyle; Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Cyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; cæterum celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephallenia, Zacynthos. In Adriatico Ciritæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, & Menynx, & Gırıha.

De marium ambitu.

MARE quo cingimur universum vocatur Oceanum. Hoc quatuor regionibus inrumpit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythraum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciiis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè simul & longissimè fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus insunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem Inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem Superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium & Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo penè insulam

lam f
Ægæ
minat
Scyth
missu
Abyd
Ægyp
minat
æstibu

M

flamm
auditu
pleni,
supplo
lescit.
Castor
& nem
Epiro
column
râsse f
tarum,
phonis
sortes.
Jovem
Sappho
fanum
mo ind
one in
sunt po
Ulyssis
arcus,
sit igno
dicitur.
quoque
naculi b
De Oref
quam f
loper tel

lam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhiærent
Ægæo mari, illud à *Mirtylo*, hoc ab *Icaro* cognominata. *Euxinum*, *Ponticum*, quod ingenti sinu
Scythiis infunditur. *Helleponticum* fauce transmissum,
 inter duas celeberrimas urbes, *Seston* *Asiæ*,
Abydon *Europæ*. *Tanaiticum*, quo *Asia* alluitur.
Ægyptium ab *Ægypto*, *Libycum* à *Libyâ* cognominatur.
Syrcticum, a duabus *Syrtibus*, reciprocis
 æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab *Apolloniâ*
Athamantiâ millia passus quinque, in monte
Nymphæo, ibi ignis est, & de terrâ exit
 flamma. In silvâ *Panis* symphonia in oppidum
 auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ
 pleni, undè pix exit & bitumen. Cum manibus
 supplodas pix altè attollitur, & quasi ab aquâ bulle-
 lescit. *Ambraciæ* in *Epiro* in pariete sunt picti
Castor & *Pollux* & *Helena*, manu *Autochthonis*,
 & nemo invenire potest quis pinxerit. *Arcis* in
Epiro quod *Ippaton* appellatur: ibi pons magnus,
 columnatus, duplex, quem *Medea* ædificari imper-
 râsse fertur. Ibi picta sunt gubernacula *Argonautarum*,
 quæ cœpta navis; ibi *Jovis* templum *Hyp-
 phonis*, undè est ad inferos descensus ad tollendas
 sortes. In quo loco dicunt duo qui descenderunt
Jovem ipsum vidè. *Leucade* mons; undè se
Sappho dejecit propter virum: In summo monte
 sanum est *Apollinis*, ubi sacra fiunt. Et cum ho-
 mo inde desiluit, statim excipitur lintribus. *Sicy-
 one* in *Achaiâ*, in foro ades *Apollinis* est. In eâ
 sunt posita *Agamemnonis* *Clypeus* & *Machæra*,
Ulyssis *Chlamys* & *Thoracium*. *Teucii* sagittæ &
 arcus, *Adrasti* arca quam deposuit, in quâ quid
 sit ignoratur; sed & olla area in quâ *Pelias* coctus
 dicitur. Item *Palamedis* cithara. *Marti* autem
 quoque corium, remi *Argonautarum*, & gubernaculi
 brachia, cauculus quem *Minerva* sortita est.
 De *Orestæ* cervice una proci parasiti palla pender;
 quam si quis halitu afflaverit, tota patefit; *Pene-
 lopæ* tela: ibi de terrâ oleum securit. *Argis* *Ina-
 chiæ*

chiæ Junonis templum magnificè ornatum, quod Asylum vocant. Olympia templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balnearum costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laidos. Bœotiarum lacus sacer; ubi Amphiarus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pender, testâ inter se compositâ, undè autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago, ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Illo lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si antè tangas aut fricuëris, lac demittit; ex alterâ autem parte similiter si frices, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare, qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandrus. Epheso Dianæ fanum nobilissimum, maximum, pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ sinistrâ postes marmorei monolithi longi cubitis xx, qua super templum ascensu sunt cxi millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hederâ, cujus capita foras iv, arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xl, cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cælo, nec cum pluit aquâ tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare: ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cælo, quam neque ventus extinguit, nec pluvia aspergit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columna pender cavea, ferrea, rotunda, in quâ conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balnearum, quasi lapides quadrati. Marmesia apud Sipylum columnæ sunt iv, inter has columnas est victoria ferrea pendens sine aliquo vinculo, in aëre ludens. Sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædes Dianæ Epheso, quam

quam
sterte
richar
tum
lumina
Jovis
Phidia
cubitis
ta la
ubi su
biles
ex lap
quem
& ful
Latitu
gitur
mis,
quas
fluvius
cies
cujus
Jovis
colunt

Jove
liu
pri
Arcad
serpin
rum.
mus
duo.
& no
Secun
Primu
Nini
qui R
lius.
dea &
Primu
Terti

quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icarī stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columnā marmoreā cum quadrigā. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumera- biles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babylonix quem Memnon ædificavit lapide cocto, id est, calce & sulphure, ferro intermixtus ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas edificavit. Agartus oppidum; ibi est Nilus fluvijs ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestix terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandria flumen Nilum maximè colunt.

Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deaque.

JOves fuere tres. Primus in Arcadiâ Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadiâ, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut cum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque; Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cuius etiam Zemintus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaeton nati sunt. Vulcani fuere quatuor, Primus Crio & Ioppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Siciliâ Me-

letis filius. Mercurii iv. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maia, qui est inventor lyra. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas, & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex Latonâ. Quartus Silei filius in Arcadiâ. Quintus Ammonis filius in Lybiâ natus. Dianæ iii. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Lai filius. Tertius Aristeti & Alcippes filius. Veneres iv. Prima Hædeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filiâ. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit; undè Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima Vulcani filia; undè Athenarum est civitas. Secunda Nili filia, quam Ægyptii colunt. Tertia Jovis filia, quæ in secillis rebus se exercuit. Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Libri quinque. Primus, ex Jove & Proserpinâ. Hic agricola, & inventor vini. Cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Florâ, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabiroy, qui regnavit in Asiâ. Quartus ex Saturno & Semele, dicunt. Quintus Nisi & Hesionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Ioab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcmenâ: qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

Imperia ab ineunte ævi memoriâ fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses : post hos inde Macedones : sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

Ninus Rex ; qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cujus posterì primùm Asiæ regnaverunt : per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit ; armis Indiam quoque parùm prosperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylonon constituit, supra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perduto regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit, & igni subjecto cum regiâ suâ conflagravit.

Reges Medorum.

Arsaces, primus Rex, qui everfas Assyriorum opes luxuriâ Sardanapali transtulit, eosque justissimè rexit. Astyages, vir fortis & justus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

Reges Persarum.

Cyrus Rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subactâ Europam quoque inrupisset, ni à Tomyre Scytharum reginâ victus oppressusque esset. Cambyses, filius erat Cyri ; qui cum lxx millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magnâ parte militum per famem amissâ, invitus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, irâ deorum ex equo præ-

ceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius Rex, unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudo-Marathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Hellesponto & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

Eurystenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, concertaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit: Tirtæusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, penè ultra vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prælium victoriâ consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte suâ ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Bœotiæ flumen debellavit: mox prodicionis à rege suspectus idem Mardonius, ideoque accusatus in asylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus est. Lyfander dux, qui dominantem toto mari classem Atticam apud Egæos primus oppressit, & victis Atheniensibus xxx tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primo Carthaginiensibus dux missus Regulum cepit. Agésilæus, cujus inventum est, in hostili, quam in suâ terrâ, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastatâ eâ, cum jam Regi immineret, re-

voca-

vocat
apud
rum
legat

C

nibus
qui r
boleo
ptole
-Græc
Rex,
ciæ r
tate
rum
Græc
salute
linis,
vir fo
lari
admi
nes
filios
runt,
eis su
milit
Tisap
stide
secut
dux,
mul
ta flu
nere,
cator
conf
super
patri
ses
Lace

vocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios fleuit, quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare cum posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

Cecrops Rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusina constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, filiabus virginibus ministris, Trepolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion Rex, qui filias suas Procnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Egæi filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoriâ patriæ, secundum oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causâ tyrannidem invasit, eamque justissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebei, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes factâ conjuratione oppresserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis eis sunt constituti. Miltiades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dixæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsâ Asiâ apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, &, cum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione favientes factâ

factâ conjuratione adfixit, & libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Sicilia centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret, Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit, Cypron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideoque ob insignem justitiam statuis ccc est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in facie publicâ.

Reges Macedonum.

Philippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: &, cum transire in Asiam vellet sub ipso belli apparatu in theatro à Pausaniâ est interceptus. Alexander, Philippi & Olympiadis filius ex urbe Pellâ Macedonia cum xl millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primum apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertio apud Arbela, tribus præliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum carruum vicit. Mox regem Indorum, & omnes Asiæ gentes sub potestate suâ redegit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbastan, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentiâ, an veneno, cum tamen prius & Africam peragrasset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus omnium navigasset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedonia regnavit, invictus in Græciam cum sævè dominaretur,

à Sul-

à Sulp
minio
las, m
mult
maxi
in Gr
simul
victus
mox
moth
cum
umph
confe
ner,
persu
ter in
sus ef
citarâ
In ar
lio M
in Th
depo

R

pluri
Servi
Tarc
Tarc
regno

B

lum
lum
man
fecit
aran

à Sulpicio consule in Phocide victus est, mox à Flaminio in Macedoniâ, Thessaliâ apud Cynocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simulacris à Marco consule apud Scyriam paludem victus, præcipitatis in mare thesauris profugit; mox ab Æmilio Paulo totâ Macedoniâ fugatus, Samothraciam confugit in asylum: undè, datâ fide cum se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox liberâ custodiâ in Albano consenuit. Pseudophilippus, vir plebeius & degener, cum ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodiâ missus est Romam, ubi cum ex custodiâ aufugisset, concitatâ rursus Macedoniâ, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullius Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi Duces Romanorum.

Brutus, qui pro libertate publicâ liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinius bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Seno-
num

num gente deletâ Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo : quorum alter unâ pugnâ Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit, Libertinos à tribubus repurgavit, ideóque Maximus cognominatus : alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor ; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campaniâ prælio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites sine fugâ cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit, alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hâc Africam, in illâ Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibalem in Apuliâ relicto, venientem ab Hispaniâ Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cum Annibali junxisset, dubitari non potest, paria eis præstiturum non fuisse. Paulus, qui cum Macedoniam vicisset, & Græciam liberâisset, & opulentissimum triumphum reportâisset, inter ipsos triumphi dies, amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in rempublicam sævisset. Duo Metelli ; quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus ; qui Contrebiâ inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit : alter Numidicus, victâ Numidiâ ; qui cum perniciosas reipublicæ leges ferret Apuleius tribunus plebis totusque senatus in eas jurâisset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quod patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africâ Numidis, in Galliâ Cimbris Teutonibusque superatis à caligâ pervenit usque septi-

septim
storiâ
rium.
tus à
vissim
in suar
insuper
ciæ sp
ciorum
Pompe
cos sub
nantes
nam p
que vi
Cæsar,
mus R
Britani
stus, c
toto or
rium o
tua Ca

M
pulus,
bus reg
Asiatic
à tribu
ibi esse
teneren
bunaru
interfe
Gracch
tum tu
Brutus.
restitu
re non
agrarii
vorem
dias à

septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoriâ perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscrip- tus à Syllâ cum in exilium profugisset, quam brevissimo tempore propè totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortunâ insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiaticæ provin- ciæ spoliis maximas opes est consecutus, & ædifi- ciorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigra- ne, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari domi- nantes, intra quadragesimum diem vicit, & mag- nam partem Asiæ inter oceanum Caspium Rubrum- que victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & pri- mus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augu- stus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanum impe- rium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani qui in Togâ fuerunt illustres.

MANIVS Agrippa, qui dissidentem populum se- natui conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne po- pulus, qui suis parere noluerat, sub externis regi- bus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret, nefas ibi esse Scipionem ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tri- bunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus reipublicæ sta- tum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affecta- re nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo fa- vorem consecutus, ne promissâ perficeret, per insi- dias à Philippo Consule domi suæ interfectus est.

Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, & ut Sallustio Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus, mori maluit quam superstes esse reipublicæ servienti. Scæurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non ritè inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuasque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censurâ suâ sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus iudicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quod cum Catilinâ conjurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obrulerunt.

Horatius trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Veiens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte reisse Tiberis armatus transiit natans. Trecenti sub Calpurnio Flammâ contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut planè ccc Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii, quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensâ, se aliosque senes diis manibus devovit. Regulus, qui tormenta Carthaginensium maluit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanâ,

posce-

posce-
lesino
citu,
censui
ardent
amisi

R O
t
maro

M

pugnar
perturb
ab Luc
rum ur
cius Op
Triden

Scip
Aff
ric
Metell
ticus.

2401

Scipi
Sci
Car
Antioch
tu vir o
pio par

posceretur. Spurius Postumius; qui à Pontio Telesino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, autor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Caius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

Romulus de Acrone Ceninensium rege. Cossius Cornelius de Larte Tolumnio Veientium rege. Claudius Marcellus de Virodōmaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manus contenderunt.

Manius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccarum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatius Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dalmaticus.

Quot illustres Scipiones qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

Secessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cum in montem plebs armata secessit. Secunda, propter impotentiam Decemvirum, cum interfectâ filiâ suâ Virginius Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei ut ne patriciis nuberent; quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

Seditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nafica factâ manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Calacio focero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. & Glauciae Consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cum ille Senatum, ille equestrem ordinem asserreret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo suâ interfectus.

Qui adversus patriam nefaria inière consilia.

Coriolanus, ob asperiores annonas in exilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentariâ largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinnati dictatoris à Magistro equitum in

in ro-
bus fa-
pitoli
spectu
est.
urbis,
cinus
natu
est.

P

Samn-
sub j-
pro T-
tâque
mox
fit, &
cedon-
Argo-
sapie-
fuit.
Hispa-
perat-
sione-
pes i-
rium
Thra-
Grac-
super-

St

P

fui o-
buni-
mag-
reipu-
quod

in rostris occisus est; Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecuniâ conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in eadem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurâisset, & in id facinus Allobrogas sollicitâisset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apuliâ debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

Populus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastatâque Campaniâ ad vicesimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cum Achaïam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispaniâ vicit, & eversione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucaniâ, Marcellum in Campaniâ superavit.

Status Populi Romani quas commutationes habuerit.

Populus Romanus primùm sub regibus fuit. Deinde post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consulibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitated, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum & reipublicæ constituendæ causâ, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus,

rursus ad consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressâ per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Et eo perpetua Cæsarium dictatura dominatur,

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysem & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden in solio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse : & deinde, revertens ab Æthiopiâ, rebus perfractis, cum in Ægyptum venisset, incolasque ejus loci latantes advertisset ; ratus, illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatae frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginâ reddere. Quod cum conaretur efficere, feminem suam vulneravit, & eam partem, quâ Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, quâ cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago adeptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti excepto posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit ; illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit ; quem conditor

rem

rem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges Parthorum.

Seleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces, formâ & virtute præcipuus, cujus posterii Arsacidæ cognominati sunt: qui pacem cum Syllâ imperatore fecit. Orodes, qui fœdus cum Cneo Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funestâ clade delevit. Pacorus; qui filium suum ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociae & Armenia.

Tigranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Consule & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armenia; qui cum impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendiasset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociae; qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, rex qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium Siciliae regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, Torâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi essemus.

Reges Asia & Pergami.

Eumenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parùm prosperâ fortunâ usus, adeò tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico

donico bello iuvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpè pugnavit. Nam testamento suo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis ; qui bello civili, quod in Pharsalicâ gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequàm in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias rex, amicus populi Romani ; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, &, cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani ; in cuius amicitia primâ atate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse populum Romanum hæredem dimisit.

Reges Alexandria.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandria Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Euergetes ; qui Alexandrum apud Ozydacras objecto clypeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus ; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter ; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon ; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus ; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Pontino interfectus est.

Duces & Reges Carthaginiensium.

HAnno, & Mago ; qui Punico bello Cornelium Consulem apud Liparas ceperunt. Hamilcar qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginiensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis ; qui secundo Punico bello,

bello, cum ingentibus copiis ab Hispaniâ veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Reges Numidia.

SYphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

Reges Mauritania.

Juba Rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversus Pop. Rom. arma sumpserunt.

Tatius, Rex Sabinorum; qui occupatâ arce Tarpeiâ in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra foedus, à Fidenatibus destitutus, & jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porfenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinius. Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus, & restitutus est.

Bella civilia quor.

Civilia bella quatuor mota sunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpicius Tribunus excitavit, quod subscriptam provinciâ Mithridaticam Sylla in Marium transferre nolisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliae expoliatae. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli species magis, quàm causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Cate-
rum

rùm utriusque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cum secundum mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu judicatus, statuit in bello vindicare. Ac sic non consulatum modò ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversus complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; mox adversus Cassium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adversus Antonium & Cleopatram ultrò bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

Bellorum genera sunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversus fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

Inexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuò ad exercitum perrexit, & cum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cum profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione datâ, Marius redit, & se cum Cinnâ adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies Consul creatus sævissimis cadibus

bus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, propè totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario Marii filio : sed omnes ejus copias partim in Etruriâ ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit : & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villâ publicâ trucidavit. Qui diffugerant, in tabulâ proscripsit, jure permissio ut interficerentur.

Ordo Belli inter Casarem & Pompeium.

Cæsar, & Pompeius, & Crassus, initâ societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos, Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

De Bello Macedonico.

Populus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Perlen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perles. Tertiū, quod falsò nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

Etrusco bello ; cum Porfenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello ; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensâ, Capitotium obsederunt. Tarentino bello ; cum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello ; cum Annibal Cannensū exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cimbrico bello ; cum Cimbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello ; cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cum ad incendendam urbem pergerent,

rent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompeio Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis Bellis.

POpulus Romanus cum Carthaginienſibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis geſtum eſt. Cauſa motus prætendebatur duplex. Altera, quod Carthaginienſes Tarenſinis adſuiſſent. Altera, quod Mamertini adverſus Pœnos auxilium poſcerent. Cæterum, reverâ præmium fuit Sicilia & Sardinia poſſeſſio, fertiſſimarum inſularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commiſit; Manlius & Regulus in ipſâ Africâ proſtigaverunt: Duillius Conſul apud Liparas inſulas; Lutatius Catulus apud Ægates, merſis hoſtium claſſibus, conſummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentiſſimum fuit. Cauſa, quòd Annibal contra fœdus Saguntum evertiſſet. Prima clades hujus belli apud Liſternum, vulnerato Patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Conſule. Tertia apud Thraſymenum, vaſtato Flamini exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Conſulis morte, Terentii fugâ Varronis. Poſtea verò quatuor duces Punici belli gloriam ſibi vindicant. Fabius ſive Cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nola reſtitit, & inclinatam ejus aciem penè iſtus cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hiſpaniâ Aſdrubalem cum ingentibus copiis, priuſquam ſe Annibali jungeret, excepit, & ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quam operis fuit. Nam, Manilio Conſule, inchoatum excidium Carthaginiſ Scipio Æmilianus conſummavit; [unâ cum Tigrane] cum incenſâ Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repreſſit, quod contra fœderis paſſionem Carthaginienſes repaſſent claſſes, & arma finitimis intuliſſent.

Uſque

Usque Imperium Trajani qui vixit sunt & per quos, CCIV.

PER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum Consulem, Per sen. In Syriâ vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummius Achaicum, & Corinthum, & Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiaticas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitibus.

Comitia dicuntur à comitatu & frequentia, quod Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum causâ. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur; quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De populi Romani distributionibus.

Antiquissima Populi Romani distributio triplex est. Quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in Populum. Qui populus in tres tribus.

tribus dividebatur, Titiensem, Lucerem, Ramnerem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebus-publicis.

Rerum-publicarum trium genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

FINIS.

Admonitio ad LECTOREM.

NE menda, quibus scater Ampelii libellus, huic Editioni vitio dentur, Claudii Salmasii, cujus è Bibliothecâ opus in hoc lucem primò prodiit, verba, tam de exemplari suo, quam de libro juxta id impresso, addere visum est.

“ Exemplar porrò, undè Ampelium descripsi,
“ ab imperito librario vitiosissimè scriptum fuisse
“ indicare hîc debeo, ne, qui tam multas adhuc
“ supereffe in eo mendas animadvertit, nihil à
“ nobis, quoad emendationem, præstitum esse
“ arguere possit: Non pauciora in illo Codice er-
“ rata fuere quam verba. Quæ potuerunt sine
“ magno negotio & citra nimiam libertatem ca-
“ stigari, ea cõreximus omnia. Plurima tamen
“ etiam reliquimus, quæ facillimum erat restituere,
“ & mutari tutò poterant; sed intacta ideò præ-
“ termisimus, quia tantum nobis licere noluimus,
“ & non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scrip-
“ turam veterem sollicitandam putaremus. Fa-
“ tendum est, & non pauca haberi, quæ sine ope
“ melioris Codicis vix à quoquam possint emen-
“ dari.

Hunc Autorem, licet adeò mendosum, viri docti vice plus simplici unâ cum Floro in lucem ediderunt. Id factum videtur, quia illum compendiosâ brevitâte Floro non ab- similem existimabant, & quia plurima memorabilia refert, quæ ad Romanam Historiam attinent.

Nos verò, inter sodales jam aliquandiu utut conjunctos, divortia minimè faciendâ statuimus; tam propter allatas rationes, quam (idque præcipuè) ut Studiosi Juvenes, in adornandis Commentariis vel Adversariis suis, quem imitentur habeant. Audacter enim spondemus, eum, qui Ampelii nostri ritum, quicquid notatu dignum, in quâvis Materîâ, Arte vel Scientiâ, inter legendum occurrerit, perspicuâ brevitate in compendium redegerit, & in Libro Memoriali annotaverit, uberrimos exinde fructus percepturum. Hæc Te, Lector, monitum volumus: Tu verò capris nostris save, & Vale.

